

“आदर्श, शिक्षा र जीवन : आदर्श, पहिचान र स्थानिकान”

आदर्श मञ्जरी

Adarsha Manjari
शरद अंक

वर्ष १, अंक १, कार्तिक २०७७

Vol. 1, Issue 1, November 2020

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धन प्राप्त

आदर्श बहुमुखी क्याम्पस
ADARSHA MULTIPLE CAMPUS

गजुरी-१, धादिङ | Gajuri-1, Dhading

बीमितहरूलाई सावधिक प्रतिफलको लागि

उत्कृष्ट बोनस दर रु. ६४ देखि ८५* सम्म

(सावधिकमा)

विगत ३३ वर्ष देखि सञ्चालनरत नेपालकै पहिलो र अग्रणी जीवन बीमा कम्पनी

- नेपाल सरकारको पूर्णस्वामित्व रहेको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक प्रवर्द्धक रहेको

भरपर्दो र
प्रतिफलयुक्त

National Life नेपाल लाईफ इन्स्योरेन्स लिमिटेड
NATIONAL LIFE INSURANCE COMPANY LIMITED

गजुरी शाखा कार्यालय

माछापुच्छे बैंक, गजुरी शाखाको ठिक अंगाडी
फोन नं : ०१०-४०२४४८

स्नातकोत्तर तह किन अध्ययन गर्ने ?

- १) कुनै पनि विषयमा उच्चस्तरको ज्ञान हाँसिल गर्ने ।
- २) अनुसन्धानमा आधारित भएकाले ।
- ३) विश्लेषणात्मक र समालोचनात्मक लेखाजोखा गर्ने सिप हाँसिल गरी हर निर्णय प्रक्रियामा प्रयोग गर्ने ।
- ४) जटिल सामाजिक र शैक्षिक समस्या समाधान गर्ने सिप र क्षमता विकास गर्ने ।
- ५) गहन तरिकाले स्वतन्त्र रूपमा चिन्तन र कार्य गर्ने क्षमता विकास गर्ने ।
- ६) उच्च तहको व्यावसायिक क्षमता हाँसिल गरी सामाजिक जिम्मेवारी लिन र निर्वाह गर्ने ।
- ७) विशेष सिप र दक्षता हाँसिल गरी सफल व्यावसायिक जीवन बिताउन ।

हामा विशेषताहरू

- अध्यापन गर्ने विषयमा उच्च तहका दक्ष तथा अनुभवी प्राध्यापकहरूद्वारा व्यावहारिक शिक्षा दिइने ।
- नवीनतम विज्ञान प्रविधिलाई साथमा प्रयोग गरी

विद्यार्थीहरूलाई सामग्री प्रदान गरिने ।

- लाइब्रेरी, इ-लाइब्रेरी तथा अन्य पुस्तकालयीय सन्दर्भ सामग्री प्रदान गरिने ।
- सेमिनार, वेविनार, साहित्यिक कार्यक्रम, लेखन, प्रकाशन, अनुसन्धान लगायतका कार्यकलापमा विद्यार्थीलाई उत्प्रेरणा, तालिम तथा अवसर प्रदान गर्ने ।
- विद्यार्थीको क्षमता अभिवृद्धिमा विभिन्न शैक्षिक क्षेत्रका संस्थाहरूसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध स्थापना गराउने ।
- यथेष्ट अन्तर्रिया तथा संवादका माध्यमबाट गुणस्तरीय र प्रभावकारी शिक्षा प्रदान गरिने ।

यस आदर्श बहुमुखी व्याख्यापसमा वि.सं.२०७५ देखि नेपाली शिक्षा र शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयमा स्नातकोत्तर तहको वक्षा सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

स्नातकोत्तर तहमा अध्ययनका लागि नयाँ भर्जा माघ २०७७ देखि खुल्ने भएकाले आपनो सिट सुरक्षित राख्न ।

स्नातकोत्तर शिक्षा कार्यक्रम

आदर्श बहुमुखी व्याख्यापस

गजुरी १, घादिङ ।

सम्पर्क : ०१०-४०२३३२, ८८५११८०८८३, ८८४११८२७८८, ८८५११५३६०६

इमेल : Email: info@amcdhading.edu.np वेबसाइट : amcdhading.edu.np

आदर्श मञ्जरी

अर्धवार्षिक (शरद अड्क)

वर्ष १, अङ्क १, कार्तिक २०७७

सल्लाहकार

मा. राजेन्द्रप्रसाद पाण्डे

(अध्यक्ष, क्याम्पस सञ्चालक समिति)

विष्णुप्रसाद कोइराला

(क्याम्पस प्रमुख)

प्रधानसम्पादक

रमेश भट्टराई ‘सहृदयी’

(प्रमुख, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग)

सम्पादन

ईश्वरीप्रसाद ढुङ्गाना

सुरेशकुमार बस्नेत

सुवास खनाल

शान्ति शाह

मुक्तिकला लामिछाने

सङ्कलन

शरदचन्द्र सिंखडा

रुद्रप्रसाद दनै

दुर्गा घिमिरे

प्रकाश आचार्य

रामकुमार श्रेष्ठ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

आदर्श बहुमुखी क्याम्पस

गजुरी, धादिङ

मूल्य : रु. १००/-

आदर्श शुभेच्छा

मानिसले जीवनमा सबैभन्दा बढी खोज्ने चीज खुसी नै होला । सुखमा नै मानिस धेरै खुसी हुन्छ र सुख प्राप्त गर्न सन्तोष हुनुपर्ने रहेछ । सायद त्यसैले भनिएको हुँदो हो- ‘सन्तोषम् परमम् सुखम् ।’ हामीलाईचाहिँ सानो-सानो कुरामा सन्तुष्ट हुन र खुसी खोज्न मन लाम्छ । यसैको एउटा उपज हो- ‘आदर्श मञ्जरी’ । सिर्जना गाहो छ । प्रसव पीडापछि नयाँ सिर्जना हुन्छ । कठोर शिशिरपछिको वसन्त मञ्जरी कति पीडाबीच निस्कन्छ । पीडाबीच पनि सिर्जनाका खातिर हाम्रा विद्यार्थी भाइबहिनीहरू सिर्जनशील छन् । हाम्रा प्राध्यापकहरू अध्ययनशील हुनुहुन्छ । अध्ययनशील मान्छेहरू सिर्जनशील नहुने कुरै भएन । आम अभिभावक र सरोकारवाला पक्षहरूले पनि केही न केही सिर्जना त गरिरहन्छन् । आफ्ना पीर-व्यथा र खुसीका भावहरू पोखिरहन्छन् । यी सबै सिर्जनाहरूलाई फक्राउने एउटा फूलबारी सानो खुसीको एउटा त्यान्द्रो हो- ‘आदर्श मञ्जरी’ ।

प्रविधिको प्रयोग गरियो । स्टाफको मेसेन्जर ग्रुपमा प्रस्ताव गरियो । विभिन्न प्रस्तावित नाममध्ये ‘आदर्श मञ्जरी’ मन परायाँ । अनि एउटा नारा जन्माउने सोच बनायाँ तब ‘साहित्य, शिक्षा र जीवन : आदर्श, पहिचान र स्वाभिमान’ लाई राख्ने कुरामा सबैको समर्थन प्राप्त भयो । सामग्री सङ्कलनका क्रममा क्याम्पस सञ्चालक समितिका अध्यक्ष माननीय राजेन्द्रप्रसाद पाण्डेसँगको अन्तर्वार्तालाई यसैमा संलग्न गर्ने अवसर पाइयो जसमा क्याम्पसको ऐतिहासिक पक्षलाई समेटिएको छ । खुसीको कुरा त के हो भने शैक्षिक जगत्का एक विख्यात प्राज्ञिक व्यक्तित्व अर्थात् शिक्षाविद् प्रा.डा. विद्यानाथ कोइरालासँगको अन्तर्वार्तालाई समेत राख्ने अवसर पाएका छौं । सम्पादक मण्डलले सम्पादनको काम गर्यो । शुभचिन्तक र आत्मीय मनहरूद्वारा शुभकामना तथा विज्ञापन पाइयो । एउटा गोरेटोले सुन्दर मार्गलाई

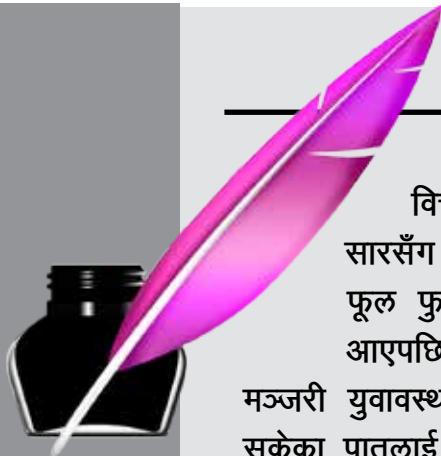
विष्णुप्रसाद कोइराला, क्याम्पस प्रमुख

तय गरिदियो । हामीले साना-साना खुसीहरूलाई सँगाल्ने जमको गच्छाँ । आदर्श बहुमुखी क्याम्पसमा अध्ययन गर्ने अध्यापन गर्ने, सरोकार राख्ने, माया गर्ने सद्भाव राख्नेले आफ्ना अमूल्य सिर्जना समेत दिनुभयो । हामीले त फुल्ने आँगन न बनायाँ । यही सत्प्रयासको पहिलो पाइलो हो- ‘आदर्श मञ्जरी’ ।

यात्रा लामो छ । विश्वविद्यालय तहको सिर्जनामा कच्चापन देखिएला । नियमितता दिन अप्द्यारा दिनहरू पनि नआउलान् भन्न सकिन्न । अगाडि हिँडनेले बाटो बिराउलान् । भाषिक शुद्धतामा कमी देखिएर वा विज्ञापनले पनि पत्रिकाका पानाहरू अलि भद्रा देखिएलान् । सबैका सिर्जनाले ठाउँ पाउलान्, नपाउलान् । यी सबै समस्याको समाधान सकारात्मक तवरले खुसीसाथ खोज्दै जाउँला । गन्तव्य टाढा छ, पहिलो पाइलो टेकियो । शुभकामना र शुभेच्छा सदैव चाहौला र पाऔला नै । सद्भावका साथमा सल्लाह, सुभाव, प्रतिक्रियाका क्रममा हुने आलोचना र समालोचना सदैव स्वीकार्य र शिरोधार्य रहनेछन् । स्वागतयोग्य हुनेछन्, नयाँ मञ्जरीका लागि मार्गदर्शन हुनेछन् । प्रत्येक वसन्त र शरदमा भेट्ने जमको हुनेछ । यिनै कडीहरूको सँगालो हो- ‘आदर्श मञ्जरी’ ।

सम्पादकीय

विचारहरूको कसिलो सम्बन्ध ज्ञानको सारसँग हुन्छ । मानिस जीवनका पाइलाभरि फूल फुलाउन खोज्छ अनि मञ्जरीको तहमा आएपछि अझै बढी सुगन्धित हुन्छ । सायद मञ्जरी युवावस्था हुँदो हो । पालुवाले पुराना, थोत्रा, सुकेका पातलाई ससम्मान बिदाइ गरेर नयाँ, कलिला, सुगन्धित, सुकोमल हरित दृश्यलाई डाकिरहन्छ । पुरानालाई सम्मान गर्न जानेले नयाँपनमा आफ्नोपन देख्छ तब त्यहाँ आदर्श मञ्जरी पल्लवित हुन्छ । अनि, त्यो मञ्जरी भमराहरूको मात्रै होइन यसमा मौरी, पुतलीदेखि सारौं, कोइली चरी सबैका लागि बस्न योग्य र रम्न योग्य परिवेश तय हुन्छ । यसर्थ कसैको पेवा यसकारण पनि होइन किनकि यो आदर्श मञ्जरीले यो संसार नै सबैको हो भन्न रुचाउँछ । यसर्थ यहाँ आदर्श भावनाको एउटा घना बस्ती बसाल्ने अभिष्ट राख्दा तुहुनु नपर्ला । तपाईं दुई शब्द भावनाको मञ्जरी लिएर आउनुहोस्, हामी आदर्शको एकमाला पुष्ट दिन प्रयत्नरत रहनेछौं । मञ्जरीले समेटेका तमाम कोपिलाहरूमा आफ्नोपना होला भन्ने विश्वास हामीले गरेका छौं । रचना, सिर्जना, कल्पना सबै व्यक्तिगत जिम्मेवारी हुन् । यसर्थ शिक्षा, साहित्य, जीवनको ज्ञानलाई मञ्जरी पुष्टित तुल्याउन हरक्षण प्रयत्न गरिरहनेछ ।

“आदर्श भावमा पल्लवित हुन्छ मञ्जरी
हृदय सौम्य शिखरलाई चुम्छ मञ्जरी ।”

विषयसूची

क्र.सं.	विषय	लेखक	पेज
१	विद्यार्थी	जीवनहरि शर्मा	१
२	क्याम्पसका अध्यक्ष माननीय राजेन्द्रप्रसाद पाण्डेसँग गरिएको कुराकानी		२
३	Dismay-Land	Rudra Prasad Danai	९
४	दस्तै	ईश्वरीप्रसाद हुङ्गाना	१०
५	विज्ञापन	शरदचन्द्र सिंखडा	११
६	अतीतका नयन	वीणा पराजुली खरेल	१३
७	जोखिमको चाडपर्व	युवराज पाठक	१५
८	आगोको मुहान	विष्णुप्रसाद कोइराला	१६
९	ज्ञानको पुऱ्ज 'आदर्श'	डा. सदानन्द कडेल	१७
१०	कोरोना भाइरस	अञ्जना सुवेदी	१८
११	Nepalese University Students	Sabina Shah, BBS III	१९
१२	भो सपना नदेख	एन. दाहाल	२१
१३	स्वदेश छोडेर.....	प्रेम लामिछाने	२१
१४	खोजको संस्कृतिले शिक्षालाई माथि उठाउन सक्छ ! (अन्तर्वार्ता)	प्रा.डा. विद्यानाथ कोइराला	२२
१५	रामेको भाग्य	रमेश भट्टराई 'सहृदयी'	३९
१६	My Covid Diary	Deepa Koirala	४२
१७	रजस्वला	साम्भवी थापा	४४
१८	लुटिएको अस्मिता	मुक्तिकला लामिछाने	४६
१९	नेपाल रोइरहेछ	सपना थपलिया	४८
२०	घिरौला बा !	रामचन्द्र अर्याल	४९
२१	नेपालको भाषानीति र योजना आधार : पुस्तकमा एक दृष्टि	गम्भीर दुवाडी	५०
२२	ब्यथा	विष्णुपुकार श्रेष्ठ	५५
२३	प्यास	खेमराज रौतेडा	५६
२४	आँशु	नानीमाया थपलिया	५७
२५	यो वर्षको दस्तै-तिहारमा..	हिरालाल श्रेष्ठ	५७
२६	शान्ति र विकासका लागि विज्ञान	कृतिका खतिवडा	५८
२७	The Social Hack	Hari Bishal Koirala	६०

विद्यार्थी

विद्यार्थी बनिद्यौ सद्ज्ञान गुणका विज्ञानका योगका
ज्ञानी बन तयार आत्मबलका नौला नयाँ खोजका ।
सीपैले भरपूर वा प्रविधिका त्यागी सधैं लोभका
रही बातविना निरन्तर नयाँ ती साधना शोधका ॥१॥

पाँचै लक्षणले प्रयुक्त दिलका हुन् तत्व ती बोधका
खोजदैनन् सुख रे भविष्यसँगका श्रष्टा समाधानका ।
लिस्नो हुन् नि समृद्ध भाग्य घरका खम्बा अझै देशका
बत्ती बाल्न तयार गाउँघरका सन्सारका विश्वका ॥२॥

मोती टिप्प हतार भाग्य सँगका चुम्छन् तिनै विज्ञता
हुन्छन् ती कुल दीपकै समयमा माता-पिता प्यारका ।
खाँदैनन् न कुनै हरेश पथमा सद्गर्षका युद्धका
तीखा छन् स्थिति बुझन काबिल सधैं भैं शारदा युद्धका ॥३॥

वाणी छन् पृथ बात कण्ठ करुणा हुन् बज्र ती भेलका
चोरी हुन्न न लाग्छ अझश न कुनै हुन्नन् कुनै भारका ।
बाँडै जान्छ बढी रहन्छ अटुटै ऐश्वर्यका लोकका
राजाले न त हर्छ मर्छ कहिले सम्पत्ति यो आर्जदा ॥४॥

जिब्रो सत्य सरस्वती हृदयका माया दया दानका
द्यौता बन प्रयत्नका मगजका हुन् स्तुत्य व्यक्तित्वका ।
अल्छी संशय त्याम तत्पर सँधै विज्ञानका मार्गका
चासो फालतु न लिन्छ बीचमा आहार आरोग्यका ॥५॥

सादा नैतिक नग्र नित्य विनयी लाटा बनून् भोकका
जुटछन् ती उपकार दीन दुखिका ठान्दैन रे बोभका ।
लागी पर्दछ नित्य त्यो विषयमा विज्ञानका भेदका
यस्तै मन्त्र सुयोग्य लक्ष्य जसका ज्ञाता सबै वेदका ॥६॥

ज्ञानी बन्छ सिकार आज पछिका पाण्डित्य उस्कै सदा
मौकामा सिक योग्य बनु छ भने पढ्ने उमेरै छँदा ।
केही अल्मल छैन आज घरमा सप्रन्छ सच्याउँदा
खर्चे गर्न तयार छन् प्रतिदिनै आमा बुबा पाउँदा ॥७॥

जीवनहरि शर्मा

क्याम्पसका अध्यक्ष माननीय राजेन्द्रप्रसाद पाण्डेसँग गरिएको कुराकानी

पृष्ठभूमि

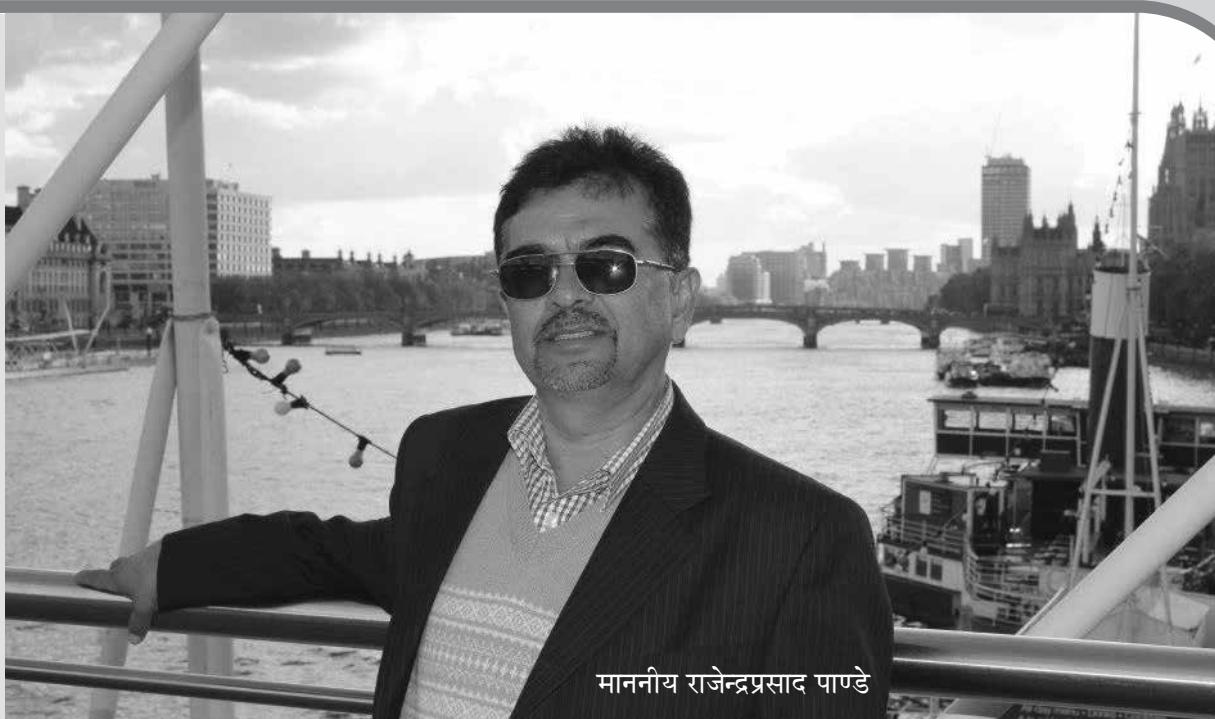
“आदर्श बहुमुखी क्याम्पस गजुरी-१, धादिङ” गजुरी गाउँपालिका क्षेत्र अन्तर्गत रहेको उच्च शैक्षिक संस्था हो । यहाँ स्नातकदेखि स्नातकोत्तर तहसम्म शिक्षाशास्त्र र व्यवस्थापन संकायको पठनपाठन सञ्चालन हुन्छ । त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट वि.सं. २०६३ मा स्वीकृति पाएको यो क्याम्पस एउटा सामुदायिक शैक्षिक संस्था हो । यसै सन्दर्भमा हामीले यस क्याम्पसका अध्यक्ष माननीय राजेन्द्रप्रसाद पाण्डेसँग क्याम्पस स्थापनाको सन्दर्भदेखि भावी योजनासम्मका सन्दर्भमा गरिएको कुराकानीलाई सम्पादन गरी पाठक वर्गमाख पेस गरेका छौं ।

• तपाईँ कुन क्षेत्रबाट राजनीतिमा प्रवेश गर्नु भएको ?

मैले २०२८ र २९ सालमा आदर्श हाइस्कुल गजुरीमा ९ र १० कक्षा अध्ययन गर्न सुरु गरेँ । सोही विद्यालयबाट २०२९ सालमा एस.एल.सी. गरेको हुँ । विद्यालयमा पढ्दा नै म कम्युनिस्ट राजनीतिबाट प्रभावित थिएँ । भारतीय क्रान्तिकारी नेता चारु मजुमदारको “स्कुल कलेज छोड, जनता ब्युँझाउन गाउँ पस” भन्ने नाराले मलाई प्रभाव पाच्यो । गाउँमा गएर विद्यालय खोल्ने र ग्रामीण समुदायका छोराछोरीलाई ब्युँझाउनका लागि काठमाण्डौमा ग्राजुएट तहमा पठिरहेका अधिकांश धादिङका युवा विद्यार्थीको सहभागिता रह्यो जसले गजुरीमा आई आदर्श माध्यमिक विद्यालयको स्थापना गरेका थिए । यो धादिङ जिल्लाको पहिलो माध्यमिक विद्यालय थियो । धादिङको गजुरीमा हाइस्कुल स्थापना भएको १ वर्षपछि म चितवनको वीरेन्द्र नगरमा सञ्चालित ‘वीरेन्द्र आदर्श मिडिल स्कुल’ को ७ कक्षाको

विद्यार्थी भएँ । ७ र ८ कक्षा चितवनमा पढेर म आफ्नै गाउँका उत्साही युवाहरूले स्थापना गरेको आदर्श हाइस्कुलमा २०२८ सालमा ९ कक्षामा भर्ना हुन आई पुर्यो ।

त्यतिखेर चिनियाँ सरकारको सहयोगमा नौबिसेदेखि पोखरासम्म पृथ्वी राजमार्गको निर्माण हुँदै थियो । सडक निर्माण गर्न आउने चिनियाँहरूको व्यवहार अत्यन्तै राप्रो थियो । चिनियाँहरूले जनतासँग कुनै पनि चीजलाई पैसा नतिरीकन लिँदैनथे । महिलामाथि कुदृष्टि राख्दैनथे । चिनियाँहरूको अस्पतालबाट बिरामी नेपालीलाई सेवा दिन्थे । प्रत्येक हप्ता जापान विरोधी युद्धका फिल्म देखाउँथे । उनीहरू सचित्र प्रकृतिका कम्युनिस्ट पार्टीको प्रचार गर्ने खालका पत्रिका बाँझ्ये । यिनै घटनाक्रमबाट म कम्युनिस्ट राजनीतिप्रति आकृष्ट भएँ । विद्यालयमा हुने स्ववियुक्तो निर्वाचनमा म कोषाध्यक्षमा निर्वाचित भएँ । यसर्थ मेरो आजको

माननीय राजेन्द्रप्रसाद पाण्डे

राजनीतिक यात्राको हाइस्कुलबाटै सुरु भएको हो ।

• आफू राजनीतिमा लाग्नुभएपछि यहाँले त्यस क्षेत्रमा कृतिको लगाव राख्नुभयो ?

२०३० सालको आषाढमा मसहित त्यस स्कुलबाट एस.एल.सी. पास गर्ने ६ जना थियाँ । हामी सबैजना सरस्वती क्याम्पसमा वाणिज्यतर्फको प्रमाण-पत्र तहमा भर्ना हुन पुर्याँ । त्यतिखेर हामी १८ जनाले टेस्ट (Test) परीक्षा दिएका थियाँ । त्यसमध्ये हामी ८ जना टेस्ट (Test) परीक्षामा पास भयाँ । ८ जनामध्ये ७ जनाचाहिँ एस.एल.सी. पास भयाँ । ७ जनामध्ये ६ जना क्याम्पस पढ्न पुगेका थियाँ । कर्मस पढ्ने विद्यार्थीको अधिकतम लक्ष्य चार्टड एकाउन्टेन्ट हुने हो । सुरुमा मेरो लक्ष्य पनि त्यही थियो । २०३१ सालमा सानो तथा स्वतन्त्र हिमाली राज्य सिक्किमलाई लोक सभामा २ सिट प्रतिनिधित्व हुने गरी भारतमा गाभेपछि देशै रहेन भने मेरो शैक्षिक डिग्रीले मात्रै त के काम गर्छ

र ? देश जोगाउन मैले पनि केही गर्नुपर्छ भन्ने भावना बोकेर म अलि बढी राजनीतिमा सक्रिय हुन लाग्ने । भारतीय दूतावासमा ज्ञापन-पत्र दिएर फकैदा नारायणहिटी अगाडी गिरफ्तारीमा परियो । ७ दिन डिएसपी कार्यालय हनुमान ढोकामा शुनिएपछि रिहा भइयो । यही क्रममा विद्यार्थी आन्दोलनका अगुवा साथीहरूसँग चिनजान भयो ।

सरस्वती क्याम्पसको विद्यार्थी नेताको स्थानमा मेरो पनि नाम दर्ज भयो । त्यति बेला अनेरास्ववियु, नेविसंघजस्ता पञ्चायत विरोधी विद्यार्थी सङ्गठनहरूले भण्डा लिएर खुला गतिविधि गर्न पाउँदैन थिए तर पनि भित्री रूपमा म प्रगतिशील विद्यार्थी गतिविधिको अगुवा बन्न पुँ । यसै क्रममा २०३२ सालमा विद्यार्थीहरूको हक्कहितको सवाललाई लिएर वैशाख महिनादेखि श्रावण महिनासम्म लामो आन्दोलन भयो । आन्दोलनको क्रममा न्युरोड पीपलबोटमा पञ्चायती व्यवस्थाका

विरुद्ध नारा लगाउने क्रममा गिरफ्तार भई ४२ दिन केन्द्रीय कारागार काठमाण्डौमा बिताएँ । त्यस बेला ४२ जनाभन्दा बढी विद्यार्थीहरूले भाषाली राजबन्दीहरूको भान्सामा सँगै खाना खाने र राजनीतिक प्रशिक्षण लिने मौका पायाँ । त्यातिथेर जेलमा मोहनचन्द्र अधिकारी, राधाकृष्ण मैनाली, केपी शर्मा ओली, नरेश खरेल, घनेन्द्र बस्नेत, मनकुमार गौतम लगायतका नेताहरूले मसहित सुवास नेम्वाड, भीम न्यौपाने, भीम रावल, माधव पौडेल, मोहन खरेल, जगत बोगटी, बलराम बास्कोटा शरणविक्रम मल्ल, भूपाल कार्की लगायतका विद्यार्थी साथीहरूलाई ऐतिहासिक भाषा विद्रोहको कारण र त्यसले नेपालको क्रान्तिलाई अगाडि बढाउन खेलेको भूमिकाको सकारात्मक र नकारात्मक विषयमा हामीलाई जानकारी गराउनु भयो । भाषाली क्रान्तिकारीहरूले देखाएको त्याग, बलिदानीका भावनाबाट हामी निकै प्रभावित भयाँ । यही आन्दोलनबाट प्रशिक्षित साथीहरू आज नेपालको अनेकाँ क्षेत्रमा राजकीय जिम्मेवारी निभाउने स्थानमा पुग्नुभएको छ ।

• राजनीतिमा लागेर विभिन्न पदहरूमा पुगिसकेपछि यहाँले शिक्षा क्षेत्रमा के-कस्तो योगदान दिनुभयो ?

विद्यार्थी आन्दोलनमा लान्ने क्रममा मलाई २०३३ सालमा १४ वर्ष जेल बस्नु पर्ने (राष्ट्र विप्लव- राजतन्त्र पल्टाउन हात हतियार जम्मा गरेको) मुद्दा लगाई १० वर्ष जेल र रु. १०,०००/- जरिवाना बापतको ४ वर्ष गरी १४ वर्ष जेल सजाय व्यहोर्नु पर्ने मुद्दा लाग्यो । करिब १ वर्ष जेल बसेपछि तत्कालीन क्षेत्रीय अदालतको फैसलामा मेरो जेल सजाय घटाइदिएको कारण रु. ३३००/- धरौटी राखी जेलबाट तारिखमा रिहा भएँ । जेलबाट बाहिर आएर तत्कालीन कम्युनिस्ट पार्टी “अखिल नेपाल कम्युनिस्ट क्रान्तिकारी कोअर्डिनेसन कमिटी (मार्क्सवादी लेलिनवादी)” छोटकरीमा “कोके” को सदस्य भई काठमाण्डौमा पार्टीमा काम गर्न

थालैँ । त्यही समयमा नख्खु जेलमा रहेका १५ जना राजबन्दीहरूले जेल तोडेर बाहिर निस्के । नख्खु जेल ब्रेक गर्ने काममा मैले बाहिर बसेर सधाएँ । जेलबाट बाहिर आएका १५ जनासहित मलाई समेत तत्कालीन सरकारले व्यापक रूपमा खोजी गर्न थाल्यो । त्यातिथेर मैले भूमिगत हुनु पन्यो । ६ महिना जति भूमिगत भएँ । भूमिगत अवस्थामा म आफ्नो जन्मथलो धादिङमा आएँ ।

२०३४ साल फाल्गुण १५ गते “आदर्श व्यावसायिक माध्यमिक विद्यालय” गजुरीमा म निम्न माध्यमिक शिक्षक भई काम गर्न थालैँ । सुरुमा १ वर्षजाति शिक्षक, विद्यार्थी र विद्यालयमा पढादा मेरा साथीहरूसँगको सम्बन्धको विस्तारमा लागेँ । यत्तिकैमा २०३६ सालमा विद्यार्थी आन्दोलन भयो । राजा वीरेन्द्रले “सुधारिएको पञ्चायती व्यवस्था कि बहुदलीय शासन व्यवस्था” कुन राम्रो लाग्छ, छान भनेर जनता समक्ष जनमत सङ्ग्रह गराउने घोषणा गरे । राजनीतिक वातावरण पनि अलिक सहज हुँदै गयो । सरकारी जागिरमै रहेर पनि आपू बहुदलीय व्यवस्थाको पक्षमा रहेको कुरा जो कोहीले व्यक्त गर्ने परिस्थिति तयार भयो । सोही समयलाई उपयोग गर्दै स्थायित्व, पेन्सन, सञ्चयकोष, उपदान आदिको माग अगाडि राखी शिक्षकहरूबीच सङ्गठित हुने गतिविधि बढ्यो । मैले धादिङ जिल्लाको शिक्षकहरूको प्रतिनिधित्व गर्दै हेट्टौडामा भएको प्रथम राष्ट्रिय शिक्षक भेलामा भाग लिएँ र जिल्लामा पनि शिक्षक सङ्गठन निर्माण गर्ने काममा भूमिका निर्वाह गर्ने । सुरुमा जिल्ला शिक्षक सङ्गठनको कोषाध्यक्ष र पछि अध्यक्ष हुँदै २ कार्यकाल (६ वर्ष) शिक्षकको हक्कित र शैक्षिक जागरणका अभियानमा समय खर्चैँ । यसरी राजनीतिक आन्दोलन हुँदै शैक्षिक जगत्कालाई माथि उठाउन शिक्षा क्षेत्रमा रहेको विकृति विसङ्गातिलाई अन्त्य गर्न शैक्षिक आन्दोलनमा भाग लिँदै अगाडि बढेँ ।

२०४३ सालमा भूमिगत पार्टी नेकपा (माले)

को कार्यक्रमअनुसार निरइकुश पञ्चायतलाई पञ्चायतीभित्रै पसेर कमजोर बनाउने चुनाव उपयोगको नीति लिई धादिङ जिल्लामा जनपक्षीय राष्ट्रिय पञ्चायतको सदस्य पदमा निर्वाचनमा पनि भाग लिएँ । व्यापक बुथ कब्जा तथा धाँधलीका बाबजुद १७००० मत प्राप्त भयो र २ सिट निर्वाचित हुने स्थानमा हामी तेस्रो भयाँ । त्यसको लगतै भएको जिल्ला पञ्चायतको निर्वाचनमा पञ्चायतको उम्मेदवारलाई ३०० मतको अन्तरमा हराएर जनपक्षीय जिल्ला पञ्चायतको सभापतिमा निर्वाचित हुने अवसर मिल्यो । जिल्ला सभापतिको कार्यकालमा जिल्लाका ५० ओटा गाउँ पञ्चायतहरूमा १३८ ओटा प्राथमिक विद्यालय स्थापना गर्ने निर्णय भएर अध्यक्षतामा भयो । पञ्चायतको विरुद्ध जनता ब्युँझाउनलाई पञ्चायतको चुनावलाई उपयोग गर्दा पनि गाउँ-गाउँमा विद्यालय स्थापना गरी जनतामाझ शिक्षाको ज्योति छर्ने काम भयो । जिल्ला पञ्चायतकै सभापतिको कुर्सीमै बसेर २०४५ सालको फाल्नुण ७ गते जिल्लाको सार्वजनिक मञ्चबाट जनतामाथि अत्याचार गर्ने इरानको शाहको अन्त्य भयो भने अब नेपालका शाहहरूको पनि अन्त्य हुनेछ भनेर भाषण गरेका कारण ३ वर्ष जेल सजाय र रु. ३००० जरिवानाको मुद्दा लगाई जेलमा परियो । २०४७ साल वैशाख २ गते म त्यहाँबाट रिहा भएँ ।

- हाल यहाँ कुन-कुन शैक्षिक संस्थाहरूसँग प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा कस्तो भूमिकामा सम्बन्धित हुनुहुन्छ ?

यति बेला पनि म विभिन्न शैक्षिक संस्थाहरूसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित छु । २०६३ सालमा स्थानीय विकास मन्त्री भएको समयमा आफै प्रयत्नमा मन्त्रालयबाट रु. ५० लाख रकमको समेत व्यवस्था गरी गजुरीमा क्याम्पसकै नाममा जमिन खरिद गरी “आदर्श बहुमुखी क्याम्पस” स्थापना गर्ने काम गरेको हुँ । २०६२ सालमा मसहितका २८ जना साथीहरू मिलेर श्रद्धेय नेता मनमोहन अधिकारीको योगदानलाई चीरस्थायी बनाउने उद्देश्य

राखी सहकारीका माध्यमबाट शिक्षा र स्वास्थ्यका क्षेत्रमा काम गर्ने निर्णय भयो । यही उद्देश्यको पृष्ठभूमिमा टेकेर प्रतिव्यक्ति रु. १ लाखका दरले सङ्कलन गरी नेपाल स्वास्थ्य सेवा सहकारी संस्था लिमिटेडलाई जन्म दियौँ । यसको नेतृत्व मैले नै गरेको हुँ र आजसम्म पनि यो संस्थाको अध्यक्ष म नै छु । यो संस्थाको तर्फबाट २०६४ सालदेखि मनमोहन मेमोरियल इन्स्टच्युट अफ हेल्थ साइन्सेज नामको स्वास्थ्य क्षेत्रको पाठ्यक्रमहरू पढाउने कलेज स्थापना गरी प्रमाण-पत्र तहदेखि डिग्री तहका गरी १३ ओटा पाठ्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् । यसका साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) अन्तर्गतका ५ ओटा पाठ्यक्रमहरूद्वारा उत्कृष्ट शिक्षा दिएबापत २०७४ सालमा सरकारबाट राष्ट्रिय पुरस्कार प्राप्त भएको छ । २०७५ सालमा त्रिवि.वि. अन्तर्गतका ५ ओटा स्नातक तहका पाठ्यक्रम उत्कृष्ट भएबापत नेपाल सरकारको तर्फबाट सम्माननीय प्रधानमन्त्रीले पुरस्कार दिनु भएको थियो । यतिबेला म मनमोहन मेमोरियल इन्स्टच्युट अफ हेल्थ साइन्सेज र आदर्श बहुमुखी क्याम्पस, गजुरीको सञ्चालक समितिको अध्यक्ष भई काम गरिरहेको छु ।

- आदर्श बहुमुखी क्याम्पसको स्थापनाका लागि तपाईंले गर्नु भएका योगदानहरू के कस्ता छन् ? के कारणले गजुरीमा नै यो क्याम्पसको स्थापना गरिएको हो ?

२०६२/०६३ सालको जनआन्दोलन पछि २०६३ साल जेष्ठ ८ गते मैले स्थानीय विकास मन्त्री हुने अवसर पाएँ । म गजुरी गाउँ पञ्चायतमै जन्मेको व्यक्ति, आदर्श उच्च मा.वि.बाट एस.एल.सी.उत्तीर्ण गरेको र २०३४ सालदेखि २०४२ सालसम्म गजुरीमै शिक्षण कार्य गरेको नाताले आफू मन्त्री भएको बखत आफू जन्मेको, हुर्केको, पढेको र पढाएको स्थानमा उच्च शिक्षाका क्षेत्रमा केही कार्य गर्ने इच्छा जायो । त्यसैले सुरुमा त्रिवि.वि.मा

डिपोजिट गर्ने र सुरुका कार्यलाई आवश्यक पर्ने रु. १० लाख रुपैयाँ रकम समेत साथीहरूसँग सापट गरी आदर्श बहुमुखी क्याम्पसको स्थापना गरेको हुँ । यो क्याम्पसको अध्यक्ष हुने मेरो चाहना थिएन । स्थानीय विकास मन्त्रालयमा तर्द्ध सञ्चालक समिति बनाउन लाग्दा गजुरीकै समाजसेवी मित्रहरूले राजेन्द्र पाण्डे नै अध्यक्ष हुनुपर्छ भन्ने प्रस्तावका कारण मैले अध्यक्ष हुनुपर्ने बाध्यकारी परिस्थिति तयार भयो । मैले जिम्मा लिएँ । सुरुमा हामीसँग जमिनमात्र थियो । मैले मन्त्रालयबाट हालेको रकमबाट सङ्कलन बनाउन र जग्गा किन्न मात्र पुथ्यो । तर, हामीले त्यही रकमले क्याम्पस भवन समेत बनायाँ र आजसम्म ३०० भन्दा बढी विद्यार्थीले यस क्याम्पसबाट स्नातक तह उत्तीर्ण हुने मौका समेत पाएका छन् । अहिले यस क्याम्पसमा स्नातकोत्तर तहमा शिक्षाशास्त्रमा नेपाली शिक्षा र इपीयम विषय सञ्चालनमा रहेको छ । यो क्याम्पसलाई अब व्यवस्थापन संकायको डिग्री तहसम्म पुच्याउने, अन्य संकायहरू र प्राविधिक विषयहरूको पनि पठनपाठन सुरुआत गर्ने तथा पृथ्वी राजमार्गको आसपासका युवाहरूलाई सक्षम र योग्य बनाउन प्राविधिक ज्ञान समेत दिने केन्द्र निर्माण गर्ने लक्ष्य लिएको छु ।

- यो कस्तो क्याम्पस हो ? क्याम्पस स्थापनामा कसरी विभिन्न तह र तप्काका मानिसहरूसँग सहयोग लिइयो ? अरू क-कसको कस्तो योगदान रह्यो ?

यो सामुदायिक क्याम्पस हो । ग्रामीण क्षेत्रबाट शहरमा गएर शिक्षा आर्जन गर्नका लागि आर्थिक अवस्था कमजोर भएका विपन्न परिवार, दलित, महिला, पछाडि परेका वर्गका जनताका छोराछोरीहरूलाई उच्च शिक्षा दिने उद्देश्य राखेका छौं । कलेज स्थापना गर्दा आज कलेज रहेको जग्गावाला आदरणीय बुबा बद्री रिजालदेखि रकमको अभावमा पनि शिक्षण सेवामा योगदान गर्नेमा कलेजका प्राध्यापकहरू स्थानीय अभिभावक तथा कलेजका कर्मचारीहरू लगायतको विशेष भूमिका

रह्यो । यसका साथै स्वर्गीय भुवन बिसुरालले निकै दूलो योगदान गर्नुभएको छ ।

यो क्याम्पस स्थापना भए यता यसको विकास निर्माण र शैक्षिक उन्नयनका लागि विभिन्न समाजसेवी, उद्यमी तथा बुद्धिजीवीहरूको सहयोग लिएका छौं । संस्थागत हिसाबले भन्नुपर्दा यस क्याम्पसको विकास निर्माण र आर्थिक सक्षमता बढ्दि गर्न समेत साविक जि.वि.स. धादिङ र गजुरी गा.वि.स. को मुख्य सहयोग रह्यो । पछि नेपाल स्थित भारतीय दुतावासले भवन र यातायातका लागि बसको सहयोग गर्न्यो । म आफैले पनि सांसद विकास कोषको रकम यस क्याम्पसको कम्प्युटर खरिद तथा निर्माण कार्यका लागि विनियोजन गराएँ । साथै हालसालका दिनहरूमा बाग्मती प्रदेश, सामाजिक विकास मन्त्रालयले पनि वार्षिक रूपमै विभिन्न योजना सम्पन्न (कम्प्युटर खरिद, फर्निचर खरिद र निर्माण कार्यहरू) गर्न सहयोग उपलब्ध गराएको छ । हालसालका दिनहरूमा गजुरी गाउँपालिकाले दूलो अनुदान रकम उपलब्ध गराएको छ । यस संस्थाको निरन्तर सहयोगी संस्था विश्वविद्यालय अनुदान आयोग हो । त्यहाँबाट हरेक वर्ष नियमित र विकास निर्माणका लागि समेत अनुदान रकम उपलब्ध हुने गरेको छ ।

हामीले व्यक्तिगत रूपमा पनि सहयोग लियाँ । गजुरी गाउँपालिकाका अधिकांश समाजसेवीहरू विगतदेखि आजसम्म चन्दा होस् या श्रम नै किन नहोस् जे गर्न परे पनि खटिइरहनु भएको छ । क्याम्पस स्थापनाका लागि हामीले गजुरी गा.वि.स. घर भएका दूला उद्यमी श्री रामहिरा पाठकसँग पाँच लाख रुपैयाँ ऋण लियाँ । नपुग रकम मैले पनि थर्पे । अरू कति साथीहरूले सकदो सहयोग गर्नुभयो र हामीले क्याम्पस स्थापनाको लागि आवश्यक धरौटी रकम, सम्भाव्यता अध्ययन खर्च पुच्यार्याँ । यी सबै आर्थिक कुराहरूको लगत क्याम्पसबाट लिन सकिन्छ । यस क्याम्पसको सुदृढीकरणको लागि

आजको दिनसम्म विभिन्न भुमिकामा सहयोग गर्नुहोने साथीहरूलाई मध्यवाद दिन चाहन्छु । उहाँहरूको अमूल्य सहयोग क्याम्पसले कहिल्यै बिसर्ने छैन ।

• क्याम्पस स्थापना भए पश्चात् समुदायले कसरी फाइदा प्राप्त गरेको छ ?

यो क्याम्पस स्थापना भएपछि साबिक गजुरी, कुम्पुर, पिडा, किरान्चोक, महादेवस्थान आदि गा.वि.स.का गरिब परिवारका छात्रछात्राहरूले सुपथ मूल्यमा, थुप्रै गरिब विद्यार्थीहरूले छात्रवृत्तिसहित घरमा बसेर निःशुल्क शिक्षा आर्जन गर्ने अवसर पाएका छन् । क्याम्पसले विद्यार्थीहरूले आवातजावतका लागि भारतीय दूतावासबाट उपहार स्वरूप प्राप्त बससेवा सुरुआत गरेको छ । यसो हुँदा उनीहरूलाई समयमै क्याम्पसमा आइपुन सहयोग पुगेको छ ।

• गाउँगाउँमा यसरी च्याउ उम्मेसरि सामुदायिक क्याम्पसको स्थापना भइरहेको छ ? के यसले अपेक्षित उपलब्धि हाँसिल गर्नलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्ला ? यी संस्थाहरूको भविष्य के छ ? यिनीहरू कसरी चल्न सक्छन् ?

२०६३ सालमा स्थापना गर्दा आदर्श बहुमुखी क्याम्पस धादिङ जिल्लाकै दोमो र साबिक निर्वाचित क्षेत्र नं. ३ (पृथ्वी राजमार्गको नागदुङ्गादेखि जोगिमारासम्म) को पहिलो सामुदायिक क्याम्पस थियो । यसको स्थापनासँगै अहिले जीवनपुर, खानीखोला, सिम्लो, बैरेनी, मास्टार, मलेखु र विशालटारमा गरी थप ७ ओटा क्याम्पसहरू स्थापना भइसकेका छन् । प्रायः सबै क्याम्पसले थोरै मात्र विद्यार्थी छन् भन्ने सुनिन्छ । विद्यार्थी थोरै धेरै जे भए पनि शिक्षक, कर्मचारीसहित क्याम्पसको प्रशासनिक खर्च उस्तै हुन्छ । आम्दानी थोरै र खर्च धेरै हुने कारण सबैजसो क्याम्पस घाटामा छन् । विषय पनि सबैले एउटै पढाउने गरेका छन् । यी क्याम्पसहरूलाई बचाउनका लागि हरेक क्याम्पसले

फरक-फरक विषय पढाउने र सम्भव भएमा प्राविधिक विषयको पठनपाठन गर्ने व्यवस्था मिलाउन या मर्ज गर्न समेत आवश्यक छ । क्याम्पसहरूबीच एक-अर्कामा सहकार्य नभएमा अबको ५-७ वर्षभित्र धेरेजसो क्याम्पसहरूको स्थिति कमजोर नहोला भन्न सकिन्न ।

• आदर्श बहुमुखी क्याम्पस अरू सामुदायिक क्याम्पस भन्दा के कुरामा फरक छ ? यसका अन्य कार्ययोजनाहरू के-के छन् ?

आदर्श बहुमुखी क्याम्पस यस क्षेत्रको सबैभन्दा जेठो क्याम्पस हो । यस क्याम्पसको भवन निर्माणका लागि भारतीय दूतावासबाट ४ करोड १२ लाख स्पैयाँ सहयोग प्राप्त भएको छ । हाल भवन निर्माण भइरहेको छ । यो भवन निर्माणपछि यो क्षेत्रमा एउटा उत्कृष्ट भवन भएको क्याम्पसभित्र यो पनि पर्ने नै छ । भारतीय दूतावासको सहयोगमा प्राप्त भएको बसको सेवाबाट विद्यार्थीलाई घरबाट क्याम्पससम्म आवतजावत गर्नलाई निकै सहज भएको छ । यस क्याम्पसमा हाल डिग्री तहसम्म पढाइ हुने गरेको कुरा छ । क्याम्पसलाई भविष्यमा आइ.सी.टी. ल्याब, सम्पूर्ण विद्यार्थीलाई ल्यापटप सुविधा उपलब्ध गराई यस क्याम्पसबाट उत्पादित जनशक्तिलाई उत्कृष्ट र योग्य बनाई श्रम बजारमा रोज्जा जनशक्तिको रूपमा प्रस्तुत गरिनेछ ।

आदर्श बहुमुखी क्याम्पस गजुरी आर्थिक रूपले सबल नभए पनि अनेकौं प्रयत्न गर्दै अब्बल दर्जाको शैक्षिक गन्तव्य बनाउन कोसिस गरिरहेका छौं । यसको लिने कार्यका लागि आवश्यक गृहकार्य गरिरहेका छौं । यो प्रमाणपत्र पाउने क्रममा क्याम्पसको पूर्वाधार (भवन, पुस्तकालय, क्यान्टिन, क्याम्पसको बाहिरी वातावरण) को निर्माण सम्पन्न गर्ने र शैक्षिक स्तर

उच्च बनाउन शिक्षकलाई सुविधा, तालिम, शैक्षिक सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा हामीले विशेष रूपमा ध्यान दिइरहेका छौं ।

- क्याम्पसको शैक्षिक जनशक्ति र भौतिक अवस्था कस्तो छ ? कसरी यी पक्षहरूलाई उत्कृष्ट बनाउनहुन्छ ?

क्याम्पस स्थापनाको मुरुका वर्षहरूमा र केही हदसम्म अभैसम्म पनि हामी क्याम्पसलाई आवश्यकता अनुसारको शैक्षिक जनशक्ति उत्पादनार्थ कोसिस गरिरहेकै छौं । यस क्रममा स्थानीय विद्यालयहरूमा अध्यापन गराइहनुभएका शिक्षक साथीहरूको सहयोग लियाँ । यसको कारण शिक्षकहरूलाई त्रि.वि.को नियमानुसार तलब उपलब्ध गराउन क्याम्पस आर्थिक रूपमा सक्षम थिएन । त्यसैले उहाँहरूलाई कम तलबमा आंशिक र पूरा समेत जिम्मेवारी दियाँ । गाउँमै सञ्चालन भएको यो उच्च शैक्षिक संस्थाको उन्नतिका लागि उहाँहरूले राम्रो सहयोग गर्नुभयो । अन्य पूर्णकालीन शिक्षक कर्मचारी राख्न पर्दा परीक्षाको माध्यमअनुसार निष्पक्ष ढड्गबाट भर्ना गर्ने गरिएको छ । यसमा मूलतः विद्यार्थीको भविष्यलाई नै महत्त्व दिई तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिएको छ । पूर्वाधारका सवालमा मैले माथि नै व्यक्त गरिसकेको छु ।

- यहाँको विचारमा अबको २० वर्षमा यो क्याम्पस कस्तो हुनेछ ? भावी पिंडीलाई यसले कसरी सहयोग पुऱ्याउने आशा गर्न सकिएला ?

अबको २० वर्षमा यो क्याम्पस धादिङ जिल्लाकै उत्कृष्ट क्याम्पस हुनेछ । सम्पूर्ण शिक्षक र विद्यार्थीहरूले प्रविधिमैत्री वातावरणमा शिक्षा दिने र लिने काम हुनेछ । यस क्याम्पसबाट शिक्षा आर्जन गर्न चाहने युवालाई निःशुल्क, स्तरीय शिक्षा

दिइनेछ । यहाँ उत्पादित जनशक्तिलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा समेत काम गर्न सक्ने बनाइनेछ ।

- के आदर्श बहुमुखी क्याम्पस आफैले आफ्नो आम्दानीमै मात्र टिकेर जनशक्तिको उपयोग, पूर्वाधार विकास तथा अनुसन्धानात्मक कार्यकलाप गर्न सक्ने वातावरण तय हुन सक्छ ? आत्मनिर्भरताका लागि दीर्घकालीन टिकाउको योजनालाई यहाँले कसरी तय गर्नुभएको छ ?

आदर्श बहुमुखी क्याम्पस गजुरी गाउँपालिका भित्र रहेको सबैभन्दा ठूलो इज्जत दिने तथा गैरव गर्न लायकको संस्था हो । शिक्षाविना संसारको कुनै पनि देश र समाजको विकास सम्भव छैन । सो कुरा गजुरी गाउँपालिकाले पनि राम्रोसँग बुझेको छ । गाउँपालिकाको सहयोगमा यस क्याम्पसले आफ्नो शैक्षिक स्तरलाई उकास्नेछ । यस क्याम्पसद्वारा विभिन्न अनुसन्धानात्मक कार्य गरेर समाज विकासका उपायहरू समेत पत्ता लगाई हाम्रो समाज र मुलुकलाई सहयोग गर्ने योजना छ ।

- अन्तमा शिक्षक, विद्यार्थी, स्थानीय तह, सरकार, अभिभावकलाई यहाँ के-कस्तो सन्देश दिन चाहनुहुन्छ ?

धादिङ जिल्लाको दक्षिण भेगकै पहिलो यस आदर्श बहुमुखी क्याम्पसको प्रगतिसँगै यस भेगका विद्यार्थी, अभिभावकको उन्नति हुने हो । हामी स्थानीय सरकारको सहयोग र स्थानीय सरकारसँगको सहकार्य साथै अन्य गैरसरकारी संस्था र बौद्धिक व्यक्तित्वहरूसँग समेत सहकार्य गरी यस क्याम्पसलाई यस समाजको परिवर्तनका लागि भूमिका खेल्न सक्ने जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्यका साथ अगाडि बढेका छौं । यसर्थे शिक्षक, विद्यार्थी, स्थानीय तह, सरकार र अभिभावकहरू सबैसँग न्यानो सहयोगको आशा गरेका छौं ।

प्रत्येक मानिस आफै आफ्नो भाग्यको निर्माता हो ।

- सैलेस्ट

Dismay-Land

The land of Budda,
Abandoned for search of salvation,
From all sorts of miseries and sufferings,
Buddha found answer in himself,
And handed you the duties of,
Keeping you happy yourself,
Giving up the innate feels,
Jealousy and hatred, aggression and greed.

If this was the conclusion,
Buddha must be born again and,
See the fantasy people at pilgrimage,
And the wolf-fated people at village,
Eating chalks and uttering goated cry,
Absolutely a saint,
Some in the disguise of lion, subsiding his brays,
In the mist of belief and respect,
Rule the country.

Their muse inside has come true,
As how they are inside,
They love me too,
Living under worn roof,
The dewdrops of my roof too,
Serves them suffering me more,
Has been a good slogan to fill,
Their basket of greed.

If someone threatens my home,
They threaten them with anger,

Rudra Prasad Danai (lecturer)

And shout not to heat the poor homes,
I have no time to think about others,
Neither jeal nor greed about them,
I am salvated as suggested by the lord,
But always remain under mercy,
Of those goated jackal and lioned ass.

They can mercy me,
Their pot is full with water,
Of farce, controlled tear and gear,
With opposites of the lord's formula,
Of how to be salvated,
They are absolutely salvated from,
Though they are full of the causes,
Founded by the lord.

So Buddha must be born again,
In this dismay-land,
And study why his finding now
does not match.

दसै

आयो भन्दै दिनदिन दसै कालु साहै रमायो
दाजै लुक्दै वरपर बसी छटु चढ़खे समायो ।

च्युरा हाल्दै अगल बगली उफ्रि पुगे पिडैमा
गन्दै पैसा नवनव रडै भर्छ केही छिनैमा ॥

बेला हो यो जुट सब हुने छैन सीमा खुशीको
बाटोघाटो त चहुर घरै हुन्छ स्वर्गै बनेको ।

काले मामाघर सररै कुद्छ रात्रि बसैमा
चोटाकोठा छुमुमु गरी डुल्छ खै रे वशैमा ?
हेँ नाना पथिक लहरै खेल्छ माटो थुपारी
भेट्लान् कस्ले अतल उसको लुकिन खेल्ने भकारी ?
चाला हेरी चपल बुनु ऊ दम्भ फाली लुकाई
मार्छ्न् पैसा खनखन गनी भुलिन काले फकाई ॥

कस्तो बेला फनफन धुमी बेलगामी चतूरो
पाई धेरै कुशल ममता बन्छ ज्यादै त सूरो ।

ईश्वरीप्रसाद दुडगाना (सहायक क्याम्पस प्रमुख)

दुर्गा दिन्छन् भनफन दूलो आशिषैका तरेली
मक्खै हुन्छन् हजुर हजुरै हेरि उस्का परेली ॥

ल्याई शान्ती सुख अमनमा लोक दुब्यो भुमेर
कोरोनाको कहर बिचमा आइ चाडै रमेर ।

बाचौं हामी जहर उखली धूल मैदान पारौं
मानी पर्वै रहनसहनी सार सारा उतारौं ॥

के तपाईँ विवाह,
ब्रतबन्ध आदिका
लागि गहना
बनाउने कुरामा
चिनित हुनुहुन्छ ?
यदि हुनुहुन्छ भने
हाम्रो आर. के.
गहना गृहमा अडर
अनुसार तथा नयाँ
डिजाइन अनुसार
समयमा नै तयार
गरिन्छ ।

प्रो. रामकुमार
८८४९४७३५०८
०९०-८०८०३२

आर.के. गहना गृह

गजुरी -१, गजुरी बजार, धाढिङ
(माघापुच्छे बैक अगाडि)

हामीकहाँ आधुनिक डिजाइनका गरगहना पाइनुका साथै अडर अनुसार
विभिन्न डिजाइनका गरगहना बनाइन्छ ।

विज्ञापन

जमाना नै विज्ञापन र प्रायोजनको आएको छ,
आजकल । प्रचारविना त श्रीखण्ड पनि खुर्पाको
बिंडसरह हुन बेर छैन । उत्ताउलो र भर्कोलागदो
शैलीमा किन नहोस; आफू, आफ्ना कार्य वा वस्तुको
प्रचार गर्ने शैली र स्वभावमा बढोत्तरी आमरूपमा
देखिन्छ । आजकल नम्र गुणका पक्षपातीहरूको
जीवन धानिन हम्मे-हम्मे पर्न थाल्यो भन्नु अलिकति
पनि अतिशयोक्ति हुँदैन ।

परिचमतिर पहिले र अहिले के कस्तो प्रवृत्ति
हाबी भएको थियो र छ थोरै मात्र जानकारी छ ।
आफै देश र समाजका कुरा नै हामीलाई अवश्य
पनि बढी जानकारी हुन्छ । सामाजिक जीवनको
अनुभवबाट थाहा पाइन्छ कि उत्तरआधुनिक यो
कालखण्डमा हामीकहाँ विज्ञापन र प्रायोजनको
महत्त्व बढेर गएको छ । सञ्चार माध्यमले
यिनीहरूलाई विस्तार गेरे हो कि ! पहिलेचाहिँ
विज्ञापन नै हुन्थयो । आजकल मात्र यस्तो विघ्न
विज्ञापनको बाढी आएको हो कि जस्तो भान पनि
हुन सकछ । कुनै मालवस्तुको विज्ञापन भएन भने
गुणस्तर भए पनि बिक्री हुँदैन । बिक्री नभए नाफा
हुँदैन । नाफा भएन भने कार्यव्यापार फस्टाउँदैन ।
सझकुचन हाम्रो अभिष्ट होइन । विस्तार हुनु छ,
दिगो हुनु छ भने विज्ञापनविना खान पाउने, मान
पाउने र धक्कु लगाउन पाउने सम्भावना नै रहँदैन ।
बोल्नेको पिठो बिकछ, नबोल्नेको चामल बिक्दैन
भने पितापुर्खाका पालादेखि नै प्रचलित कहावतले
पनि यही मर्मलाई पुष्टि गर्दछ ।

हामीले आफूलाई वस्तुकरण गरेनौं भने पूँजी र
बजारको खाँडो जागेका बखत केही हुनेवाला छैन ।
जब धन हुँदैन तब तन रहँदैन । त्यसैले युगले आवश्यक
ठानेको यथार्थ आत्मप्रदर्शन हो, वस्तुकरण हो, विज्ञापन
हो र प्रायोजन हो । त्यसका लागि हामीले आडदेखि

शरदचन्द्र सिंहठा (एम.एड. कार्यक्रम संयोजक)

टाइसम्म क्रयविक्रय योग्य वस्तु बनाउन सक्नु पर्दछ ।
बुद्धि र विवेकलाई बजारमा पस्कन सक्नु पर्दछ । चाहे
हाम्रो शैली अश्लील वा शालीन जे होस् प्राणका खातिर
विज्ञापनमा नलागे कालकबलित भइन्छ । त्यसमा सन्देह
नगरे हुन्छ । 'मरता क्या नहि करता ?' अरूले के भन्छन्
? अरूलाई लाभ हानी के हुन्छ ? भनेर पछि हट्टै र
दधिचि शैलीमा सोच्ने समय नै होइन यो । जब संसार
नाजै छ भने किन सर्माऊनु ? किन लजाउनु ? किन
हाच्छनु ? लोकव्यवहार जतातिर अभिमुख छ, त्यसको
उल्टो दिशातिर हिँडन कठिन पनि हुन्छ । देश, काल
र परिस्थिति नै अङ्ग र ढङ्ग प्रदर्शनको आएपछि हामी
निरीह मनुवाहरूको के लाग्छ र ? अरूका सम्बन्धमा
सोच्ने र आफ्नो प्रतिभा छोप्ने गोरखधन्दामा लाग्दा
हराइन्छ पो ! सध्य, सचेत र उत्तर आधुनिक कहलाएको
यो युगमा आफूचाहिँ किन हराउने ? डाइनोसर हराए भै
लोप हुन्छन् भने पनि अरू नै हुन्, कसैसँग अलिकति
लाज बचेको छ भने उनीहरू नै सर्माऊन् ! आफूचाहिँ
निर्धक्क विनासरम विज्ञापनमा लाम्नुपर्छ । यो युगले
ठड्याएको चुनौती हो । यसको सामना गेरे पुरुषार्थ
नदेखाई कहाँ हुन्छ र ?

तपाईं लामो विज्ञापन सुन्दा र हेर्दा जाति वाक्क-
दिक्क हुनुभए पनि आधुनिक र उत्तरआधुनिक युगको
विज्ञापन नै सबल र दुर्बल दुवै पक्ष हो । हिजोका

खुल्ला बजार नीतिका पृष्ठपोषकहरू आजकल योजनाबद्ध विकासको र प्राथमिकताको पैरवी गरी हिँडछन् । समाजवादीहरू आजकल मुद्रापिचाश अर्थव्यवस्थाको दास बन्दै छन् । युगको पाइयो जता मोडिन्छ, हामी यात्रुहरूको नियति त त्यतै जाने न हो । यसलाई पीपलपाते स्वभाव ठानु, खर्चिलो, भइकिलो र फोस्टो प्रवृत्ति ठानु मानव स्वभाव हो । पछि दुःख पर्ला कि भनेर भविष्यप्रति सोच देखाएको न हो । त्यसलाई नाजायज कसरी भन्ने ? फेरि यहाँ वर्तमानमा जिउन कठिनप्रायः छ भने भविष्यको सुनको मयूरले के पो गर्छ र ? विज्ञापन र आडम्बरी स्वभावले युग सुहाउँदो भइन्छ र किञ्चित् त्राण दिन्छ । त्यही भरोसा धेरेर उत्तर-आधुनिककालका नायकनायिकाहरू विज्ञापनप्रति लालायित भएका हुन् । यसलाई पनि कसरी अस्वाभाविक र अनुचित ठान्ने ?

माल्थसको शैलीमा विज्ञापन र वर्तमान सामाजिक प्रवृत्तिलाई विकृति ठान्न नसकिने होइन । यदुवंशी र साम्बको मुसलको कथाका प्रकाशमा पनि बदलिँदो सामाजिक यथार्थलाई विश्लेषण गर्न सकिएला । तर, जमाना न त्रेतायुगको हो न माल्थस बाजेको ! यो त बोसरअप (Boserup) को पो जमाना हो त ! नयाँ प्रविधि, नयाँ शैली, नयाँ ढाँचाकाँचा चाहियो नि नयाँ समयका नयाँ पुस्तालाई ! अब डाँडापारिका घामहरूलाई विज्ञापन बेतुकको लागेर के हुन्छ र ? उनीहरूले त प्रतिस्पर्धा नै गर्नु परेन । अहिले त गलाकाट प्रतिस्पर्धा छ । यस्ता बेलामा हामी पुरानै अर्थमा कसरी सती-सावित्री वा दधिचि हुन सक्छौ ? विनाकसरत र प्रतिस्पर्धा हैसियत ओगटेकाहरूलाई आत्मप्रदर्शन नै नगरे पनि के हानी हुन्यो र ? पछुवाहरूलाई जे गरे पनि के पो फरक पर्छ र ? कुण्ठालो जकडिएका बबुराहरूको वैकुण्ठबास होला भनेर कसरी कल्पना गर्ने ? जे सोच्यो त्यही नगरे हिमालय पर्वतमा गएर तपस्या गरी बस्ने त ?

मौलिकताको प्रश्नचाहाँ गम्भीर र विचारणीय छ । दुनियाँमा सर्वव्यापी चक्रव्यूह तथा सञ्जाललाई

छिचोलेर विज्ञापन र प्रायोजनलाई निषेध गरेर अघि बदन कसरी सम्भव होला र ? शैली र ढर्हा बदले पनि क्रान्ति नै ठानिएला यहाँ त !

नेपालीका त पिर पनि अनेक छन् । आफूले उत्पादन गरिँदैन । आम जनताको चेतना कम छ । त्यसैले नाफाखोरहरूलाई त मस्ती छ । चेतनाभन्दा आयप्रोत चौगुना कम होला । लागत बढाउने सुर न तालका विज्ञापन गरेर शोषण मात्र भएको छ यहाँ । एक रुपियाँको सामानको सय रुपियाँको विज्ञापन पो गर्ने जमाना आयो । कोही बृहस्पतिहरू यसरी पनि तर्क गर्लान् तर यो विज्ञापन गर्ने र गराउने कुरा हाम्रो जीवनभन्दा पनि पुरानो हो । बाबु बाजेहरूले पनि आ-आफ्नो विज्ञापन गरेर छोरा-छोरीको बिहे गराएका हुन् क्यारे । लौ मानि लिअँ ! बाबु आमाको प्रेम विवाह वै भएको रहेछ भने पनि एकापसमा विज्ञापन गरेर त लगानगाँठो जोडिएको हो नि ! यसरी विज्ञापन त जीवनभन्दा पनि जेठो हो । रह्यो प्रायोजनको कुरा ! खर्चको भारी एकले अर्कोलाई बोकाउनु जायज होइन भनेर जम्मै आफैले बोक्ने कुरा पनि त आएन । चेतना भएकाले नबोकलान्, लाटा-सोभालाई त बोकाउने पच्यो । जहाँसम्म क्रयशक्ति छैन भन्ने सवाल छ, भएर मात्र कसले तिर्ने हो र ? कि त सन्यासी हुनुपच्यो ? होइन, प्रायोजनविना बाँच्न, हाँस्न र नाच्न नै पाइएन । अर्थात्, जीवन नै जब प्रायोजित हो भने प्रायोजक ठुल्दादाहरूलाई शुल्क तिर्नु कौनसा ठूलो बात भयो र ? यो जीवन बोक्ने र बोकाउने अभियान त हो । त्यसैले माकुरी जालमा परेका हामी बबुराले अतिरिक्त मूल्य नतिरीकन कसरी धर पाइन्छ र ? यसरी अरूका बारे खासगरी शोषणबारे जन्मसिद्ध वकालत गर्ने एकाधिकार पाएका दाबी गर्ने मार्कर्सवादी र नवमार्कर्सवादीहरूले पनि उठान नगरेका तर्क गर्ने जो कोही व्यक्ति पनि यो युगमा भुटा साबित हुन्छ । कहावतै छ - एकलो बृहस्पति भुट्टा !

अतीतका नयन

बिहानीको भाले बसाइसँगै
ओद्ध्यानको कचपलिट्टो तन्द्रामै
सपनीमा छोराको
बाउको सम्बोधनले
भस्किएको म एक पिता
बत्तीस मुजाको निधारमा
छत्तीस धर्सा पारेर
झोक्राइरहैं, झोक्राइरहैं ।

वीणा पराजुली खरेल(उप-प्राध्यापक)

चौबीसे सँघारमा उभिएको छोराको
मुखारिबन्दलाई अतीतका नयनले
नियाल्न थाल्यो
अहो ! मेरो वीर्यको छेद
करि नमीठो, करि कनिठो, उन्मिदो
पाखुरीको जोश र मस्तिष्कको
बेमौसमी होसले
छताछुल्ल पारेको मेरो पुत्र ।

अहम्‌को हिलोमा रवाफको खेती गरी
आडम्बरको फुँकारले बयेली खेलेका
बाली काटेर
बिट्टुपको भकारीमा थन्क्याउने
मेरो छोरो
रिसको भुङ्गोमा सेकाएर
खाएको मस्तिष्कले
सम्बोधन पनि गरोस् कसरी
बिचरा ! मेरो पुत्र !

सम्भन्ध म त्यो जन्मेको दिन
सम्भन्ध त्यो उन्मादिएको दिन
खुशीको छालमा तरङ्गिएको दिन
उसको तोते बोलीमा अल्लादिएको दिन
फेरि,
सम्भँदै थिएँ ती जवानीका दिन
प्रियाका आलिङ्गनमा रमाएको दिन
त्यो जोस, त्यो साहस, मधुमास
ती बेहोसी उन्मादहरू ।

त.....र
जीर्ण शरीरका भग्नावशेषमात्र
आज मसँग
अनि,
अनि ऊसँग जवानी छ, साहस छ, आवेश, जोस
उन्माद करि छ, क.....ति
उफ् !
सोचको स्वप्निल संसारमा

पखेटा फिंजाएर उड्दै थिएँ
 एककासि म फेरि भस्किएँ
 अहो !
 उसको हुँकारिलो र
 रवाफिलो शरीरलाई नियालैं
 अनि आफैमा पनि
 मेरो फाटेको इस्टकोट अनि
 भुत्रिएको तनाविहीन दौराको फेरो
 बिस्तरै हात शिरमा लगाएँ
 टोपीको भेन्टिलेसनबाट टुप्पीले
 मलाई गिज्याइरहेको थियो ।

सायद,
 सायद, ऊ सुरक्षित नभएकोमा
 मलाई गुनासो पोख्दै थियो
 अनि चिथरा परेका कछाडलाई
 छाम्न पुँ॑
 अर्थहीन विषाक्त तुषाद
 तुस्स निस्केका वायुले
 अमिलो मुख लगायो
 सायद ती अगान्धित धुमिल वायुका
 भन्दा पनि मेरो लाज छोप्ने ठालो
 अस्तित्वविहीन भएको ।

यही छोराको आगमनमा
 सुत्करीलाई तडग्न्याउने जिमेवारीले
 रातो भाले क्वाँक्क पाऱ॑
 दुर्भाग्य,
 बाहिर भालेको क्वाँक्क
 आवाज र

भित्र प्रियसीको स्वाँक्क गर्दै
 भक्त्के साँझमा निस्केको सासले
 भालेको अर्धचेत शरीरहैं
 म पनि फट्फटाइरहैं, फट्फटाइरहैं ।

सारा रहरलाई त्यागेर
 सारा इच्छालाई मारेर
 आमाबाबु ममत्व, स्नेह, गोदलु
 दिएको मेरो छोराले
 आज मलाई वृद्धाश्रममा
 थन्क्याएर गएको पनि वर्षैं बितिसकेल
 उफ् !!
 यी निचरिएका मन
 थिचरिएका जीर्ण शरीर
 अब त बिस्तरै विश्राम चाहन्छ
 सदाका लागि अतीतका यी नयन
 बन्द गर्न चाहन्छ
 सदाको लागि स.....दा.....को..... ला गि ।

हाम्रो बुक्स एण्ड स्टेशनरी
 गजुरी-१, धाँदड, सम्पर्क : ९८४१७३०७५६ (यात्रु प्रतीक्षालयसँगै)

जोखिमको चाडपर्व

नेपालीको महान् चाड दसैँ दीपावली
बाहिर निस्कूँ कोरोनाले चढाउँछ बरिल ।
विगतका चाडबाडको आउँछ भलभली
यो पालिको दसैँ तिहार आज हो कि भोलि ॥

चाडपर्व भनेको त यसपालि पो आयो
जतातै लकडाउन छ बसीबसी खायो ।
हुनेले त बसी खालान् नहुने कहाँ जालान्
यसपालिको चाडबाडले सबको मन जलन ।

महिषासुरको वध गरिन् काली चण्डी पढी
यो कोरोना पठाइदिनुहोस् आफै निर्मूल गरी ।
नवदुर्गाको आराधना सुरु भयो अब
शद्धखध्वनि सुनेपछि भाष्ठ भाइरस सब ॥

न त धर्म गरे राप्रो न त कर्म दरो
नानाथरी किटाणुले डस्यो भन्नै पन्यो ।
जस्तो रोग आए पनि दीन दुःखीलाई गाहो
समस्यामा बाँच्न कठिन जुटाउन चारो ॥

युवराज पाठक (कल्कालिनी आ.वि.)

नेपालीको घरघरमा जमरा त छे
देखासिकी खेलाँचीले कति मानव मरे ।
यही आँशुको ढिकासँग किन टीका मुछ्नु ?
घरमै बेहाल भयो भने फेरि किन पुछ्नु ॥

न त माइती न मावली न त ससुराली
यसपालिको भन्नै पर्छ बिग्रिएछ बाली ।
जोखिम मोल्नुभन्दा पनि सचेत रहनु जाति
बाँचिरहे अर्को साल फुकाउँला नि छाती ॥

- सफलता कहिल्यै अन्तिम हुँदैन अनि असफलता घातक हुँदैन । - विन्स्टन चर्चिल
- जसले जीवनको एक घण्टा समयलाई व्यर्थ फाल्छ उसले अझै जीवनको मूल्यलाई पत्ता लगाएको छैन । - चार्ल्स डार्विन
- अभ्यास नगर्ने हो भने विद्या पनि विष हुन्छ । - हितोपदेश
- सफलता हासिल गरिरहनेलाई असफलताको स्वाद कति तीतो हुन्छ त्यो थाहा हुँदैन । - मरासिनी

आगोको मुहान

भुलो चकमक देखदा
हजुरबाको स्टकोटको गोजीमा
लाल्यो यही हो आगोको मुहान ।
च्याउमा पनि त चकमक घोटदा
आगो नै निस्कन्थ्यो,
लाल्यो यो पो आगोको मुहान ।

‘चिर्पट लेऊ न आगो छोपुम्’
हजुरआमाले भन्दा
लाल्यो यही हो आगोको मुहान ।
इवार्इ सलाई बाले कोर्दा
प्याहु लाइटर काकाले बाल्दा
लाल्यो यो पो आगोको मुहान ।

धैरै नजिक बस्दा आगोले पोल्ने
अलि टाढा जाँदा जाडोले पेल्ने
पोल्ने र पेल्नेको बीचबाट
जीवनचक्र चलिरहेछ ।
तिमीलाई सम्झँदा मात्रै पनि मुटु पोल्छ आजकाल
लाञ्छ ओहो ! यो पो हो आगोको मुहान ।

विष्णुप्रसाद कोइराला (क्याम्पस प्रमुख)

उसको त भन् कुरै छाड अहिले
अरूले सम्झँदा मेरो दिमाग जल्छ,
हैन यो पो हो कि,
ऊ हो त आगो ?
भुलो हो कि च्याउ हो त आगो ?
सलाई, लाइटर, पत्थर हो त आगो !
तिमी हौं कि ऊ हो त आगो
मनमा छ कि दिमागमा आगो
सम्फेर ल्याउँदा त सोचमा पो आगो !

- बाहिर चाहे जस्तोसुकै दुःखमय परिस्थिति होओस् तर तपाईँभित्र जुन चीज छ त्यो सुखदायक छ ।

– प्रेम रावत
- मैं हुँ भन्ने विचारलाई त्याग्न सक्छौ भने तिमी संसारको प्यारो बन्न सक्छौ ।

– वेद
- अरूको सामु भुक्ने मानिस विवेकको निकै नजिक हुन्छ ।

– वर्डस्वर्थ
- बोटबिरुवाको विकास गोडमेलद्वारा भएजस्तै मानिस शिक्षाद्वारा विकसित हुन्छ ।

– जोन लक

ज्ञानको पुञ्ज 'आदर्श'

डा. सुदानन्द कडेल

(१)
विमर्श
ज्ञानको पुञ्ज
'आदर्श'

(२)
दिलमा
रोपेको फूल
डिलमा

(३)
छालमा
रमेको माछा
जालमा

(४)
ब्रह्माण्ड
उचाल्ने भ्रम
घमण्ड

(५)
दोबाटो
दम्भको यात्रा
कुबाटो

(६)
शिरमा
बिब्ल्याँटो सोच
भिरमा

(७)
हस्तीले
सपना भुल्यो
मस्तीले

(८)
साँचो हो
मूलको सुझी
खाँचो भो

(९)
आसन्न
मायाको जोडी
प्रसन्न

(१०)
मुहार
दिलको ज्योति
जुहार

(११)
लसक्क
हिमाल जर्स्टै
मसक्क

(१२)
धरामा
सपना भुल्यो
गरामा

(१३)
वर्षित
किसानी मन
हर्षित

(१४)
विकल्प
उज्यालो खोज्ने
संकल्प

(१५)
गजुरी
दिल चोरी भो
उजुरी

(१६)
इखालु
ज्ञान सागर
तिर्खालु

(१७)
दोस्तीले
जोखिम यात्रा
मस्तीले

(१८)
तर्किने
घाउमा नून
छकिने

कोरोना भाइरस

कोरोना !
ए कोरोना !!
यो विश्व जगत्‌मा तिमीलाई
यी मानव प्राणीमध्येबाट
जिज्ञासा यो छ कि-
कोरोना !
तिमीसँग विज्ञान डरायो
तिमीसँग तरबार डरायो
तिमीसँग अखबार डरायो
तिमीसँग घरबार डरायो
किन सागा संसार डरायो ?
हुनेखानेलाई त जेसुकै गर
हावाको महलमा भण्डार भर
यमराजको काल विमानमा भ्रमण गर
कोरोना !
तिमीले सबैलाई समान देखा
श्रमजीवीलाई बाटो छेकदा
निरीह र अबोधलाई सुटुक्क भेट्दा
चिसो चुल्हो वरिपरि ऋन्दन उस्तै पोखिएको छ
कोरोना !
बिन्ती छ तिमीलाई
जे गर्नु गच्छौ
अब उप्रान्त
यसरी मच्ची-मच्ची नआऊ
जसलाई पायो त्यसैलाई नचपाऊ
आमाको काख खोज्दै गरेकालाई हेर
बाबाको छाया खोज्दै गरेकालाई हेर
विश्वबन्धुत्व रोज्दै गरेकालाई हेर

अञ्जना सुवेदी (एम.एड. पहिलो सत्र)

सत्यका खातिर सत्य कर्मलाई हेर
कोरोना !

यो आउडे खाउडे पृथ्वी गोलार्द्धमा
यो आउडे खाउडे मानिससामु
यो हाउजी भाइरस बनेर
यत्रतत्र सर्वत्र कहर नदेऊ
मानिस बस्तीमै बस्न रहर नदेऊ
तिमीले जति स्वाद चखायौ
त्यो नै काफी छ
कोरोना !
यो बेसार पुराण सुन्दै छु
यो बेसार पानी धुटुघुटु पिउँदै छु
जम्ल्याहा हात जोडी नमन गर्दै छु
जाऊ तिमी उतै ब्रह्माको प्रयोगशालामा
सेता दाहीमा राज गर
कलियुगको उत्तरार्द्धमा
श्रीकृष्ण बनेर बाँसुरीको धुनमा
अवश्य भेट्न आउँला
तिमीलाई भेट्न आउँला ।

Nepalese University Students

We find different types of students in the world. Some are formal students (i.e. students reading in different schools, colleges, universities and institutions) and informal students (those who get knowledge through interaction with friends, family and work colleagues). Most of the students from Nepal go abroad to complete their study after +2.

In the case of Nepal, students up to secondary level must have regular attendance in their school; they are regularly guided by their teachers and guardians. Not only this, students are pressurized to score good marks in the name of their future and career. Unless the good percentage or best grade is obtained, a student is not considered good. It is assumed that the student may not have been punctual, honest in the studies and is not considered a skilled manpower for any kind of profession.

There are around eight national universities. Among them, Tribhuvan University (TU), established in 1959, is the first and the oldest national institution of higher education in Nepal, where most of the students get admitted as it is the public campus which an individual can easily afford. In the context of Nepal, most university level students are engaged in some kind of profession during the day

Sabina Shah, BBS III

and study in the morning shift. It is due to the individual student's compulsion of managing funds for oneself and the dependents after.

As Nepal is geographically remote and the university is not established everywhere, the students are compelled to go to town for graduation. This leads the students to engage oneself in some kind of profession as their parents are unable to provide sufficient economic support. In such cases, students cannot allocate sufficient time for study which results in failure of a huge number of students in the examinations. On the other hand, students complete their secondary level on the pressure of teachers and guardians but they become free while getting higher education. Similarly, on secondary level education, students are provided with notes and guided by the teachers to complete home assignment but university level

students have to complete their exercises by their own. These changes cannot be grabbed immediately by all the students. Some of the students do not have the proper idea too.

On the other hand, some of the students reading at a local level feel that they are pressurized by their parents and relatives for their further study which leads them not to concentrate in their study. The unemployment problem of the country is the reason for creating a negative impact on students about the study. But those who are far from their house give first priority to their study and do not waste their time on other unnecessary activities while some students believe their university level can drastically change their life and focus on self-study. But most of the students depend upon the notes provided by their teachers and they think their course can be completed only when teachers teach in their classroom. In the current pandemic caused by covid-19, the schools and colleges are closed and it takes time to reopen but university level students are also not focusing on their study and also they are not taking the online classes provided by their colleges

thinking the class would have been better if it was taken physically. Such conservative and undeveloped thought of the students may lead to more failure results than the previous year.

To sum up, the unemployment problem of the country, the immediate change of teaching learning process, and the traditional and conservative concept of the students has led the students down the wrong path which means the active population and the strength of the country are being lazy for hard work and the country is being more poor although it has to be developed. Thus it seems that the universities have to conduct different motivational programmes to encourage the university level students for the better future of them and

the country too. But some of the students who believe in their hard work and research are the inspiration for the lower level students and for the remaining students.

के तपाईं विवाह, व्रतबन्ध आदिका लागि
गहना कहाँ बनाउने भनेर चिन्तित हुनुहुन्छ ?
यदि हुनुहुन्छ भने हाम्रो
च्यू क्षितिज सुनचाँदी पसलमा अडर अनुसार
तथा नयाँ डिजाइन अनुसार समयमा नै तयार
गरिन्छ ।

प्रो. क्षितिज "अविल प्रयास"
नोमाला : ९८५९१००२४२, ९८५०४७८२५२

न्यू क्षितिज सुनचाँदी पसल
गन्त्री बनार, (आमी व्यारेक आगाडि, सार्वजनिक टेलिफोनसेटी)

हामा सेवात : यस्ता विभिन्न आकारक डिजाइलका मन तथा चारीका रर गाना पाइलका माथै
अडर बमानिम नदार एवं गरिन्छ । तराजा नामान दिइ जस्तै सामान खाइर गर्ने गर्न सक्छन्नेहो ।
मातै मनका नदाराना दिइ बाटौ रात्री बाटोलो सम्भालो मानाहान गर्न सक्छन्नेहो ।

लाई : सारी अनुसारको भन्दाल यति पाइँथ्य ।

भो सपना नदेख्

एउटा रात भमिट्न्छ मेरो सिरानीमा
अनि भन्छ भो सपना नदेख् ।

जिन्दगीका रहलपहल आलेखहरू
खुइलएका मानसपटलहरूमा
जब म भाडु लगाउन थाल्छु
अनि अर्को साँझ फेरि भमिट्न्छ
अनि भन्छ,
भो गोडमेल नग्र शब्दहरू ।
जब म अँध्यारा कान्ताहरू
कनीकनी रहरहरूका बुटाबुटी समाउँदै
कसैका ओठमा अन्मिएका
बैशालु खुशीहरूमा फिदा हुँदै
बिहानी कुर्दै हुन्छु
अनि भन्छु,
भो बिसिदे ती सपनाहरू ।
एउटा साँझ
जब मूल ढोका मनको खोलेर
प्रियसी पर्खिरहेको हुन्छु,

एन. दाहाल (पूर्व शिक्षण सहायक)

अनि पो आउँछ अत्यास
भन्छ, मृगतृष्णा हो खुशी ।
रझीन बिहानी बोल्छ
भो छोडी दे सपना रझहरूसँग खेल्ने
बरू थाप् तीरहरू छातीमा
अनि देख् खुशीहरू पर्खाइका ओठहरूमा ।
उफ् ! अनि फेरि रात भमिट्न्छ
र भन्छ ,
भो सपना नदेख् !!

गजल

स्वदेश छोडेर.....

स्वदेश छोडेर परदेश धन कमाउन जाँदै छु आमा
सुख सम्पन्न बडा महलमा रमाउन जाँदै छु आमा
यहाँ जस्तो होइन रे पैसाको डढ्गुर लाग्छ रे त्यहाँ
पुस्तौं पुगे गरी सम्पति जमाउन जाँदै छु आमा
अरूभन्दा बढी धनी हुने सपना बोकेर हरबखत म
काम होइन पैसाको बाकस समाउन जाँदै छु आमा
दुःख गरी हुकार्यौ आफ्नो भाग्यलाई सम्भेर तिमीले
मलिन अनुहार होइन अब खुशी थमाउन जाँदै छु आमा

प्रेम लामिछाने (बीबीएस दोस्रो वर्ष)

चन्द्रमाको बारेमा केही अध्ययन गर्ने इच्छा छ मलाई
बनी विज्ञ बस्ती बसाई शत्रु शिर नमाउन जाँदै छु आमा ।

खोजको संस्कृतिले शिक्षालाई माथि उठाउन सक्छ !

प्रा.डा. विद्यानाथ कोइराला

प्रा.डा. विद्यानाथ कोइराला नेपाली शिक्षा क्षेत्रका एक नक्षत्र हुनुहुन्छ । सिन्धुलीको दुम्जामा जन्मनुभएका कोइराला स्नातक तह उत्तीर्ण गरेपछि माध्यमिक विद्यालयमा प्रधानाध्यापक बन्नु भएको थियो । उहाँलाई थप शिक्षाको धुनले कहिल्यै छाडेन । उहाँले स्नातकोत्तर तह पनि उत्तीर्ण गर्नुभयो । विश्वविद्यालयमा प्राध्यापनमा सुरु गरेपछि उहाँले दर्शन, सिकाइ र अनुसन्धानमा यति निखार ल्याउनु भयो कि उहाँ एक शिक्षा क्षेत्रका बहुआयामिक व्यक्तित्व हुनुहुन्छ भन्नुमा अत्युक्ति हुँदैन । उहाँले सन् १९९६ मा क्यानडाको अलबर्टा विश्वविद्यालयबाट विद्यावारिधि मात्र गर्नु भएन, प्राध्यापकका रूपमा विशिष्ट छवि पनि बनाउनु भयो । पूर्वीय र पाश्चात्य शिक्षाका ज्ञाता उहाँ नाम अनुसार तै साँच्चै ‘विद्याका नाथ’ तै हुनुहुन्छ । उहाँ शैक्षिक विकास र अनुसन्धानको जिउँदो इतिहास तै हुनुहुन्छ । निवृत्त प्राध्यापक श्री कोइरालासँग शरदचन्द्र सिंखडा र रमेश भट्टार्ड्वारा नेपालको शिक्षाका विषयमा गरिएको कुराकानीलाई आदरणीय पाठकवृन्द समक्ष राख्ने जमको गरेका छौं ।

१. शिक्षा के हो ?

पूर्वको भाषामा शिक्षा भनेको व्याकरण हो । पश्चिमको भाषामा शिक्षा भनेको व्यक्तिभित्रको सम्भावनालाई वा खुबीलाई बाहिर ल्याउनु हो । चिन्तनगत भिन्नता यही हो । हामीले यसलाई आत्मसात् गरेको कुरा हो । मान्छे अनन्त सम्भावना लिएर जन्मन्छ । त्यो उसको आनुवंशिक क्षमता हो । यसमा पनि शिक्षा कहाँबाट आउँछ भने प्रश्न उपर विचार गर्दा कर्म सिद्धान्तलाई मान्ने हो भने कर्मबाट आउँछ । वातावरण सिद्धान्तलाई मान्ने हो भने वातावरणबाट आउँछ । जन्मजात, वातावरणीय तथा अन्य कुराबाट आर्जिएको व्यक्तिगत क्षमतालाई बाहिर प्रस्फुटन गर्नु शिक्षा हो ।

२. अहिलेसम्मको मानव इतिहासलाई हेर्दा शिक्षा विभिन्न विचारधाराबाट प्रभावित हुँदै आयो । यहाँले विचारधाराको प्रभावलाई कसरी हेर्नुभएको छ ? शिक्षाको उद्देश्यचाहिँ कस्तो हुनुपर्ला ?

विचारधाराको पछि लाग्नु शिक्षाकर्महरूको बाध्यता हो किनभने पैसा आउने आधार विचारधारासँग हुन्छ । जे भन्छन्, त्यसकै पछि लाग्नुपर्छ तर हाम्रा पुर्खाले बुझेको शिक्षा विचारधाराको पछि लाग्दैन । हाम्रो पुर्खाको भाषामा ‘परा र अपरा’ विद्या हुन्छ । ‘परा’ भनेको ‘ब्रह्म’ बुझ्ने वा ‘कस्मिक इनर्जी’ बुझ्ने हो । कस्मिक इनर्जी र ‘म’ बीचमा के सम्बन्ध छ भनेर बुझ्नुलाई ‘परा विद्या’ भनिएको हो । ‘अपरा’ भनेको ‘जगत्’ लाई बुझ्ने हो । “जगत् के हो ? कसरी हो ? म जगत्सँग कसरी गाँसिएको छु ?” जस्ता प्रश्नहरूको उत्तर खोज्नु शिक्षाको उद्देश्य हो ।

परा र अपराको संयोग भनेर मान्ने हो भने म र ऊर्जाको बीचको सम्बन्ध केलाउनु शिक्षा हो । यस्तो ज्ञानका बारेमा हाम्रा पुर्खाले धेरै बुझेका हुन् । उनीहरूमा कुनै आग्रह थिएन । अहिलेको विचारधारामा आधारित शिक्षामा चाहिँ कुनै न कुनै आग्रहमा टाँसिनु पर्ने बाध्यता छ । पैसो तिनैसँग

छ । तिनले पैसा दिएनन् भने समस्या हुन्छ । यही बाध्यतालाई बोकेर शिक्षा भनेको राजनीतिक कार्य हो भने कुरामा मान्छे बनेका हुन् । बनाइएका हुन् । यसरी चिन्तन गर्दा पैसा दिनेको दबदबा शिक्षामा पनि हुन्छ भनिएको हो तर शिक्षालाई चाहिँ कुनै आग्रह र पूर्वाग्रहभन्दा पनि समग्रतामा बुझ्नुपर्छ । यसरी कुनै विषय वा वस्तुलाई हेर्ने तागत भयो भने त्यसलाई म शिक्षा भन्छु । मैले चाहिँ यस्तो शिक्षा खोजेको हो । मैले पढेको पढाइ यो समाजलाई कर्ति काम लाय्यो भनेर खोज्ने भनेको समाजशास्त्रीय आँखाबाट हेर्ने होला । ‘म’ व्यक्तिलाई कर्ति काम लाय्यो भनेर मानवशास्त्रीय ढङ्गबाट हेर्ने होला । पैसो कमाउनेलाई यो शिक्षा के काम लाय्यो भनेर हेर्ने हो भने अर्थशास्त्रीय दृष्टिकोण होला । यो राजनीतिक सिद्धान्तलाई यसले विचलन ल्यायो कि समर्थन गच्छो भन्ने हो भने राजनीतिशास्त्रको चिन्तन होला । यसरी हेर्दा एउटा वस्तुको निश्चित चिन्तन त हुँदो रहेन्छ । मूल प्रश्न दृष्टिकोण न हो ।

मैले चाहेको शिक्षा समग्रतामा आधारित होस् भन्ने हो । काइग्रेस आयो काइग्रेसको जस्तो । कम्युनिस्ट आयो कम्युनिस्टको जस्तो । जनवादी जस्तो । धनवादी जस्तो । समाजवादी जस्तो । यो किसिमको शिक्षामा चाहिँ बाध्यात्मक रूप प्रतीत हुन्छ । अझ भनूँ यो भनेको दलाल निर्माण गर्ने शैली मात्र हो । त्यसले हामीलाई मान्छे बनाउँदैन । संरचनालाई जोगाउँछ । संरचनाको पक्षधर बनाउँछ । नोकर बनाउँछ तर मान्छे बनाउँदैन । मान्छेभन्दा पनि पैसै हुन्छ । मचाहिँ विचारधारासँग टाँसिसनु हुँदैन भन्ने चिन्तन गर्छु । त्यो मानेमा यो विचार अराजक पनि लाग्न सक्छ ।

३. शिक्षाको उद्देश्य त राजनीतिक विचारधारा अनुरूप फरक-फरक भएको पाइन्छ नि त । अहिलेको राजनीतिक विचारधारा अनुसार शिक्षाको उद्देश्यमा पृथक्कूपनि पनि छ । राष्ट्रिय उद्देश्य नै फरक भएको देखिन्छ । यसलाई यहाँले कसरी हेर्नुहुन्छ ?

पैसा तिर्ने मान्छेले मेरा पछाडिको दलाल बनोस्, मेरा पछाडि नोकरहरू तयार होऊन् । मेरा पछाडि मैले भनेजस्तो मान्छे बनोस् भन्न खोज्या न हो । मान्छेको स्वभाव विरोध सहन नसक्ने खालको हुन्छ । मान्छे बन्यो भने त उसले विश्लेषण गर्न थाल्छ नि । त्यो विश्लेषक बनेको मान्छेले सामान्यतया सरकार र सत्ता चलाउन चाहैदैन । त्यसैले पञ्चायतमा पञ्चायत जस्तो शिक्षा खोजियो । काइग्रेस हुँदा काइग्रेस जस्तो । कम्युनिस्ट हुँदा कम्युनिस्टको जस्तो । शिक्षाको उद्देश्य यसरी विचारधाराबाट प्रभावित बन्दै आएको साँचो हो- कारण, राजनीतिक कल्पनाभन्दा भिन्न शिक्षा वा मान्छे नबनोस् भन्ने अभिप्राय सबै शासनकालमा प्रष्ट देखिन्छ ।

४. पाउलो फ्रेरेले यदि राम्रो खाले जनशक्ति उत्पादन गर्ने र लोकप्रिय शिक्षा दिनुलाईचाहिँ राजनीति हो भन्ने हो भने मैले गरेको राजनीति नै हो भन्छन् । शिक्षाबाट राजनीति अलग त हुँदैन होला ?

हुँदैन । पाउलो फ्रेरेले भनेका कुराहरूका पछि लाग्नु भनेको पनि पाउलो फ्रेरेकै तारिफ गर्नु हो । उनको चिन्तन के हो भने उनी सैनिक ‘जुन्ता’ को विद्रोहमा लागेका मान्छे हुन् । उनी क्रिस्चियन पादरी हुन् । उनलाई दुईवटा तागत (विद्रोह र पादरीपना) मा लाग्ने बाध्यता थियो । त्यो दुईओटै बाध्यताहरूका सन्दर्भमा उनको बुद्धि र विचार जन्मेको हो । हाम्रो सामु न त्यस्तो बाध्यता छ न त त्यस्तो विचार । हामी तिनकै चिन्तन अनुसार बहकिनुमा केही तुक देखिँदैन । उदाहरणका लागि उनले त सामाजिक संरचनामा खोट छ भने । के हाम्रो संरचनामा खोटै खोट छ र ? उनले बुझेको पश्चिमी सामाजिक संरचनामा अन्याय थियो, अत्याचार थियो । हाम्रोमा अन्याय र अत्याचार मात्रै भएको हो र ? उनको त्यो शिक्षा होइन, एक किसिमको दीक्षा हो । उनले त मेरोजस्तो हालत भएको ठाउँमा यस्तो शिक्षा दिनुपर्छ भनेका हुन् । हामी मूर्ख भएर सन्दर्भ, अर्थ र औचित्य नहेरी उनको अन्धानुकरण गर्नु कर्ति सही

हो भन्ने कुराचाहिं विचारणीय छ ।

५. हामी यति धेरै सिद्धान्त विकास भएको कुरा गरिरहेका छाँ । यतिका धेरै सिद्धान्त जन्मिरहेका छन् । अझै कति सिद्धान्त जन्मेलान् । आउँदो पुस्ताले ती सबै सिद्धान्तलाई फलानाले यसो गरे, ढिस्कानाले यसो गरे भन्दै घोक्ने कुरा अर्को समस्या होला । अनुसन्धानको कुरामा पनि कुन सिद्धान्त कसमा जोडे राम्रो अनुसन्धान बन्ने वा नजोडेमा कमजोर अनुसन्धान भयो भन्ने पनि पाइन्छ । कुनै कसैसँग जोडेपछि गुणस्तरीय हुने नत्र राम्रो नहुने भन्ने मान्यता बसेको छ । कसैको सिद्धान्तलाई जोड्ने भन्ने विषय कतिको सान्दर्भिक छ ? अनुसन्धानमा वास्तविक यथार्थ केलाई मान्ने ?

विचारलाई दुईवटा दृष्टिबाट हेर्नुपर्छ । एउटा एकरेखीय चिन्तनबाट हेर्ने तरिका हो : लिनियर । लिनियरबाट हेर्नुभयो भने विचारको अन्त्य हुन्छ । त्यो अन्त्य भएपछि सकिन्छ भन्ने हो तर हामी त चक्रीय चिन्तनका मान्छे हाँ । हाम्रो पूर्वीय चिन्तन नै चक्रीय चिन्तन हो । जन्मेपछि मछाँ र मरेपछि जन्मन्छाँ भन्नु नै चक्रीय चिन्तन हो । त्यो चिन्तनभित्र आउने जति पनि विचारहरू हुन्छन् ती विचारहरू एक ठाउँमा मिल्छन् । विभिन्न मान्छेले विभिन्न समयमा विचार दिए भने मैले के विचार दिने भन्ने नयाँपन आउँछ । त्यसो भयो भने चारओटाको विचारलाई एक ठाउँमा लगेर जोडिए हुन्छ । चारओटा सिद्धान्तहरूले भनेका समग्र यथार्थ ‘सम’ रहेछ भन्ने बुझिन्छ । यो सिद्धान्तले भनेको कुराचाहिं ‘विषम’ रहेछ । यो सिद्धान्तले भनेको कुरामा मैले दुईटालाई जोड्न सक्ने कडी भेड्वाउन सक्दो रहेछ । यसरी खोजियो भने त्यो थरीथरीको विचार वा यथार्थ बन्छ । भोलिको मान्छेले नवीनता पनि भिन्नाउँछ । आफ्नो परिस्थिति सुहाउँदो त्यस सिर्जनाले समाजको आवश्यकता पनि पूरा गर्छ ।

हामी र भोलिको पुस्ताले गर्न सक्ने भनेको

यथार्थलाई बहुआँखाबाट हेर्ने हो । अनि, मैले भनेको कुरा अरू कसैले भनिसक्यो कि या नयाँ नै छ भनेर खोज्ने हो । नयाँपन भन्ने हुँदैन । मात्र प्रस्तुति न हो । नयाँ प्रस्तुतिका निमित हामीले मान्छे तयार पार्ने हो । त्यसो भयो भने केही समस्या हुँदैन । बीसओटा पश्चिमा विद्वान्हरूका सिद्धान्त पढे पनि या पूर्वीय विद्वान्लाई हेरे पनि आखिर विद्वान् त विद्वान् नै हुन् । त्यो सन्दर्भले बनायो कि, सोचले बनायो कि, सोच र सन्दर्भको समष्टिबाट बनाएको हो कि- लडाइं त त्यति न हो ।

सन्दर्भले बन्ने एउटा हुन्छ । पाउलो फ्रेरे उनी सन्दर्भले बनेका हुन् । नयाँ सोचले भोलि समाजलाई परिवर्तन गर्नुपर्छ भन्ने मेरो दृष्टिकोण हो । समाजलाई परिवर्तन गर्ने भन्ने दृष्टिकोणबाट हेर्दा हाम्रा पूर्वीय चिन्तनमा ‘अन्त्योदय’ छ । महात्मा गान्धीको ‘अन्त्योदय’ । श्रीलङ्काका ए टि आर्यरत्नेले गरेको ‘अन्त्योदय’ । ‘सर्वहारा वर्गको नेतृत्व वा सर्वहारा पक्षीय विचारमा विपन्नहरूलाई उठाउनुपर्छ, गरिबमुखी बन’ भनेको त एउटै कुरा न हो । गरिबलाई दया गर, मानव मात्रलाई दया गर भनेको पनि एउटै कुरा हो । खालि प्रक्रियागत भिन्नता मात्र हो । आत्मगत भिन्नता मात्रै हो । ‘अन्त्योदय’ भन्नाले एउटा अभियान भयो । सर्वहाराको नेतृत्व भनेको तलको मान्छेलाई माथि लैजाऊ भनेको हो । दया गरेर भए पनि त्यसैलाई उठाऊ भनेको हो । दशांश दान गरेर भने पनि त्यसलाई देउ भनिएको हो । फरक यति मात्र हो : दिँदाखेरि अहम् बढ्छ कि त्यो अहम्ले थिन्छ कि भन्ने डर सर्वहारावालालाई भयो । हाम्रा पुर्खाले अहम्लाई बोक्न सिकाउँदैनन् । उनीहरू अहम् र स्वहम्मा एउटै चिन्तन बोक्ने व्यक्तिहरू हुन् किनभने त्यही अहम् स्वहम् हो । स्वहम् अहम् हो । ‘ब्रह्म’ भनेको पनि ‘म’ हो । ‘म’ भनेको पनि ‘ब्रह्म’ हो भन्ने मान्छेले अहम् राखेर दान दिँदैन नि । दिएको चीजमा गर्व गर्ने अभिप्रायले दान नदेउ भन्ने पूर्वीय मान्यता हो ।

आफ्नो नाउँ पनि नराख । देब्रे हातले दियो भने दाहिने हातले पनि थाहा नपाओसू भने मान्छेले अहम्लाई त मारिसकेको हुन्छ । यो कुरा बुझ्ने हो भने सर्वहाराको नेतृत्व गर्ने मान्छेले, पढेलेखेकाहरूले र हाम्रा पुर्खाले भनेको कुरा त एकै ठाउँमा टाँसिसँदो रहेछ भन्ने थाहा हुन्छ । प्रक्रियागत भिन्नता पो रहेछ भन्ने सहजै बुझिन्छ । यो कुरा बुझिदिने हो भने यो सिद्धान्त बेठीक त्यो सिद्धान्त ठीक हो भन्ने मुख्याइँ गर्नु पर्दैन । हैन भने सर्वहाराको नेतृत्व गर्दू भन्नेले तातै खाऊँ जली मराँ भनेर लडाइँ गर्नुपर्यो । ठीकै छ, दुवैलाई बुझाउँ न भन्ने हो भने पहिलो कुराको पछि लाम्नुपर्यो । हाम्रा पुर्खाले

भनेको जस्तो अहम्चाहिँ त्यागाँ तर जनतालाई उठाउ भन्ने हो भने कुरै सकिकन्छ । त्यसैले मैले देखेचाहिँ चिन्तनगत मिलान दूलो समस्या हो । चिन्तन आफैमा समस्या होइन ।

६. यो त सबैको संयुक्तता शिक्षा हो, विद्या हो भनेजस्तो भयो ?

हाम्रा पुर्खाले भने विद्या भनेको निर्विकल्प हुन्छ । अविद्या भनेको सविकल्प हुन्छ ।

सविकल्प भनेको जनताले बनाएको बुद्धि हो । यो भाँडोमा बनाएको बुद्धि र अर्को भाँडोमा बनाएको बुद्धि फरक हुन्छ । त्यो भनेको सविकल्प हुन्छ । अर्थात्, सविकल्पको ज्ञान जगत्सँग बनेको हुन्छ । ब्रह्मसँग बनेको ज्ञानचाहिँ निर्विकल्प हुन्छ । पश्चिमाहरूले अहिलेसम्म दिएको चिन्तन सविकल्प नै हो । पाउलो फ्रेरेको चिन्तन होसू या माओ या मार्क्स अथवा गान्धीको चिन्तन भन्नुहोसू अथवा मन्डेलाको चिन्तन भन्नुहोसू कसैको चिन्तन भन्नुहोसू ती सविकल्प हुन् । जस्तो सबै मान्छेलाई सिपमूलक शिक्षा दियो भने राम्रो हुन्छ भन्ने एउटा विषय हो । यदि सबै मान्छेमा सिप भयो भने बेच्चे

चाहिँ कहाँ हो त ? किन्ने कहाँ हो ? किन्ने र बेच्चे हराउँछ त । सबै मान्छे एउटै सिपमा जान्छ त ? त्यो पनि जाँदैन । सिप हुने बित्तिकै धनी हुन्छ भन्ने कुनै ठोकुवा हुन्छ त ? त्यो पनि भुटो कुरा मात्रै हो । जस्तो भनाँ दलितहरू नेपालका सिपयुक्त मान्छे हुन् तर सबैभन्दा विपन्न पनि तैनै छन् । त्यसैले सिप शिक्षाले हामीलाई अहिलेको सङ्करण ठीक हो भन्यो जब कि सिपयुक्त दलितको विपन्न आर्थिक अवस्थाले त्यसलाई भुटो हो भन्ने प्रमाणित गच्यो ।

शिक्षा, सिप र विद्या भनेको अलग-अलग कुरा हो । सिप भनेको तालिम हो । त्यही सिपमा

अलिकति प्राविधि जोडियो, नवीनता गाँसियो भने त्यो प्राविधिक ज्ञान हुन्छ । त्यसलाई जगत्सँग मात्रै सीमित गरियो भने अविद्या हुन्छ । अहिलेको भाषामा शिक्षा । हाम्रा पुर्खाले खोजेको चाहिँ शिक्षाभन्दा पनि ‘परा विद्या’ हो । उनीहरूले ‘अपरा विद्या’ पनि जानुपर्छ भनेका हुन् । पूर्वीय चिन्तनमा त अथाह ज्ञान राशी छ । त्यो अथाह ज्ञानको तुलनामा पश्चिमाहरूको चिन्तन धेरै तल

छ । त्यो त जगमा मात्रै हल्लिरहेको छ । तिनीहरू त माथि पुनै सकेकै छैनन् ।

७. अब आधुनिक तथा औपचारिक शिक्षालाई हेरौँ । यसलाई कसरी हेर्ने त ?

आधुनिक भनेको के हो ? हामीले आधुनिक भनेको र पश्चिमीकरण भनेको एकै हो भने बुझेका छाँ । यो सबैभन्दा दूलो गल्ती हो । आधुनिक भनेको भएकोमा रूपान्तरण गर्नु हो । भएकोमै प्रस्तुतिगत भिन्नता हो । हामीले हिजो बनाउने गुन्दुक लाताले खाँदेर बनायाँ । अब मेसिनले खाँद्ने बनायाँ भने

त्यो आधुनिक हो । गुन्दुक गुन्दुक नै हो । हाम्रोपना नै हो । त्यसलाई विभिन्न प्रकृतिको बनायाँ भने त्यो आधुनिक हुन्छ । हैन, गुन्दुकचाहिँ काम नलाने चीज हो भनेर छोडन थाल्याँ र पश्चिमले जे-जे भन्यो त्यसैमा लायाँ भने त्यो पश्चिमीकरण हुन्छ । अहिले हाम्रो निम्ति आधुनिकीकरण भनेको पश्चिमीकरण हो । हाम्रो चिन्तन आधुनिकीकरण होइन । किन आधुनिक होइन भने हाम्रै मान्छेले हाम्रा मान्छेको चिन्तन पढेका छन् त ? हाम्रा मान्छेको भोगाइ, सोचाइको कुरा पढेका छन् त ? हामी आफैले आफ्ना दर्शनमा टेकेर अनुसन्धान गरेका छाँ त ? हाम्रा पुर्खाले

कुन-कुन कुरामा अनुसन्धान गरेका रहेछन् र अहिले हामीले पछ्याएका चलनको पछाडिको रहस्य के रहेछ हामीलाई थाहा छ त ? उदाहरणका लागि हाम्रा मान्छेले तरकारी पकाउँदा ज्वानो किन फुराए ? मेरी किन फुराए

वा बेसार किन हाले ? भनेर कसैले खोजेका छाँ त ? त्यसैले हाम्रो त आधुनिक हुँदै होइन । हामी त सन्तुलित खाना खानुपर्छ भनेर गीत गाउने मान्छे न हाँ । दाल, भात, तरकारी मिलाएर खाने मान्छे पहिल्यै सन्तुलित छ । कोदो खाने मान्छे असन्तुलित छ र ? कोदो खाँदा सिस्तु पनि सँगै खायो । बेलामौकामा कोदोसँग फापर पनि खायो । त्यसको अर्थ उसले त शरीरलाई चाहिने चीज त खाइरहेको छ नि । उसको खानामा यतिचाहिँ काइदा छ, यति चाहिँ थप्नुपर्छ भनेर कुनै अनुसन्धान छ त ? त्यसैले हामी आधुनिक त हुँदै होइनाँ, हामी पश्चिमीकरणलाई आधुनिक भनेर गलत बुझिरहेका छाँ । हाम्रै सात्विक, राजसी र तामसी खानाका विषयमा हामीलाई जानकारी छ त ? तीनओटै सन्तुलित खाना हुन् पश्चिमी दृष्टिकोणमा । हाम्रो भिन्नता बुझ्ने हामी कोही छाँ त ? यसरी सालबसाली हामी हाम्रोपन र वैशिष्ट्य

गुमाउँदै गएका छाँ । यही कमजोरीले गर्दा अहिले जुन शिक्षालाई हामी आधुनिक भनेर बुझिरहेका छाँ त्यो त पश्चिमीकरण हो । हाम्रोपनाको नै होइन । हाम्रोपनालाई कसरी विकसित तुल्याउन सकिन्छ भने पनि मैले सोचेको छु । हाम्रोबाट सुरु गर्ने । उनकोमा लगेर जोड्ने । तिनको र हाम्रोमा के मिल्दो रहेछ भनेर खोज्ने गच्छाँ भने बल्ल आधुनिक हुन्थ्यो । जग हाम्रो हुन्थ्यो । त्यसमा शृङ्खारपटार पश्चिमको हुन्थ्यो । अन्ततोगत्वा परिणति हाम्रै हुन्थ्यो । त्यसो भयो भने पो हामी आधुनिक हुन्थ्याँ । अहिले हामी आधुनिक नै होइनाँ । दुझा-माटोको घर खेर

गयो । प्वाल नभएको सिमेन्टको घर बनायाँ । चरा कहाँ बस्ने ? हावा कहाँबाट छिर्छ ? यसरी सोच्ने हो भो के हामी आधुनिक हाँ र ? पश्चिमका पिछलण्णु हाँ । आधुनिक भएको भए हाम्रै दुझा-माटोमा के चाहिँ थपिदियो भने हाम्रा घरहरू ६०

हाम्रो शिक्षाले हामीलाई आधुनिक होइन पश्चिमीकृत बनायो । कारण के हो भने हामीले हाम्रो तागत बेचेनाँ । पश्चिमाले यसरी थिचे कि हामी उठै सकेनाँ ।

वर्ष, १०० वर्ष दिगो हुन्छन् भन्ने सोच्थ्याँ । त्यसरी सोची विचारी घर बनाएको भए हामी आधुनिक हुन्थ्याँ । हाम्रोपना पनि बस्थ्यो । हेर्ने नै हो भने हिमाली क्षेत्रमा दुझा र माटोको घरको आयु भन्डै १०० वर्षको हुन्छ । पश्चिमी दुनियाँमा सिमेन्टको आयु करिब ५० वर्षको हुन्छ । १०० वर्ष टिक्ने घर बनाउने तागत भएको नेपालीको हिमाली घर प्राचीन भइदियो । त्यो आधुनिक भएन रे, त्यस्तो पनि हुन्छ ? हाम्रो शिक्षाले हामीलाई आधुनिक होइन पश्चिमीकृत बनायो । कारण के हो भने हामीले हाम्रो तागत बेचेनाँ । पश्चिमाले यसरी थिचे कि हामी उठै सकेनाँ ।

८. यदि त्यसो हो भने यो सङ्कट भएन त ?

यही सङ्कटमा समाधान खोज्ने हो । मनोविज्ञानको भाषामा हेर्ने हो भने मान्छे समस्यामा नपरीकन चिन्तन गर्दैन । समस्या के हो भने हामी

पश्चिमीकरणतिर छैं कि आधुनिकीकरणलाई खोज्दै छैं ? हाप्रो शिक्षाले पश्चिमीकरण र आधुनिकीकरणको बीचमा कहाँनेर मिलाउनुपर्छ ? कहाँ छोड्नुपर्छ ? हामी कति आधारमा आधुनिक बन्ने हो ? हामीले कति पश्चिमलाई बोक्ने हो ? यो दुईओटाको संयोग कहाँनेर हुने भन्ने कुरामा अब जोड दिँँ ।

९. एकातिर पश्चिमकै बिस्तार भयो भन्ने कुरा पनि यदाकदा आउँछन् नि । कुम्बसको भनाइ र हजुरको भनाइमा के कुरा मिल्द ?

फिलिप कुम्बसले पश्चिमी युरोपेली शिक्षा मात्र बुझे । उनले बुझेको पश्चिम हो, हामी पूर्वमा छैं-एक पटक विचार गराँ । जुन बेलामा मेकालेले यो संस्कृत शिक्षा काम लाग्दैन भनिदिए, उनले अपराध कर्म गरे । त्यो अपराध कर्म नेपालमा ह्युग बी उडले २०१२ सालमा पनि गरे । ती दुई अपराधकर्मीले हाप्रो शिक्षा त कामै नलाने रहेछ भनिदिए । कम्युनिस्टहरूले अर्को अपराध गरे- मैले अपराधै भन्छु- यसलाई । त्यो अपराध के हो भने पश्चिम नै ठीक हो भन्ने बुद्धि हालिदिए । आफ्ना पुर्खाको ज्ञानको के राप्रोपन थियो, के तागत थियो त्यो खोजेनन् । माओले सन् १९४९ मा रसमा चलेको शिक्षा लागू गरे । केही समयपछि उनले त्यो रसको अन्धानुकरण गल्ती थियो भन्ने बुझेर चीनकै मौलिक ज्ञान र सिप विकासमा लागे । त्यसैको जगमा अहिले चीनको विकास भयो । हामीहरू फिलिप कुम्बसजस्ता अधकल्चा मान्छेहरू र पश्चिमी चिन्तकहरूको पछि लायाँ । उनीहरूको विशेषता के हो भने उनीहरू आफूजस्तै बन्न शिक्षा दिन्छन् । माओले त्यो कुरालाई त्यतिखेरै बुझे । तर, बिचरा नेपालका कम्युनिस्टलाई थाहै छैन । म बिचरा नै भन्छु । ती बिचराहरूलाई के थाहा छैन भने तिनले आफ्नोपना भने चिनेकै छैनन् । यिनले मार्क्सिस्ट के भने, माओले के भने फलानाले के भने भन्ने मात्र थाहा पाए । फिलिप कुम्बसले के भने भन्ने मात्र

थाहा पाए । त्यति मात्रै होइन अन्धानुकरण गरे तर आफ्नै पुर्खाको ज्ञान र विरासत के हो भन्ने कैरै थाहा पाएनन् । परिणाम के भइदियो भने हामीले जम्मै अर्काको स्तुतिमा जिन्दगी बिताउनु पर्ने भयो । अब बिस्तारै त्यो परिवेश बदलिएला । मानिसहरूले यो कुरा महसुस गर्न थालेका छन् । यो महसुस गराइले केही काम बन्ना ।

पश्चिमको आँखाले पूर्वलाई हेर्दा न्याय हुन्छ भन्ने मैले बुझ्दिन । म कसरी बुझ्छ भने हाप्रै माटोमा बनेका चिन्तनलाई एक पटक विचार गराँ न त । हाप्रो मान्छे कसरी बन्यो । हाप्रो मान्छे बनेको तरिका के छ ? पश्चिमी तरिकाको मान्छे र हाप्रो मान्छे एउटै हो कि होइन ? मेरो ठम्याइले भन्छ द्र्याक्कै होइन । किनभने, हामी प्रकृतिसँग अनुकूल भएर बस्न जानेका मान्छे हाँ । पश्चिमाहरू प्रकृतिलाई जित्न जानेका मान्छे हुन् । जित्न जान्नु र अनुकूल बनेर बस्नुमा फरक छ । पश्चिमको बिस्तार किन भयो ? जित्ने लहडले भयो । हामी किन हाँदै गयाँ ? तिनीहरूसँग मिल्ने रहरमा हामी हाँदै गयाँ । हामी हारेको बेठीक हो र ? अहिले प्रकृतिले विद्रोह देखाउन थाल्यो नि । त्यसो हो भने प्रकृतिलाई जित्ने त होइन रहेछ नि त । त्यसैगरी बाढी नियन्त्रण पश्चिमको चिन्तन हो । नदीलाई आफ्नो बहावमा जान दिनु हाप्रो चिन्तन हो । आफ्नो बहावमा जान दिएको भए बहावको बाटो खोज्यो । पश्चिमी चिन्तनले नियन्त्रणको बाटो खोज्यो । परिणाम के भयो- विद्रोह । अहिले भारतीयहरू सताइएका छन् र कुरो बुझन थालेका छन् । अमेरिकीहरू सताइया छन्- कुरो बुझन थालेका छन् । उनीहरू के भनिदिन्छन्- बहाव अहिले रोक, नियन्त्रण पछि गर अर्थात् पश्चिमी आँखाले पूर्वलाई हेरेपछि हामी फन्दामा फस्ने रहेछाँ । हाप्रो चिन्तन किन जरुरी हुने रहेछ भने हामी बनेकै त्यसै गरी रहेछाँ । त्यो कुरा काटियो । मेकालेले बदमासी गरे, ह्युग बी उडले बदमासी गरे, कम्युनिस्टहरूले बदमासी गरे । त्यो

बदमासीको परिणति हामीले भोग्नुपच्यो । हाप्रोमा आधार बनाइदएको भए हामी अपरा विद्यामा पारझगत हुन्थ्यैँ । अपरा विद्यामा पारझगत हुँदा चौध विद्या र चाँसटूठी कला जानिसकथ्यैँ । चाँसटूठी कला जानु भनेको गीत गाउने, नाच्नेदेखि लिएर सबैमा पारझगत हुनु हो । त्यसलाई हामीले हरायैँ । अहिले हामी के भन्न थाल्यैँ भन्दा सिप शिक्षा भनेको आधुनिक सिप हो । मोटरसाइकल रिपियर गर्नु हो । मोटरसाइकल हाप्रो हो र ? प्रकृतिसँग मिल्ने हो र मोटरसाइकल ? प्रकृतिलाई जित्ने हो । हामीले जान्या कुरालाई प्राप्त गर्ने हो भने प्रकृतिसँग बस्थ्यो । त्यो कुरै हुँदैनथ्यो ।

पश्चिमीहरूको चिन्तनलाई हामीले पचाउन नसक्ने । हाप्रो चिन्तनलाई हामीले छोड्न नसक्ने अनि हाप्रो चिन्तन छोडियो भने हाप्रो पहिचान पनि गुम्ने रहेछ । पहिचान पनि खोज्नुपरेको छ, पश्चिम पनि बुझ्नुपरेको छ । हामी यही द्विविधामा फसेका छौँ । कुम्बसलाई बुझ्दा त त्यसरी बुझ्नुपर्छ होला । उनले नवप्रवर्तनको कुरा ल्याए । उनले त माटोलाई बुझेर त्याँबाट गर भनेका थिए । उनले आफैलाई बुझ त भनेनन् नि । हामीले माटोलाई नै बुझेनौँ । उनकै कुरालाई बुझ्न थाल्यैँ । ग्रामीण विकास कार्यक्रम भनिएको छ, उनकै प्रवृत्तिमा । हाप्रो मान्छेले के खोज्ञन् भन्ने होइन, हामीले के दिनुपर्छ भन्ने हो ।

१०. अब यसलाई उल्ट्याउने कसरी त ? कहाँबाट सुर गर्ने ?

हामीभित्र के छ भनेर खोज्ने र खोजाउने प्रक्रिया छ नि । एउटा त हाप्रै समाजका मूल्य मान्यता के छन् भनेर खोज्ने हो । त्यो खोज्ने आधार बनाइदियो भने विद्यार्थीले नै खोज्ञन् । शिक्षकले पनि खोज्ञन् । कुनै पनि वस्तुलाई रेटिङ गर्नेभन्दा यसको विकास कसरी भएछ भनेर खोज्ने थालनी गर्नुपर्छ । खोज्ने क्रममा मान्छेलाई लगाउने बित्तिकै हामी स्वतः थाहा

पाउन सक्छौँ । खोजको संस्कृतिले शिक्षालाई माथि उठाउन सक्छ । दोस्रो अध्ययनको संस्कृति बढाउनु पर्दछ । पश्चिम पढ्नुपर्छ । यो माटोलाई पनि पढ्नुपर्छ । यसो गर्नाले हाप्रोमा के बन्दो रहेछ ? पश्चिममा के बन्दो रहेछ ? भन्ने थाहा हुँच । हाप्रो मूल्य मान्यता सबै ऐटै छैनन् नि त त्यसैले किन त्यस्तो फरक हुँच भनेर खोज्न लगाउनुपर्छ । यो ठीक हो, यो बेठीक हो पनि होइन । ‘यो किन हो र कसरी हो ?’ त्यो प्रक्रियाले पश्चिम पनि खोजिन्छ, पूर्व पनि खोजिन्छ । त्यसले हाप्रो पश्चिमको अन्धानुकरण गर्ने मौजुदा प्रवृत्तिलाई उल्ट्याउन पनि सक्छ । त्यसपछि जोड्ने र छोड्ने दुई किसिमको बाटो खोज्नुपर्छ । कहिलेकाहिँ हामीले जोड्नुपर्ने हुन सक्छ । कतै छोड्नुपर्ने परिस्थिति हुन सक्छ ।

पश्चिमी चलनचल्तीमा व्यक्तिलाई आत्मनिर्भर बनाउने चलन छ । त्यो हामीले लिन सक्ने किसिमको चलन भयो । हाप्रोमा मान्छेलाई सम्मान गर्ने वा माया गर्ने चलनचल्ती छ । पारिवारिक संयोजन हाप्रोमा राप्रो छ । त्यो उनीहरूले सिक्नुपर्ने कुरा हो । यसको अर्थ हामीले विस्तार गर्ने र आर्जन गर्ने दुवै कुरा हुने भयो । विस्तार र आर्जनका बीचमा हामीले के गर्ने भन्ने बाटो खोज्यैँ भने हामी सजिलै अनुसन्धान गर्न सक्छौँ । अहिलेका शिक्षणमै त्यो कुरालाई सजिलै हाल्न सकिन्छ भन्ने कुरामा म विश्वास गर्छ । किनभने, शिक्षकले विषय पढाउने हो कि सन्दर्भ पढाउने हो ? सन्दर्भबाट ज्ञान फुराउने हो कि ज्ञानबाट सन्दर्भमा जोड्ने हो ? सन्दर्भ र ज्ञानको बीचको सम्बन्धलाई कहाँनेर स्थापित गर्ने हो भन्ने बारेमा सोचिदियो भने सजिलै अहिलेको परिवेशलाई उल्ट्याउन सकिन्छ ।

मूर्त रूपमै हेरौँ न : हाप्रो मान्छेले देउता पूजा गरे । देउता भनेको के हो त ? हाप्रो अहिलेसम्मको सङ्कथनमा देउता छ, देउता छैन भन्ने हुँदो रहेछ । देउता केलाई भनेछन् भन्यो भने सङ्कथन पनि बदलियो । नयाँ कुरा पनि आयो । सङ्कथन

बदलिदिने हो भने त्यो बाटो पनि बदलिन्छ । तब न नयाँ कुरा आउँछ । आत्मा छ, आत्मा छैन अर्को किसिमको सङ्कथन भयो । छ र छैन होइन, ‘आत्मा भनेको के हो’ भन्यो भने नयाँ कुरा आउँछ । देउता भनेको प्रकृतिलाई भनेको हो, ऊर्जालाई भनेको हो । वेदले भनेको त्यही हो । ऊर्जा छ कि छैन भन्यो भने ‘छ’ भनुपर्छ- दुझगियो । आत्मा छ कि छैन भन्यो भने एउटा विवाद गर्ने हो, ‘आत्मा भनेको के हो?’ त्यसो भन्यो भने उत्तर आउँछ- ‘ऊर्जा हो ।’ ऊर्जा छ कि छैन भन्यो भने सबैलाई मान्य उत्तर भयो । वायु, जल र अग्नि देवता हुन् । यो कुरा बुझासाथ देवता छन् छैनन् भने लडाइँ हाराउँछ ।

अब मान्छे के हो ? ऊर्जा हो कि, पदार्थ हो कि, मन हो ? के हो मान्छे ? या तीनओटैको संयोग हो ? त्यसो हो भने म कहाँनेर ऊर्जा हुँ, कहाँ पदार्थ हुँ, कहाँनेर संज्ञान हुँ भने चिन्तन गरिदियो भने त सबै कुरा आइहाल्छ नि । पश्चिम र पूर्व भन्ने हामीले जुन सीमा बाँधिरहेका थियाँ नि त्यो सीमा पूरै भृत्यिन्छ । भृत्यिने बित्तिकै तिनले त त्यति बुझेका रहेछन् । हामीले यो पनि बुझेका रहेछौं । थप बुझाइका निमित उनले यहाँ सिक्नुपर्ने रहेछ, हामीले त्यहाँ सिक्नुपर्ने रहेछ भने चिन्तन द्रुयाकै आउँछ । त्यो गहिराइमा शिक्षकको तागत हुनुपर्छ । त्यति भयो भने म त थुप्रै सम्भावना देख्छु ।

अर्को उदाहरण, त्यता धादिडतिरका मान्छेहरूले रातो माटोले घर पोत्थन्, ताप्लेजुडको लेलेपतिर गयो भने सेतो माटोले घर पोत्थन् । मधेसका गरिबका भुपडीमा किन चित्र कोरिन्छन् ? किन केका लागि हुन् ती चित्रहरू ? यत्ति बुझे पुछ । यसो भनिदिएपछि त मान्छेले खोज्छ । साँच्चै रातो माटोमा के छ, साँच्चै सेतो माटोमा के छ ? चित्रमा के छ ? कसैले माथि कमेरो तल रातो माटोले पोत्थन्, त्यसमा के छ भनेर खोजाँ न । अलिकिति उत्तर कहाँ भेट्न सकिएला भने प्रहरीहरू बस्ने

स्थानमा रातो लगाउँछन् । त्यो किन रातो माटोले पोतेको हो भनेर सोध्दा, ‘धमिरा लाईदैन भन्छन् ।’ एउटा कारण त रहेछ । त्यसो भए सेतो किन लगाए ? त्यसको अर्को कारण होला । गेरु पनि हुने रहेछ, अर्को कारण होला । मान्छेले त खोज्छ नि । विद्यार्थी वा मान्छेलाई खोजको ऋममा हालिदिने हो भने मानिस त्यतातिर लागिहाल्छ । किनभने, हिजो भनिएको कुरालाई खोजले त साबित गर्छ नि त । गल्तीलाई पनि साबित गर्छ, ठीकलाई पनि साबित गर्छ । नयाँ कुरा रहेछ भनेर भन्न पनि सक्छ, अर्को नयाँ बनाउन पनि सक्छ ।

११. खोजको आलोकमा हर्ने हो भने हाम्रा पुराना शिक्षाका योजनाहरूलाई कसरी मूल्याङ्कन गर्ने ?

मैले वि.सं. २०१२ सालदेखि २०५८ सम्मको दस्तावेजलाई नै पल्टाएको छु । वि.सं. २०७४ र ७५ का आयोगमा सदस्य भएरै हेरेको छु । शिक्षाको उद्देश्य के रहेछ, विश्वव्यापी रूपमा बालविकासदेखि लिएर उच्च शिक्षासम्मको रूपान्तरणमा के-के गरिएको रहेछ भनेर हेरै । मलाई लायो वि.सं. २०७४ र २०७५ मा लेखेका शिक्षा आयोगका प्रतिवेदनहरू र पहिलेका प्रतिवेदनहरूमा कस्मेटिक फरक छ । सन्दर्भ फरक छ । मूल कुरामा खासै फरक छैन । त्यहाँ केवल अहम्को प्रचारबाजी छ । काइग्रेसले मेरा पालामा बनाएको प्रतिवेदन भन्ने, कम्युनिस्टले मेरो पालामा बनाएको प्रतिवेदन भन्ने, पञ्चायतले मेरो पालामा बनाएको प्रतिवेदन भन्ने बाहेक केही फरक छैन । दुई चारओटा ठाउँमा फुलबुद्धा भर्नु स्वभाविक नै हो । सन्दर्भ फेरिंदा यसो हुनु स्वभाविक हो । किनभने, समय बदलिँदै जान्छ, मान्छे बदलिँदै जान्छ, आवश्यकता बदलिँदै जान्छ, प्रविधि बदलिँदै जान्छ । तिनले गर्दा भएका सानातिना थपथापलाई मैले गौण मानौँ । बाँकी मूल कुरामा खास केही परिवर्तन छैन । वि.सं. २०१२ सालमा पनि हामीले निःशुल्क शिक्षा हुनुपर्छ भन्याँ । सबैले पढ्न पाउनुपर्छ भन्याँ । अहिले वि.सं. २०७५

सम्ममा पनि त्यही लेखेका छौं । अहिले लेखदा क्रान्तिकारी हुने त्यो बेलामा लेखदा पुरातन हुने त होइन होला नि ! वि.सं. २०१२ सालको प्रतिवेदनमा भनिएको छ- उच्च शिक्षा अन्तर्गत १५-२० जना ‘लडकाहरू’ कक्षामा राखेर पढाउने भनिएको छ । लडका भन्नाले केटाकेटी दुवैलाई बुझिन्छ भन्ने पनि छ । अहिले पनि त्यही भनिएको हो । अहिले प्रविधि आएकाले सन्दर्भ फेरेर के भनियो भने- धेरै विद्यार्थी भए भने प्रविधिबाट पढाउन सकिन्छ । यस्त मात्र थपिएको न हो । प्रविधि आएको हुनाले धेरै विद्यार्थीलाई प्रविधिको कुराकानी गरिएको हो । उच्च शिक्षा अनुसन्धानमूलक हुनुपर्छ भन्ने कुरा वि.सं. २०१२ सालमा पनि लेखिएको छ । अहिले पनि त्यही लेखिएको छ । व्यावसायिक शिक्षा चाहिन्छ भनेर त्यतिखेर पनि लेखिएको छ, अहिले पनि त्यही लेखिएको छ । अहिले लेखदा महान् क्रान्तिकारी हुने, हिजो लेखेकोलाई पञ्चायतले लेखेको पश्चगामी भन्ने त्यो त राजनीतिक फटाइँ हो । यो दलीय आग्रह-पूर्वाग्रह हो । शैक्षिक हिसाबबाट हेर्दा म त त्यत्रो फरक देखिदन ।

अहिले व्यावसायिक शिक्षालाई सबैलाई चाहिने भन्ने छ । त्यो आधुनिक शिक्षाको कुरा हो । प्रत्येक पालिकामा कम्तीमा एउटा-एउटा व्यावसायिक विद्यालय हुनेछ भनिएको छ । प्रदेशमा व्यावसायिक कलेज हुनेछ भनिएको छ । केन्द्रमा चाहिँ प्राविधिक विश्वविद्यालय हुनेछ भनिएको छ । अहिले प्राविधिक, व्यावसायिक भनेर शिक्षालय भनी लेखियो । के-के न ढूलो काम गरियो भनेर गफ लगाइयो । तर, त्यो त होइन । पञ्चायतले गरेको कुरालाई हेर्ने हो भने प्रत्येक विद्यालयमा १०० नम्बर, २००, ३००, ४०० नम्बर पूर्णाङ्क भएका व्यावसायिक विद्यालय हुनेछन् भनेर लेखिएको थियो । त्यसो हो भने अग्रगामी को भयाँ त ? प्रत्येक विद्यालयमा व्यावसायिक शिक्षा दिने कुरा त त्यति बेलै थियो नि । हामीले त प्रत्येक

पालिकामा भन्याँ । पालिकामा भनेर ४० जना मान्छे पढाउनेलाई अग्रगामी भन्ने कि पहिलेको अग्रगामी थियो भन्ने हो ? चिन्तन गर्नै न ।

१२. त्यसो हो भने अहिलेका हाम्रो देशका योजनाहरू सफल होइनन् ?

योजनामा सफल र असफलचाहाँ कार्यान्वयन पक्षमा गाँसिने रहेछ । चिन्तनगत रूपमा त्यत्रो भिन्नता रहेनछ । १२ सालमा ‘शिशुकक्षा’ को प्रयोजन हालियो । अहिले ‘बालविकास’ भनियो । नाम नै त बदलिदिएको हो । कुरा उही हो । केही नै फरक परेन नि । वि.सं. २०१२ मा संस्कृत शिक्षाले रोजगारी दिएन । त्यसैले गर्दा आधुनिक शिक्षा ल्याउनुपर्छ भनेर लेखिएको छ । वि.सं. २०७४ र २०७५ मा हामीले हाम्रा संस्कृतमा भएका ज्ञानहरूलाई समाजमा उपयोगी हुने गरी प्रचार-प्रसार गर्नुपर्छ भनेर लेख्याँ । हिजो छोडेका थियाँ, अहिले जोडाँ भन्याँ । त्यो सन्दर्भले ल्याएको फरक हो ।

हिजो रोजगारीसँग हामी टाँसिस्याँ । त्यसैले वि.सं. २०१२ सालमा अझ्येजी शिक्षाले रोजगारी हुन्छ भनेर लेखियो । हाम्रा पुर्खाले त्यही लेखे । हामीले अहिले के लेख्याँ भने ‘अझ्येजी शिक्षाले लछारपाटो लायो र’ भन्याँ । रोजगारी दिएन त । बरु संस्कृत पढेका मान्छेको जागिर छ, अहिले पूजापाठ गरेर भए पनि खान्छन् । अझ्येजी पढेकाहरूको त बिजोक छ । त्यसैले हामीले लेख्याँ संस्कृतका धरोहरहरू, ज्ञानका आधारहरूलाई प्रयोग गर्ने भनेर वि.सं. २०७४ मा पनि त्यही लेखियो । काझ्येसको पालामा बनाएको आयोगमा या त कम्युनिस्टको पालामा बनाएको आयोगमा पनि । वि.सं. २०७४ मा लेखिएको प्रतिवेदनलाई किन लागू गरिएन भने वि.सं. २०७५ मा बामको सरकार थियो । काझ्येसको पालामा बनाएकोलाई किन लागू गर्ने ? बामको पालामा बनाएको आयोगको प्रतिवेदन

भन्नाका निमित्त मात्रै अर्को प्रतिवेदन बनाइएको हो । के अर्थ छ यसको ? एउटै कुरा न हो । भिन्न रूपमा गरिने प्रस्तुति न हो । कार्यक्रमहरू, शैक्षिक योजनाहरू किन असफल हुन्छन् भन्ने चाहिँ अर्को पाटो हो । त्यहाँ त इमानदारिताको प्रश्न हुने रहेछ । कार्यान्वयनमा पो इमानदारिता चाहिने रहेछ त । उदाहरणका लागि पश्चिमाहसुसँग इमानदारिता छ । उनीहरूले योजना बनाएपछि बोकेर हिँडछन् । हाम्रो मान्छेचाहिँ बनाएपछि बोक्ने रहेनछन् । अनिवार्य निःशुल्क शिक्षा वि.सं. २०१२ सालमा पनि लेखियो । वि.सं. २०७५ मा पनि त्यही लेखियो भने अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षाको जिम्मेवार को हो ? पालिकाको हो कि शिक्षकको हो ? कि अभिभावकको हो वा प्रदेश सरकारको हो ? संघीय सरकारको हो कि कसको हो ? कि कर्मचारीको हो ? त्यति कुरा भन्ने पनि हाम्रो हैसियत छैन । हाम्रो पीडा त त्यो हो नि । त्यो पीडाले गर्दाखेरि कार्यान्वयन नहुने रहेछ । 'प्रत्येक पालिकामा एउटा-एउटा व्यावसायिक विद्यालय हुनेछ' भनेर यहाँबाट प्रधानमन्त्रीको आदेश गयो । त्यतिले सर्वत्र हुटहुटी ल्यायो त ? त्यो त संविधान दिवसमा सबैले दौरा-सुरुवाल लाएर आऊ भनेको जस्तै न हो । पञ्चायती शासकका पालामा पनि हामी त्यही गथ्याँ । राष्ट्रिय पोसाक लाएर टुँडिखेलमा गएर हाजिर गथ्याँ । अहिले पनि हामी दौरा सुरुवाल वा सारी लगाएर टुँडिखेलमा गएर हाजिर गढाँ । यस अर्थमा हिजो र आजमा के फरक भयो र ? प्रवृत्ति त्यही हो । पात्र फेरियो । त्यति न हो । हिजोको दौरा-सुरुवाल महान् पश्चगामी, अहिलेको महान् अग्रगामी छलाड कसरी भयो र ? त्यसैले नयाँ बनाएँ भनेर मख्ख पर्नु त आत्मरति मात्र हो । मूलभूत कुरामा त मैले केही पनि फरक देखिन । कार्यान्वयनचाहिँ हाम्रो इमानदारितामा भर पर्ने विषय न हो ।

१३. वि.सं. २०६३ सालमा परिवर्तन भयो, लोकतन्त्र आयो । हामीले विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना भन्याँ ।

त्योभन्दा अघि सबैका लागि शिक्षा भन्याँ, त्योभन्दा अघि आधारभूत तथा प्रारम्भिक शिक्षा परियोजना भन्याँ । परिवर्तन हुँदै आयो । शिक्षामा लोकतान्त्रिकरण गर्नुपर्छ भनेर विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना ल्यायाँ । त्यसको उद्देश्य त त्यही थियो नि । विद्यालयमा अर्थात् शिक्षा क्षेत्रमा के साँच्चै सुधार भयो त ?

भयो र भएन यसलाई दुवै कोणबाट हेर्नुपर्छ । भयो यस मानेमा अहिले विद्यालय जानेको सझौत्या बद्यो । त्यो मानेमा पहुँचको स्थितिमा सुधार भएको छ । त्यो सुधार किन भयो भन्दा अलिकति मिहिनेतले । अलिकति पुस्ता फेरिएर । पहिलाका पुस्ता बित्दै गए, नयाँ जन्मिँदै गए । अलिकति प्रविधिले पेलेर । अलिकति नपढीकन भएन भने प्रतियोगिताले । अलिकति अन्य कुनै न कुनै किसिमले । यथार्थमा पहुँच बढेको छ । त्यसमा छैन भन्नुपर्ने कुरा छैन । त्यो श्रेय जसले लिए पनि भयो । केही फरक पर्दैन । विद्यालय क्षेत्र सुधार योजनालाई भने पनि भयो । सबैका लागि शिक्षा वा आधारभूत तथा प्रारम्भिक शिक्षा परियोजना, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना जे-जेलाई भने पनि भयो । श्रेय जसले लिन्छ उसको काम हो । एउटा काम भएको छ । पहुँच बढेको छ, त्यो चाहिँ सत्य हो । तर, गुणस्तर र सान्दर्भिकता चाहिँ प्रश्न नै प्रश्न भएर बस्यो ।

शैक्षिक समीक्षा कार्यालयको विवरणलाई हेर्ने हो भने गएको दश वर्षमा विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि घट्दो ऋममा छ । ३, ५ र ८ को हुँदाहुँदै १० को समेत शैक्षिक उपलब्धि घट्दो ऋममा छ । ओरालो लागेको छ । यही बीचमा आधारभूत तथा प्रारम्भिक शिक्षा परियोजना आयो । सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम आयो । विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना आयो । भए जति सबै कार्यक्रमहरू आए । भयो के त भन्ने हो भने उत्तर के छ ? सझौत्या मात्र बद्यो, त्यहाँभन्दा धेरै केही हुन सकेन ।

सान्दर्भिकता अर्को पाटो हो । पढाइ काम लागेन भनेर कम्युनिस्टहरूले भनेको एकदम ठीक हो । यो पढाइले गरी खान दिएन भनेको पनि एकदमै ठीक हो । होइन भन्नुपर्ने केही छैन । त्यसो हो भने सान्दर्भिक भएन भनेको हो । त्यो त ठीक कुरा हो । त्यसो भए सान्दर्भिक बनाउन कसले के गर्ने भन्ने कुरो महत्वपूर्ण होला । तर, सान्दर्भिक नभएको त पक्का हो ।

भाषाको कुरामा हेर्नुहोस्, मातृभाषामा पढने कि ? मातृभाषा विषयका रूपमा पढने कि ? मातृभाषामार्फत पढने कि ? मातृभाषाको संरक्षण गर्ने कि के भन खोजेको हो ? कसैले भन्दैन त । हामीले वि.सं. २०७४ को शिक्षा आयोगको प्रतिवेदनमा पनि लेख्याँ, वि.सं. २०७५ को आयोगको प्रतिवेदनमा पनि लेख्याँ । अर्को परिणति हेरौँ न । एकातिर भाषाको यो गलफती छ अर्कोतिर निजी विद्यालयमा भन्डै ३० प्रतिशत विद्यार्थी पुगिसके । निजी विद्यालय भनेको अझ्येजी घोकाउने विद्यालय हो । अझ्येजी घोकाउने ठीक हो भने अभिभावक छन् भने मातृभाषामा पढाउनुपर्छ भने सविधान भयो । भाषाकर्महरू भयाँ । के हो यो ? के भएको यो ? हामीले जोइन नसकेको हो कि त ? प्राविधिक हिसाबबाट त्रुटि हाम्रो पनि छ । निजी विद्यालयलाई म त ठाडठाडै भन्ने गर्छु, मन पराउनु नपराउनु उनीहरूको काम हो । तपाईंले अपराध गर्नु भएको छ । भाषिक अपराध । भाषिक अपराध भयो भनेर कुनै न्यायालय बोल्छ त ? न्यायालयका न्यायाधीश भन्ने वस्तुहरू, मैले वस्तु नै भन्ने गर्छु । मान्छे होइनन् तिनीहरू किनभन्ने तिनीहरूसँग संवेदनशीलता नै छैन । तिनले यस विषयमा बोल्दैनन् । मानव अधिकारवादीहरू बोल्दैनन् । मातृभाषा उसको मौलिक हक हो भन्न चाहिँ नछोड्ने । अझ्येजीमा जबर्जस्ती पढाउने निजी विद्यालयको कामलाईचाहिँ ढुलुदुलु हेरिहने । त्यसो हो भने वित्तिकै हामी कहाँनेर फसेका रहेछौं

भन्ने कुरा हामी सबैले बुझ्छौं ।

त्यो समस्या मात्रै हो । काम नभएको त होइन । भएको छ । त्यति मात्र भएर पुगेन । जे भइरहेको छ, त्यो पर्याप्त भएन । नपुग्नु पनि स्वाभाविक हो । नपुग्नु भनेको विकास नहुनु हो । पुयो भने त विकास दुइगियो नि । तर, त्यतातिर हामी उन्मुख भएनाँ । पीडाचाहाँ त्यहाँनेर हो । हाम्रो पढाइ सान्दर्भिक भएन । त्यसो हो भने सान्दर्भिक बनाउन के गर्ने त ? हाम्रो मान्छेले सिप खोजेको हो भने सिप दिने तालिम केन्द्र वा घुम्ती केन्द्र खोजाँ न त । खोलाँ न त । त्यस्तो तालिम केन्द्र खोलिदिए त हुन्थ्यो नि खुल्दैन । व्यावसायिक विद्यालय खोल्न पो बल गरिरहेका छौं । तालिम केन्द्र भनेको र व्यावसायिक विद्यालय भनेको त फरक हो नि, होइन र ? पालिका-पालिकाले २० बटा तालिम केन्द्र खोलिदिए हुन्छ नि । प्रत्येक वडामा घुम्ती तालिम केन्द्र खोलिदिए हुन्छ नि । तालिम केन्द्र खोल्ने कुरै गर्दैनाँ । प्राविधिक विद्यालय खोल्नुपर्छ, यो हाम्रो गैरवशाली पार्टीको अभियान भनेर पो लागिएको छ । काङ्गेस त्यसैगरी लागेको छ । कम्युनिस्ट त्यसैगरी लागेको छ । राजपा त्यसैगरी लागेको छ । के गरेको हो त्यो ? फलदायी काम केही भएको होइन । यसकारण, अहिलेका निम्ति ठूलो समस्या पनि यही हो ।

गुणस्तर भएन भन्ने कुरो पनि एकदम सही हो । शिक्षामा गुणस्तर त्याउने कसले हो ? त्यो जिम्मा कसको हो ? शिक्षकको हो कि ? राजनीतिक दलको हो कि ? स्थानीय सरकारको हो कि ? कुनै एउटा छुट्टै समिति बनाएर त्यो समितिले जिम्मा लिने पो हो कि ? कसको हो ? यति नखुट्याइदिएकाले कार्यान्वयन भएन । नखुट्याइको हो नि । हामीले वि.सं. २०७४ को शिक्षा आयोगमा लेखेका थियाँ । कसको हो भन्ने दुइगो लगाऊ । शिक्षकको हो भने यसो गराँ । अभिभावकको हो भने यसो गराँ । समितिको हो भने यसो गराँ भनेर लेखेका वि.सं.

२०७५ मा त्यसरी लेखिएन किनभने त्यो २०७४ को काइग्रेसको पालाको हो । वि.सं. २०७५ को कम्युनिस्टको पालाको हुनुपन्यो । बुद्धिको भाँडो यही न हो । भाँडै कमजोर छ । भाँडो कमजोर भएपछि तपाईं के गर्नुहुन्छ ? यसकारण, एउटा कुरालाई बहुआँखाबाट हेरेर त्यसलाई कार्यान्वयन गर्ने चलनचल्तीको अभाव छ । यस्तो भएको भए हाप्रो नेतृत्व अगाडि जान्थ्यो । नेतृत्व अगाडि नजाने । भजने गीत गाउने । अहिले त्यही भएको न हो । शिक्षा आयोग २०७५ मा भनेको पनि थिएँ, २०७४ कै आयोगको प्रतिवेदनलाई पल्टाउनुहोस् न । त्यसमा वि.सं. २०१२ सालदेखिको तथ्याइकहरूलाई बटुलेका छौं । विश्लेषण गरेका छौं । त्यसमा सबै दलका साथीहरू थियौं । त्यसमा के थप्ने बामको आँखाबाट थप्नौं । त्यो प्रतिवेदन मिलेन भने बामको आँखाबाट निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा के गरी थप्ने हो ? अनि त्यसलाई पूर्णता दिलाओँ । व्यावसायिक शिक्षा- त्यसो हो भने के थप्ने हो थप्नौं । त्यस्तै, सिप शिक्षामा । उच्च शिक्षामा के थप्ने हो, थप्नौं । शिक्षक व्यवस्थापनमा के-के कहाँ-कहाँ थप्नुपर्छ, थप्नौं । थपेर टुझ्गो गराँ न भनेको सकिएन । नसकन त पाइँदो रहेछ त । म निर्णायिक भए त मैले थपिदिन्थैं । म निर्णायिक होइन । विचारक न हो ।

यति हुँदाहुँदै पनि मुख्य समस्याचाहिँ कार्यान्वयनमा छ । कार्यान्वयनमा निहीत राजनीतिक नेतृत्वको सङ्कीर्ण विचार पनि बाधक बनेको हो । कम्युनिस्टको मात्र होइन, काइग्रेसको पनि दशा त्यही हो । वि.सं. २०५८ सालमा रिपोर्ट छँदै थियो, फेरि २०७४ मा अर्को आयोग बनाउनु के आवश्यक थियो र ? आवश्यकतै थिएन नि । वि.सं. २०५८ मा भएको रिपोर्टको कार्यान्वयनलाई के गर्ने भनेको भए हुन्थ्यो नि । वि.सं. २०५८ भन्दा अधिको वि.सं. २०४९ को रिपोर्टमा पनि मैले भनेको थिएँ । के गराइयो, पहिलाको पनि हेराँ न । होइन, पञ्चायतका पालामा भएको भनेर छोड्नुपर्ने हो र ? अहिलेका

मान्छेको बुद्धि के हो भने- ‘२०२८ सालको शिक्षा ऐन अहिले काम लाग्छ र ?’

मैले भनेँ, ‘अब तिग्रा बाजे काम लाग्दैनन् ? ती बाजेको नाम फेराँ न त अब । बाजे फालिदिअँ न त ? बज्यै फालिदिअँ न त ? बाजेबज्यै त पुराना हुन् नि । पुराना बाजेबज्यैको सन्तान भन्दै किन आफ्नो नाम भनिरहेका छौ ? म स्वतः जन्मेको भन्छौ त ?’ त्यसैमा थपे के हुन्छ ? फिके के हुन्छ ? संस्थाका कामको निरन्तरता पनि हुन्थ्यो नि । हैन र ?

अहिले नचाहिने बुद्धिमा नै नेतृत्व खुशी भएको छ । विगतबाट यथेष्ट शिक्षा पनि लिइएको पनि छैन, भविष्यका लागि नयाँ मार्ग पनि प्रशस्त भएको छैन । यसरी शिक्षा क्षेत्रले उल्लेख्य गति लिइरहेको छैन । रचनात्मक शैक्षिक विमर्शमा लान्मै सकिएको छैन । त्यसको सद्वा के हुन्थ्यो भने हिजोको सन्दर्भमा यो रहेछ, यो सन्दर्भ फेरिएपछि यो चाहिँ फेरिदिँ भनेको भए हुन्थ्यो नि त । त्यसो गरेको भए केही विश्लेषणमुखी भइन्थ्यो होला । यो काममा नेतृत्व लाग्दैन । किनकि, साँघुरो आग्रहमा बस्ने हाप्रा मानिसहरूको चिन्तन नै समस्याको जड हो । त्यही चिन्तनले गर्दा योजना प्रभावकारीरूपले कार्यान्वयन हुँदैन । ठूलो समस्या त त्यहाँ छ ।

१४. प्रत्युष वन्तले एक ठाउँमा लेज्ञुभएको रहेछ, हामी जुन नेतृत्व आए पनि शून्यबाट सुरु गछौं । यस्तै भएको हो त ?

सहमत छु । एकदमै सहमत । जतिखेर वि.सं. २०७५ को आयोगमा मैले भनेको थिएँ- रिपोर्टको अन्तिम चरणमा पनि छोडिन । मैले उहाँहरूलाई भन्नै म बाम होइन तर एउटा कुरा भन्दिनुस् न- तपाइँले शिक्षामा रूपान्तरण गर्ने भनेर गफ दिनुभाँछ । मैले गफ नै शब्द भन्नै रूपान्तरणकारी भन्नुभाँछ । के-केमा रूपान्तरण गर्ने ? कसरी गर्ने ? कसले गर्ने ? कहाँ रूपान्तरण गर्ने ? त त्यति भनिदिनु

न मलाई । बालविकासमा रूप के बदलियो ? आधारभूत शिक्षामा रूप के बदल्नुभयो ? माध्यमिक शिक्षामा के रूप बदल्नुभयो ? सिप शिक्षामा के रूप बदल्नुभयो ? उच्च शिक्षामा के रूप बदल्नुभयो ? रूप कहाँ बदल्नुभयो ? त्यो त आएन । लेखिएन । लेख्ने तागत भएन । त्यही हो प्रत्युष वन्तले भनेजस्तै पुनरावृत्ति । अनि त्यसैलाई नै काइदा छ भनेर भनियो ।

किन त्यस्तो हुन्छ ? आग्रह पूर्वाग्रह नछोडेर । सार त्यही हो । यदि आग्रह पूर्वाग्रह छोड्ने हो भने चाहे त्यो काइग्रेस होस्, कम्युनिस्ट होस्, राप्रपा होस्, राजपा होस् वा कुनै होस् त्यसले लेख्ने कुरा एउटै हुने रहेछ । त्यो एउटै हुने भएकाले द्र्याककै मिल्ने रहेछ । वि.सं. २०७४ को आयोगमा ६५ जनाको जम्बो टोली थियो । त्यहाँ काइग्रेस, कम्युनिस्ट सबै थिए । त्यसलाई संयोजनकारी भूमिका मैले निभाएँ । मैले मात्रै लेखेको होइन । डा. लेखनाथ शर्माजिस्ता माओवादीका मान्छे त्यहाँ थिए । डा. टंकनाथ शर्माजिस्ता एमालेका मान्छे पनि थिए । उहाँहरूले पनि लेखेको कुराकानी हो । आखिर हामी सबै एउटै ढुङ्गामा थियाँ । सबैले परिवर्तन खोजेको थियाँ । परिवर्तनको लागि सबै लागेका थियाँ । त्यहाँ त केही फरक हुने रहेनछ । अब धारागत रूपमा चिन्तन गर्याँ भने फरक न हाँ । विचारगत स्तरमा त एकै ठाउँ हुँदा रहेछाँ । त्यो एकै ठाउँमा उभिने प्राज्ञिकतालाई वर्गीकरण गरेर फलानो र तिलानो भनेर लाने राजनीतिक दल हुने रहेछ । त्यो दलको कारणले गर्दा कार्यान्वयनमा अप्देरो पर्ने रहेछ । समस्या यति मात्र हो ।

अहिले स्थानीय सरकारलाई कुन अधिकार उसको एकल हो, कुन साभा हो भनेर कसैले दुख्याइदिएको छैन । यो काम तिम्रो एकल हो । यो तिमीले गर, साभामा चाहिँ मैले सधाउँछु भन्ने बन्दोबस्त मिलाइदिएको भए त हुन्थ्यो नि हैन र ? कसैले भन्दिँदैन क्यारे । न अदालत भन्छ, न

प्रधानमन्त्रीले भन्छन्, न शिक्षामन्त्रीले भन्छन्, न प्रदेशमन्त्री भन्छन् । न कसैले भन्छ, कसैले भन्दैन । त्यसैले अन्योल छ । सबैलाई अन्योलमा पारिएको छ ।

१५. गाउँपालिका र नगरपालिकामा त जनशक्ति अभाव छ नि होइन र ?

मैले कर्मचारी साथीरूसँग बसेर संवाद गर्ने । त्यहाँ सह-सचिव बन्ने मान्छेहरूको जमात थियो । मैले भन्नै- तपाइँहरूको पीडा के हो भने २० वर्ष, २२ वर्ष तपाइँ मालिक भएको मान्छे । नोकर हुन जानु भएको छ । अनि तपाइँलाई अप्द्यारो भएको छ । भनेपछि सोधैं, ‘विमति छ, विरोध छ ?’ ‘ठीक हो’ भने । मालिक भएको कर्मचारीतन्त्र तल भरेपछि अहिले त नोकर हो नि । राजनीतिक दलको नोकर । पालिका त राजनीतिक दल हो । राजनीतिक दलले भनेको मान्ने उपसचिव हो । हिजो त राजनीतिक दललाई उपसचिवले तह लाएको हो । ‘हट, हुँदैन । भोलि आउनू पर्सी आउनू’ भनेको मान्छे अहिले आएर खुरुक्क नोकर हुन सक्छ त ? त्यो त अहम्मको समस्या पनि हो । कर्मचारीको समस्या होइन ।

मैले हेरेको छु । बाग्लुडको गल्कोट नगरपालिकामा कर्मचारी भएन भने । मैले भन्नै, किन चाहियो कर्मचारी ? मैले भन्नै, तपाइँ नै सरकार भएपछि कुन सरकारले दिनुपर्छ र ? तपाइँले कुन मान्छेले कर्मचारीको हैसियतमा रहेर काम गर्न सक्छ, ल्याउनुहोस् न । कति जना मान्छे चाहिन्छ तपाइँलाई ५० जना ! १०० जना ! सोधे-‘अनि कसरी ?’ भन्नै- ‘विद्यार्थीलाई ल्याउने, शिक्षकलाई ल्याउने ?’ अरू मान्छेलाई ल्याउने ?’ तपाइँलाई मन परेको मान्छे काजमा ल्याउने, भझग्यो नि । सोधे- गर्हाँ सर ? मैले भन्नै ‘गर्नुहोस् ।’ गरे र जनशक्तिको समस्या समाधान भयो पनि । त्यो त हिम्मतको कुरो हो । खासै केही पनि होइन ।

मेरो बुझाइमा जिल्ला समन्वय समिति भनिएको

छ । उसले पनि जिम्मा छोड्यो । गाउँपालिकाले पनि जिम्मा लिएको छैन ।

गोप्य कारण नै भन्ने हो भने धादिडमै आएर प्रधानमन्त्रीले के भने भन्दा 'तपाइँहरू सरकार होइन, एकाइ हो ।' संविधानले सरकार भनेर लेखिएदियो । प्रधानमन्त्री संविधानभन्दा माथिका हुन् त ? तर, भनिदिए । त्यसलाई कोही एमालेले विरोध गरे त ? गरेनन् । नेकपाले, काङ्गेसले केही बोल्यो त ? राजपाले केही भन्यो त ? भनेन । यसबाट स्पष्ट कुरा देखियो । त्यो हो, संझीय सरकार स्थानीय सरकारलाई अधिकार दिन चाहैदैन । त्यो कुरा स्थानीय सरकारले बुझेको छैन । बुझन चाहेको पनि छैन । बुझेपछि त त्यही अनुसार काम गर्नुपर्ने हो नि । स्थानीय सरकारका दलीय मालिक उनै हुन् । त्यसैले मालिकका विरुद्ध स्थानीय सरकारका नेताहरू जाँदैनन् । गएभने उनीहरूको राजनीति सकिन्छ । भोलि टिकट पाउन्नन् । त्यसैले अन्योल बसिरहन्छ । अरू दल पनि प्रधानमन्त्रीको बुझाइ भन्दा भिन्न छैनन् । व्यक्ति विशेष फरक हुनु स्वाभाविक हो ।

अर्को कुरा विकेन्द्रीकरणको रहरलाई हाम्रो संस्कारले दिँदैन । हामी विकेन्द्रीकरणको संस्कार नै नभएका मान्छे हाँ । समाजशास्त्रीय दृष्टिकोणबाट हर्ने मान्छेलाई त भन् रमाइलो हुने विषयवस्तु हो । बाबुले भनेको आमाले मान्नुपर्ने । छोराछोरीले मान्नुपर्ने । दुवैले भनेको छोराछोरीले मान्नुपर्ने ठाउँमा लोकतन्त्र हुन्छ त ? विकेन्द्रीकरण हुन्छ त ? अधिकार प्रत्यायोजन हुन्छ त ? बरु आदेश हुन्छ । त्यही आदेशमा अभ्यस्त भइसकेपछि मात्र हामी काम गर्ने मान्छे हाँ । छोराछोरीका कुरा सुनेर बाबुआमाले लागू गर्ने चलन नै छैन । बरु भगडा गर्न जान्छौं । छिमेकीले केही भनिदियो भने 'मेरो छोराछोरीलाई किन यसो भनिस्' भन्दै बाज्न जान्छौं । तर, हामीसँग छोराछोरीको कुरा सुनेर बाबुआमाले निर्णय गर्ने भन्ने चलन नै छैन । संस्कारमा नभएको विकेन्द्रीकरण

राजनीतिमा कसरी लागू गर्ने ? नेताहरूको मनोदशा त्यही हो ।

दलको तहमा पनि अझ गहिरोसँग हेरैँ । नेपालको लोकतान्त्रिक पार्टी कुन हो भन्यो भने नेपाली काङ्गेस । नेपाली काङ्गेसमा लोकतन्त्र छ त ? छैन । तिनैलाई लोकतन्त्र थाहा छैन । शेरबहादुर देउवालाई केको लोकतन्त्र थाहा छ र बिचरा । न गिरिजाबाबुलाई थाहा थियो । किनभने, लोकतन्त्रभन्दा ठोकतन्त्रमा बानी लागेका मान्छेहरू भए उनीहरू । तिनले त आदेश दिने गरेका छन्, आदेश दिनु लोकतन्त्र हो ? कम्युनिस्टहरूको ढिगबाट हेर्नुहोस, प्रचण्ड लोकतन्त्रवादी हुन् र ? हुँदै होइनन् । ओली लोकतन्त्रवादी हुन् ? हुँदै होइनन् । किनभने, यिनको रहर नै लोकतन्त्रवादी होइन । यिनको अभिमुखीकरण नै जनवादी केन्द्रीयता हो । जनवादी केन्द्रीयतामा नेता प्रमुख हुन्छ । नेताले भनेपछि जनताले गर्छन् । त्यो त लोकतन्त्र हुँदै होइन । राजनीति संस्कारमै लोकतन्त्र छैन । जीवनको संस्कारमै लोकतन्त्र छैन । मूलतः बाहुन क्षेत्रीमा । नेतृत्व वर्गमा यो त लोकतान्त्रिक समाज नै होइन । यसै कारण स्थानीय सरकारले आँट गरेको छैन । गर्दैन पनि ।

अर्को पनि छ, मैले त गाउँपालिका महासंघ र नगरपालिका महासंघका साथीहरूसँग संवाद गरेको थिएँ । तपाइँहरूको र राजनीतिक दलको आन्द्रो जोडिएको छ । तपाइँहरूले हामीलाई नौटडकी सुनाउनु पर्दैन । आन्द्रो जोडिएको के हो भने तपाइँहरू शेरबहादुरलाई नसोधिकन काङ्गेसले जितेको ठाउँमा केही गर्नुहुन्न, ओलीलाई नसोधिकन एमालेहरू केही पनि बोल्नुहुन्न, प्रचण्डलाई नसोधिकन कोही माओवादी केही पनि बोल्नुहुन्न । महन्थ ठाकुर वा उपेन्द्र यादवलाई नसोधिकन कोही मधेसवादीले केही भन्नुहुन्न । बुझ्ने स्तर नै यति हो । नचाहिने कुरा गरेर हुन्छ र ? यसो भनेपछि त उनीहरू चुपचाप लागे, विरोध गरेनन् । गर्नुपर्ने

कुरै छैन किनभने सालनाल जोडिएको चिन्तन हो क्या हाम्रो । हाम्रो स्थानीय नेतृत्व पनि जनताको नेतृत्व होइन नि पार्टीको नेतृत्व हो । जनताले त पार्टीलाई भोट दिएको हो नि, व्यक्तिलाई होइन नि । स्थानीय निर्वाचन त पार्टीका झण्डामा भएको हो नि । जनताको ढग्गमा भएको भए त उनीहरूले केही बोल्थे । त्यसैले त्यो सालनाल जोडिएकाले तल जान पनि सकेन । तलकाले लिन पनि सकेन । सालनाल चुँडाउन पनि सकेन किनभने स्थानीय सरकारको नेतृत्वलाई भोलि टिकट नपाइएला कि भन्ने डर छ ।

शिक्षामन्त्रीले मझसिर १० (२०७६ तिरको कुरा) गते हो क्यारे एउटा परिपत्र पठाए । त्यसमा थियो ‘संघीय शिक्षा ऐन नआएसम्म स्थानीय ऐन नबनाउनू’ । उनले त्यो हिम्मत गर्न हुन्छ त ? सर्विधानलाई यसरी काट्न पाइन्छ त ? २०७४ सालमा नै संघीय ऐन नल्याएको किन ? अहिलेसम्म किन नल्याएको कसैले विरोध गच्छो त ? अर्थात्, तलको नेतृत्व आक्रामक नहुने । माथिकाले नेतृत्व अधिकार नछोड्ने । तलकाले संघीयता चाहिन्छ भन्ने । विकेन्द्रीकरण खोज्ने । संघीय सरकारचाहिँ उल्टो हुने । अनि के हुन्छ र ? त्यस किसिमकै परिणित हो स्थानीय तहको ।

१६. यस्तो स्थितिलाई नियाल्दा अबको शिक्षालाई कसरी रचनात्मक, चुस्तदुरुस्त, प्रभावकारी र जनमुखी कसरी बनाउने आशा गर्ने त ?

सजिलो छ, किनभने अहिले हामीसँग दुई, तीनवटा राम्रा पक्ष छन् । एउटा राजनीतिक आग्रह हराइसकेको छ । अहिले विचारधाराको विवाद नै छैन । काइग्रेस के, कम्युनिस्ट के, राप्रपा के, राजपा के, राजमो के, संजमो के...यिनीहरूमा के फरक छ भनेर कसैले सोध्यो भने नाउँ फरक छ भन्नु बाहेक केही पनि छैन । अर्थतन्त्रको धार उदारवादी । राजनीतिको धार प्रतिस्पर्धी र प्रतियोगितात्मक ।

सामाजिक धार रूपान्तरणवादी । सबैले भन्ने कुरा त एउटै हो । राष्ट्रवाद सबैले भन्ने त एउटै हो । यदि त्यसो हो भने हामीले हाम्रो समाजलाई सिर्जनात्मक बनाउने अत्यन्तै ठूलो अवसर हो यो । केही नै फरक छैन भने अब दलीयतामा विवाद किन गर्ने हो त ? मुद्दामा पो विवाद गर्ने हो त । जस्तो अन्त्योदय । सबैभन्दा तलबाट उठाउने कसरी हो ? आरक्षण, संरक्षण वा प्रतिस्पर्धा वा त्यसका निमित्त विशेष कार्यक्रम के आवश्यकता पर्छ खोजाँ न । यसको अर्थ हो ‘लु उठाउँ’ भन्दा जुरुककै उठ्छ नेपाल । त्यो अर्को सकारात्मक कुरा हो । किनभने, राजनीतिक हिसाबमा हामी शून्यमा भयाँ । यसबाट हामी दलीय आग्रहबाट माथि उठ्न सक्छाँ । त्यसैले यो ठूलो अवसर हो । यस मानेमा विकसित परिस्थितिलाई मैले सकारात्मक ठानेको छु ।

दोस्रो चाहिँ प्रविधिले हामीलाई अहिले धेरै साथ दिएको छ । शिक्षकले नजानेको कुरा विद्यार्थीले जान्दछ । विद्यार्थीले जानु भनेको बालमैत्री बनाउने अवसर पाउनु हो । बालमैत्री भनेको त केटाकेटीका कुरा सुन्ने भनेको न हो । केटाकेटीले सोध्ये खालको संस्कार बनाउने हो । तिमीहरू जाऊ त, प्रविधिमा खोज त । मैले भ्याइन भने पनि भयो, मैले जानिन भने हिम्मत गरे भनै राम्रो भयो, मैले सकिन भने पनि काइदा भयो । विद्यार्थी खोजनिर तयार छ । खोज्ने विद्यार्थीलाई अलिकाति प्रोत्साहित गर्ने हो भने बालमैत्री हुन सक्ने असाध्यै राम्रो अवसर पनि छ ।

तेस्रो कुरा अहिलेको समाजको ‘पश्चिमीकरण कि आधुनिकीकरण’ भन्ने कुरामा द्विविधा छ । एकातिर हाम्रोपना चाहिन्छ भनेका छाँ । भक्तपुर र महालक्ष्मी नगरपालिकाले घरको डिजाइनमा आफ्नोपना कायम गर्नका लागि प्रोत्साहन गरिरहेका छन् । काठमाडौं महानगरपालिकाले त्यसै कुरा गरिरहेको छ । कतिपय गाउँपालिकाहरूमा तामाङ्गपना, मगरपना, थारूपना, कतै मैथिलीपना

बनाउनुपर्छ भने चिन्तन जागेको छ । यो चिन्तन त हाम्रो लागि आधुनिकीकरण गर्ने सबैभन्दा राम्रो अवसर हो । पश्चिमीकरणसँग हामी वाकक भएछौं भने प्रमाण पनि हो यो प्रवृत्ति । पश्चिमीकरणले हाम्रोपना हराउने रहेछ भनेर महसुस गरे पनि यसो भएको मेरो ठम्याइ छ । यो बेला हाम्रोपनाको खोजी गर्ने अत्यन्तै ढूलो अवसर छ भने लाग्दछ ।

चौथो कोणबाट हेर्दा, अबका शिक्षकहरूको पनि मुद्रास्फीति भएजस्तै शैक्षिकस्फीति बढ्दै गएको छ । कतिपय ठाउँमा त स्कुल तहमा पिएचडी गरेका मान्छे छन् । क्याम्पस तहमा एम्. फिल्. गर्ने कतिजना मान्छेहरू भइसकेका छन् । योग्यता बढेको कारणले गर्दा अब बिस्तारै भोलिको जमातलाई अनुसन्धानमुखी बनाउने राम्रो अवसर छ । अहिले हामीलाई किताब मात्रै नपढोस् । नपढाओस् । जनताजनार्दनको ज्ञानलाई ल्याओस् भने मान्छे चाहिएको छ ।

पाँचौं सम्भावना के हो भने परिवर्तनका निम्न स्थानीय सरकार तयार भएर बसेका छन् । कुनै न कुनै रूपमा सरकार तयार छ । चाहे त्यो काइग्रेसको होस् । कम्युनिस्टको सरकार होस् । राप्रपाको होस् । राजपाको वा अरू जोसुकैको सरकार होस् । उनीहरू परिवर्तन गर्न तयार छन् । मेरो अहिलेको बुझाइ यही हो । गर्न नसक्नु, गर्न नजान्नु एउटा कुरा होला तर उनीहरू तयार छन् । तयार नभए फेरि भोट माने आधार हुन् । स्वेच्छा वा बाध्यताले सबै तयार भएका बेलामा परिवर्तन गर्न सकिने सम्भावना बढी हुन्छ । जनस्तरको तयारीको कोणबाट पनि सम्भावना प्रचुर भएको मेरो आकलन छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पनि दबाब छ अहिले । उच्च शिक्षा प्रतियोगी बनाउनुपर्छ भने दबाब सबैतिरबाट आउन थालेको छ । यो दबाबले अब अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको शिक्षा यहाँ दिन सक्छौं भनै पर्ने हाम्रो बाध्यता बन्छ । त्यो बाध्यतालाई सघाउने कुरा

स्काइपबाट प्रधानमन्त्रीले सिङ्गापुरमा संवाद गरे नि । नेपालका ओली र भारतका मोदी दुवैले संयुक्त रूपमा तेलको पाइपलाइन उद्घाटन गरे नि । जुम, गुगल मिट, टिम्स, ब्लुजिन्स, डुअल मेसेन्जर जस्ता प्रविधिमा सबै अभ्यस्त हुँदै गएको परिदृश्यले पनि अचम्मको अवसर हाम्रा सामु भएको छनक मिल्छ । अहिले कार्यक्रम उद्घाटनका लागि भनेर सारा मान्छे जाने मुख्याईं हामी किन गरिहेका रहेछौं भने महसुस पनि भएको छ । अनावश्यक खर्च पनि घटेको छ । राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा घैर बसेर भेट हुन्छ । संवाद हुन्छ । यसले खर्च पनि बचाएको छ । मान्छे बटुल्नै पर्ने, शिक्षक थनै पर्ने र स्कुल कलेज बनाउनै पर्ने भने मुख्याईलाई पर्नि उदाङ्गो बनाएको छ । बिस्तारै यस प्रवृत्तिलाई अबलम्बन गर्न थालियो भने हाम्रो कार्य व्यापार सरल, सस्तो र छरितो हुन्छ । यसलाई विद्यालय तथा उच्च शिक्षामा मजासँग लागू गर्न सकिन्छ । कोरोनाले दिएको अवसर हो यो ।

अझै अर्को सम्भावना के छ भने केही कलेजहरूले अमेरिकाबाट एक दिने कक्षा, अस्ट्रेलियाबाट एक दिने कक्षा सञ्चालन गर्ने चलनचल्ती आएको छ । कुनै बेला चाइनिजसँग कक्षा लिउँला । कुनै बेला अमेरिकनसँग लिउँला । कुनै दिन अस्ट्रेलियनसँग लिउँला । कुनै दिन युरोपियनसँग । कुनै दिन मकाउसँग लिउँला । यस्तो प्रकृतिको तरिकाबाट विद्यार्थीलाई एक्सपोज गर्न सक्ने असाध्यै राम्रो अवसर छ । त्यो प्रविधिले दिएको अवसर पनि हो । यो अवसरलाई उपयोग गर्न सक्ने भरपुर सम्भावना छ ।

अब मैले के देख्छु भने सम्भावनाहरू प्रशस्त छन् । प्रश्न के हो भने त्यो जनशक्ति तयार गरियो त व्यवस्थापन गर्ने चाहिँ ढूलो समस्याको कुरा बनेको छ । भएको मान्छेलाई उपयोग गर्ने भने समस्या । हाम्रो नेतृत्वको चिन्तनमा पनि अलिकति फेरबदल गर्नुपर्छ । उदाहरणका लागि संविधान दिवसका उपलक्ष्यमा घर-घरमा दीपावली गर्नु वा झण्डा राख्नु

भन्ने आदेश सरकारले दिँदा मन दुख्छ । लोकतन्त्र ल्याउने अनि आदेश दिने मन्त्री हुने ? प्रधानमन्त्री हुने, अरू मन्त्री हुने ? अब ती मन्त्रीहरूको बिचरा बुद्धि देख्दा पीडा बोध हुन्छ । संविधान दिवस मनाउने विभिन्न बाटाहरू छन्, विभिन्न देशमा विभिन्न तरिका छन् । तपाईँहरूको पनि आफ्नो रचनात्मक तरिका होला नि । पालिकापिच्छे नयाँ र आकर्षक तरिका के हुन सक्छ, तपाईँहरूले खोज्नुहोस् । यहाँहरूले मनाउनुहोस् । कार्यालयपिच्छे नयाँ तरिका के हुन सक्छ, तपाईँहरूले खोज्नुहोस्, नयाँ र विविध तरिका अपनाउनु होस् भन्नु हुँदैन र ? फर्मान जारी गर्नुभन्दा संविधान दिवस मनाउने तरिका खोज्नुहोस् भनिदिएको भए बढी लोकतान्त्रिक अभ्यास हुन्थ्यो । बहुलताको सम्मान हुन्थ्यो । नयाँ-नयाँ चिन्तन आउँथ्यो । त्यो चिन्तनलाई भोलि राष्ट्रिय स्तरको बनाउन पनि सकिन्थ्यो, अन्तर्राष्ट्रिय बनाउन पनि सकिन्थ्यो । मलाई लाग्छ यस्तो मज्जाको सम्भावना थियो तर नेतृत्वको बुद्धिचाहिँ पुरानै देखियो । तिनले जानेन् भनाँ कि चाहेन् भनाँ ? गरेन् भनाँ कि अरू केही भनाँ ? परिणामतः हामी फेरि पनि पुरानै प्रवृत्तिमा फस्दै-फस्दै गएका छौं । त्यो अर्को पाटो हो तर सम्भावना पर्याप्त छ । यहाँ तिम्रो रूपान्तरणको विचार कहाँ गयो क्रान्तिकारिता कहाँ गयो भनी सोध्ने । बाटो त्यहाँ निस्कन्छ ।

जहाँसम्म शैक्षिक रूपान्तरणको सवाल छ,

अब शिक्षकहरूलाई नै उकास्ने हो । पालिकापिच्छे शिक्षकहरू सझग्रहित भएका छन् । अहिले शिक्षकहरूलाई एक हिसाबले कामै छैन । कति पटक तलब बढाइदेउ भनिरहने हो ! कति सुविधा थिपिदेउ भन्ने हो ! अब भन्नुपर्छ, तपाईँलाई स्थायी गरिदियाँ । अब के कस्तो गुणस्तर दिनुहुन्छ भन्यो भने के हुन्छ ? फेरि स्थायी शिक्षकले पढाएर राम्रो नतिजा आएको पनि त छैन, धेरै तलब दिएर शिक्षक सुधिएको पनि छैन । हामीसँग दुइटै प्रमाणित उदाहरण छन् । अब के गर्ने भन्ने हामीलाई दबाब पनि बनेको छ । त्यसैले गर्दा अब शिक्षक, प्राध्यापक र विद्यार्थी सबैलाई चुनौती दिनुपर्छ । शिक्षक प्राध्यापकहरूलाई नै आफ्नो जिम्मेवारी के हो महसुस गर्न दिनुपर्छ । उनीहरूमा ऋमशः जिम्मेवारी बोध पनि बढेको छ । त्यो सकारात्मक पक्ष हो । विद्यार्थी युनियनलाई नै के गर्ने त अब ? सधैँ जिन्दावाद, मुदावाद गर्ने ? त्यो कुराको महसुस सबै स्तरमा छ । त्यसैगरी दलैपिच्छे शिक्षक, प्राध्यापक तथा कर्मचारी संघसंगठन चाहिने हो त ? जब हामी यसरी सोच्न थाल्छौं, यसले नेतृत्वलाई पनि दबाब महसुस हुनु पर्दछ किनभने समस्या त्यहीं छ । बाँकी त मैले सम्भावनै सम्भावना देख्छु । सम्भावना छ, गरीं भन्ने कुरामा बल गरेमा भविष्य राम्रो छ ।

- जब हाम्रो अन्तस्करणको नेत्र खुल्छ तब हामी आफूलाई अरूमा र अरूलाई आफूमा देख समर्थ हुन्छौं । - लोन
- अरूको गल्तीबाट पनि सिक्नुपर्छ किनभने आफ्नो गल्तीबाट सिक्न तपाईँको आयु छोटो छ । - चाणक्य
- शिक्षित मूर्ख अशिक्षित मूर्खभन्दा धेरै बढी मूर्ख हुन्छ । - मोलियर
- राजा हुन् या किसान- सबैभन्दा सुखी त्यही हुन्छ जसले घरमा शान्ति पाउँछ । - गेटे

रामेको भाग्य

आज सुदीप सरलाई छिटै अफिस जानुपर्ने भएकाले हतारिएर निस्कँदै थिए । तर, हिजो राति आठ बजे मात्रै आइपुगेको गाडी धुनलाई रामेलाई समय नै मिलेन । मालिक त सात बजे नै आइपुगेकाले उहाँको गाडीलाई बेलुकाको खाना तयार पारिसकेर भए पनि धुन भ्यायो । उसले बेलुका साहु र साहुनीको टेबलमा दूध तताएर पुच्याएपछि घरको सबै काम सकेको अनुभूत गयो । तर, पनि खानापछि भाँडा माइदाओर्दा एघार त बजिहाल्छ । अब राति भयो सुदीप (साहुको छोरो) मालिकको गाडीचाहिँ भोलि नै धुन्छु भनेर सोच्दै रामे सुत्यो ।

“ए, रामे ! हैन ए, मेरो गाडी त सफा गरेकै छैनस् त हँ !” सुदीप सर (साहुका छोरा) को आवाज प्रतिध्वनित हुँदै माथिल्लो तलासम्म पुग्यो ।

बिहान चार बजे उठेपछि तामाको गाग्रीमा राखेको पानी साहु साहुनीको टेबलसम्म तामाकै ग्लासमा छोपेर राखिदिनुपर्छ । सुतिरहेकी रशिमता मिसलाई कागती पानी कोठामा पुच्याइदिनै पच्यो । डेरीबाट दूध ल्याउने अनि आठ वर्षे डेबिड (साहुको नाति अर्धात् सुदीप सरको छोरो) लाई दूध र पाउरोटी त कहिले ओड्स, कहिले चोकोज तयार पार्नुपर्छ । सुनैना मेमसाब (सुदीप सरकी श्रीमती) का लागि बाकलो दूध कफी चाहिन्छ । साहुनीका लागि त के के हो ! पूजाका सामग्री माझेर ठिक्क पारिदिनुपर्छ । कुकुरको बस्ने ठाउँमा नयाँ कपडा ओछ्याउनुपर्ने हुन्छ । रामेका लागि होके दिनको कामको सूची निर्देशित र अनिर्देशित गरी लेख्न थाल्ने हो भने त एउटा उपन्यास जतिकै लामो होला ।

“हैन ए रामे ! यति बेर भइसक्यो मेरो लागि ग्रिन टि खोइ ? यसलाई कति अहाउनुपर्ने । साठे सात बजिसक्यो । आफै बुझेर गर्ने बुद्धि कहिले आउँछ हँ !”

रमेश भट्टराई ‘सहृदयी’ (उप-प्राध्यापक)

सिङ्गमरमर जडित सात तले बिल्डडको सिँडी पुसेर बिचमा पुग्दै साहुनीको कर्कस आवाजले रामेको ध्यान खिँच्छ । चिसै हात छोडेर साहुनीका लागि उसले ग्रिन टि टक्क्यायो ।

मालिकनीको आफ्नै विशेषता छन् । उहाँ बाल कथाकार हुनुहुन्छ । त्रि.वि.की प्रोफेसर पनि । उहाँलाई विभिन्न अन्तर्वार्तामा बोलाइन्छ । उहाँले गरिब विपन्नका कथा लेख्नुहुन्छ । उहाँका थुप्रै कृतिहरू विद्यालय, विश्वविद्यालय तहमा पढाइ पनि हुन्छन् । बालश्रमिक विरुद्धका अभियानमा लागेबापत उहाँलाई ठूला-ठूला सम्मान समेत प्राप्त भएका छन् । तिनलाई कोठाभरि सजाइएका छन् । रामेले कहिलेकाहिँ ती सम्मानपत्र, कदरपत्रलाई पुछ्दै गर्नुपर्ने हुन्छ ।

दूलो मान्छेको घर । सबैका आफ्नै इज्जत र स्तर छ । रामेलाई गर्व पनि लाग्छ, “म त दूला मान्छेको घरमा काम गर्ने मान्छे ।” अनि ऊ आफ्नो भुपडीमा बसेका आमाबाबालाई सम्झन्छ । आफ्नो दाजु र भाइलाई, आफ्नी बहिनीहरूलाई केवल सम्झन्छ तर सम्पर्क छैन । उनीहरू कसैको हातमा मोबाइल फोन छैन । रामेसँग पनि छैन । कुरा गर्न चाहेर पनि मिल्दैन ।

कहिले मालिकका अफिसका मान्छेलाई त कहिले

सुदीप सरका साथीहरूका जन्मदिनका पार्टीदेखि अन्य स-साना पार्टीका कार्यक्रम बन्दाबन्दीले घरमै हुने गरेका छन् । उता रश्मिता मिसका साथीहरू पनि अक्सर आइरहन्छन् । सामान जुटाउने, खाना बनाउने, भाँडाकुँडा सफा गर्ने र कपडा धुनेसम्मका कामदेखि डेबिडलाई पनि समय दिनैपर्ने मान्छे त रामे नै हो । सुनैना मेम साबका लागि भित्री कपडाबाहेक सबै धोइदिनेदेखिका कामका सूचीले रामेको शरीर र दिमाग दुवै लाबरजस्तो तन्कने र हरेक कर्कस आवाजमा शान्त हुने बानी परिसकेको छ । वासिड मेसिन ल्याउने कुरा चलिरहेको कुरा रामेले सुनेको छ । तर, उसले बुझेको छैन, ‘यो वासिड मेसिन भनेको के हो ?’ ऊ कसैसँग सोधन सक्ने हैसियतको पनि त होइन तथापि, घरभरिका सबैका कपडा त धोइदिनै पन्यो ।

उता कुकुरले दिसा गर्छ । सफा गर्नुपर्यो । साहुले बिहान कुकुर दुलाएर ल्याएपछि कुकुरको स्थानमा लगेर बाँध्ने काममा तैनाथ हुनुपर्ने उसका लागि सैनिक नियमभन्दा पनि निकै चर्कै छ । मालिकलाई सुगरको बिराम छ । मालिकनीलाई प्रेसरको रोग छ । रश्मिता मिसलाई भन्टा, बन्दा, भिन्डी अरू थुप्रै मन पर्दैन । उसले सबैको चाहना र व्यवहारमा मानौं पिएचडी गरिसकेको छ । उसलाई थाहा छ र यो पनि थाहा छ उसले सबैको गालीमध्ये सुनैना मेमको त चट्कन समेत खानुपर्ने हुन सक्छ । तर, ऊ धैर्यवान् छ । शान्त हुने मानिसमध्ये बुद्ध जतिकै शान्त छ ।

रामेलाई लाञ्छ- ‘म त भायमानी हुँ, यस्ता ठूला मान्छेको घरमा काम गर्नु ।’ एकदिन गाउँबाट कोठा लिएर बल्खुतिर पद्धन बसेका एकजना विद्यार्थी आउँदा मालिकनीले गरेको व्यहारलाई रामेले समिक्षन्छ । उनी त कोसेलीपात समेत लिएर भेट्न भन्दै आएका थिए । ‘ठूलीआमा ढोग गर्ने भन्दै टाउको निहुराएर आशीर्वाद थाएै थिए । तर, कतै कुनै कार्यक्रमबाट आउँदै गर्दा भन्याडमा भेट भएकी मालिकनीले ती आगन्तुकलाई बेवास्ता गरेको, गफ गर्ने आफ्नो फुर्सदै नभएको

भनेको..इत्यादि कुरालाई सम्फेर रामेलाई ठूलो घरका मान्छेको सङ्गतमा रहेको महसुस हुन्छ । जो कोहीले मालिक मालिकनीसँग भेट्नै गाहो हुन्छ । रामेलाई लाञ्छ- म त दिनहुँ उहाँहरूको सेवा गरिरहेको हुन्छु । उहाँहरू त नेपालका प्रधानमन्त्री, राष्ट्रपति, अरू ठूला-ठूला मान्छेकै मात्र कुरा गरिरहने, उनीहरूकै सङ्गत गरिरहने व्यस्त मान्छे हुनुहुन्छ । जोकोहीले त उहाँहरूको आवाज नै सुन गाहो हुन्छ, फोनमा समेत पनि ।

दश वर्ष भयो । मालिकले दया गेर रामेलाई काममा राख्युभएको । तलब नदिए पनि खान र लाउनचाहिँ राप्रैसँग पाएको छ । भनौं, मीठो नै खान पाउँछ । उसले ढिँडो खानुपर्ने भोकै सुलुपर्ने अवस्था पटकै छैन । गाउँमा बुवाआमाले लालनपालन गर्न नसक्ने भनैरै साहुको जिम्मा लाएका हुन् । रामे सत्र वर्षको भयो । उसले भुप्रै बिरेस महलका खानदानी शैली सबै बुझेको छ ।

दसैँताका गाउँको भुप्रै घरमा जाने बिदा पाएपछि अन्धी आमा र कुप्रा बुवासँग आफू भायमानी भएको कुरा गर्छ । उसकी तीन बहिनी क-कसकामा काम गर्दै होलान् पत्तै छैन । पाँच वर्षदेखि पत्ता नलागेकाले अब रामे तिनलाई खोज्न चाहन्छ । उसले जिम्मेवारी बोध गर्छ ।

“आरे चिन्ता नागर्नुस् ना । हाम्रा चेलीहारू पनि ठूलाठूला नेताँकाँ काममा गा’हुन् नि ! ठूला मुन्छेका घराँ त बिदा पाउनै गारो छा नि । तर, आबु त मु पनि तालब पाउने ठाम्मा काम खोज्छु । चिन्ता नागर्नुस् ना ! यो भिरको भेदाँ बस्ना कर्ति दुःख छ । मा बुझ्छ !”

साहिल्लो छोरोको कुराले बा-आमाको मनमा फिनो आशा पलाउँछ तर आमाको ममताको डोरो कोमल हुनुपर्ने ठाउँमा भइसक्यो । गरिब आमाको मन त रुखो नै हुनुपर्छ । चाहेर पनि चाडबाडमा सँगै हुने र आफ्ना सन्तानको लाडप्यारमा रम्ने भाय तिनमा छैन ।

रामेका दुई दाजुमा जेठोचाहिँलाई निमुनियाले लागिसक्यो । आमाबाबुलाई त भगवान् भरोसा, दैवको खेला भन्ने कुराले मनलाई थम्थम्याउने बाटो

छैंदै थियो । माइलो दाजुलाई एकजना तत्कालीन क्रान्तिकारी नेताले सत्तामा पुनि वित्तिकै घरमा काम गर्ने नभएपछि लगेका थिए । उसको पनि आजसम्म केही खबर छैन । सायद बाँचेकै होला । कोरोना महामारीले सताएको छ, छैन- त्यो पनि थाहा छैन ।

“होइना ए रामे, तो हाम्रो नेपालाँ लोकतान्त्रा आ’छ भन्छन् नि । दुःखी हुनु पार्दैना भान्छन् त । हामी गरिब दुःखीले परिवारमा साँगै बासेर खानु पाउँदैना ! साबै जनासाँगै बस्न नापाउँदै हामी बिले भयो । तुँ तो शाहार बासेको मुन्छे । था’होला नि !”

रामेलाई अचम्म लाग्छ । मेरी आमाले पनि यत्तिको विचार बुझ्ने क्षमता राख्नुहोने रहेछ । उसलाई धैरै कुरा

थाहा नभए पनि देशमा परिवर्तन भएको छ भने हेक्काचाहिँ अवश्य छ । हो, चन्द्र शमशेरले हटाएको दासप्रथाको बारेमा, आज सिद्धान्तमा कोरिने मानव अधिकार अनि बालअधिकारका बारेमा चाहिँ त्यति धेरै ज्ञान छैन । तर, ज्ञान भएरै पनि उसले के नै गर्न सक्छ र ! उसले मालिकको घरमा बसेर काम नगरे पेटको जोहो कसरी गर्न सक्ला र ! भनेले त एक दुई दिन भन्लान् र त्यो दासताबाट मुक्ति देलान् तर बाँकी दिन कसरी जिउने भने आधार समाप्त हुन्छ ! रामेले भाष्यरेखा कोर्न नसकेर टेक्ने न समाउने भएर सडकछाप हुनुपर्छ । अनि, रामेको बाध्यताको मूल्य नै कर्ति हुन्छ र !?

के तपाईँ कम्प्युटर सिप नभएर जागिर नपाएर चिनित हुनुहुन्छ ? यदि हुनुहुन्छ भने हामीलाई सम्झनुहोस् । यहाँ कम्प्युटर सम्बन्धी कक्षा तपाईँको समयानुसार बिहान, दिउँसो, बेलुका पनि सिकाइन्छ । यदि तपाईँ जापानमा काम वा अध्ययनका लागि जान चाहनुहुन्छ भने हामीलाई सम्झनुहोस् ।

हाम्रा सुविधाहरू : • बिहान ६ बजेदेखि साँझ ७ बजेसम्म कक्षा सञ्चालन गरिने । • प्रत्येक आइतबार नयाँ कक्षा सञ्चालन । • हरेक हप्ता टेस्ट लिइने • प्रत्येक दिन १/५ घण्टाको कक्षा सञ्चालन • सम्पूर्ण पाठ्यपुस्तकहरूको व्यवस्था • स्पेसल कोर्सको व्यवस्था • तालिमप्राप्त तथा दक्ष शिक्षकहरूबाट अध्यापन गराइने ।

“Education is a Key to the Door of all Dreams”

Adarsha Education & Training Center Pvt. Ltd.

Gajuri-1, Gajuri Bazar, Dhading

3rd Floor, Machhapuchhre Bank

Phone no: 9851153606, 9843353085, 9851102751

Language

English,
Korean, Japanese

Computer

Basic, Diploma, Office Package
Advance, Graphics Design,
Accounting Package,
Hardware/Software, Typing

Tuition

SEE (SLC): Math, Science, English
+2: Math, Science, English, Account,
Computer,
Bachelor: English, Account, Tax

(स्थान : माछापुच्छे बैंकसँगैको घरमा तेस्रो तल्ला । सम्पर्क : ०१०-४०२२०३, ९८५११०२७५)

My Covid Diary

5th Chaitra, 2076

I was preparing for my SEE examination which was going to be held from 6th of Chaitra. I was going to read some essays through the internet after revising grammar around 6 pm.

Suddenly, I saw very shocking news: "The SEE exam got postponed." I was shocked to know the news. I opened my Facebook, all the news feed, and the message boxes which were full of similar news. I told that to my mom. She got no words to answer whether the news was fake or not. My daddy called me and said that the news was real. I felt very disappointed. No one had any idea of how long it would go.

Slowly, I chilled up. Keeping aside the fear of corona and started enjoying quarantine by cooking different food items, doing some household works, and spending time with family. I started doing online assignments given by our teachers. One month passed, I had a big tension. What if NEB announces that SEE is going to be held tomorrow. I came to know that we will be notified at least 3 weeks before the examination. Then, I started engaging myself in other things rather than studying. Unknowingly, I started spending most of my time on social media which was surely going to harm my

Deepa Koirala

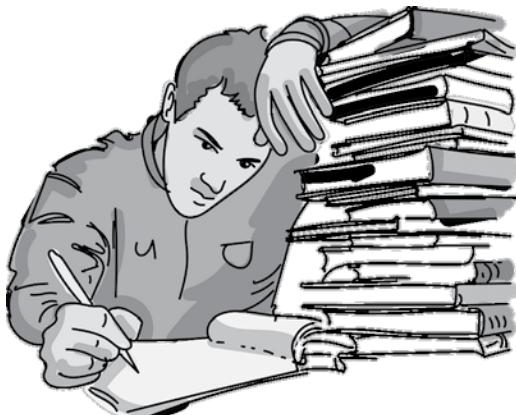
studies.

After realizing the vile effect of social media, I started reading both my course books and some extra curricular books. Time passed. Most of the students who were going to take SEE including me were suffering.

28th Jestha, 2077

SEE got cancelled. This was the shocking news for all. I wasn't shocked like the time when SEE got postponed. I felt very sad for those including me who couldn't give their best in the pre-board examination although we gave the best in other internal exams as there were some rumors that the result will be evaluated according to our pre-board examination.

I felt so guilty because I couldn't prove myself. I believe a student's talent can be proved only through the examination. But nothing was pre-planned. I could do nothing

rather than be satisfied with what has taken place. I consoled myself.

My luck favored me. SEE results got published according to our first, second, and third terminal examinations performance on 2nd Bhadra. I got a 4.00 GPA. Everyone congratulated me. But I was not happy inside. Most of the people were saying we got that marks without any efforts, we didn't have to work hard and other stupid things. Our so-called seniors were trolling SEE students for no reason, even some teachers were sharing such things. Are they shameless or

what? They didn't have any idea what they were doing. I felt so low after that. Most of us got mentally disturbed for some days.

All I want to say through this article is nothing was in our hands, right? So how can our seniors and even teachers blame us for that? Yes, we did hard work for a year, we woke up at 4 am and slept at 11 pm for our study, we spent 13 hours in school for scoring good marks in SEE and yes we got our result according to our hard work and continuous dedication, that was not effortless. Our seniors demotivated us at that time when we needed their motivation and support the most.

Although, getting such comments regarding SEE has been normal for us now. We don't care at all now because we including our parents and respected teachers know our effort and dedication towards our study and we don't have to prove it to others.

- मानिस केवल आवश्यकता बारे सोच्दछ तर आफ्नो क्षमताका बारेमा सोच्दैन ।
– नेपोलियन बोनापार्ट
- मृदु वचनले ठूला भन्दा ठूला क्रोधाग्निलाई पनि शान्त पार्न सक्छ । – इसप
- मानवता भगवान्को सन्तान हो । – थियोडोर पार्कर
- हिजोबाट सिक्नुहोस्, आजका लागि बाँच्नुहोस् अनि भोलिका लागि आशा गर्नुहोस् । – अल्बर्ट आइन्स्टाइन
- जिब्रो भनेको धारिलो चक्कुजस्तै हो जसले रगत ननिकालिकन पनि घाउ बनाउँछ । – गौतम बुद्ध
- दिन उजेली सुती बिताई, रात उजेली बिस्कुन सुकाई । – नेपाली उखान

रजस्वला

देशको चिच्याहट

जङ्गालका कुनाकाप्चा र कन्दरामा सुनिन्थे
हो, दृयाकै त्यही बेला
मलाई रजस्वलाको व्यथाले च्यापेको थियो
अनि देश जनयुद्धमा होमिएको थियो ।
आँशुका खहरेमा तडपिएकी साइँली आमाको काख
सिउँदो पुछिएकी मेरी काकीलाई हेर्षु
वैशाखी टेकी एकाइस वर्षे जवानीमा
म बारुद, गोली अनि बन्द र हडताल बोकेर
म नेपाल आमालाई हेर्षु
उनी मलाई हेर्षिन्
म उनलाई हेर्षु ।

अँध्यारो ओढारको बासमा
मुसलधारे पानी परेको बेला
ओठमा गाँस होइन
देश पककै उदाउनेछ भन्ने
आश थियो ।

देश धुँकधुकक गरी रोइरहेको बेला
म रक्तिम शरीरको बोझमा
रजस्वलाको पोखरीमा डुबिरहेकी थिएँ
मन त्यसै त्यसै काँपेको थियो
हातमा थमाइदिएका राइफलहरू
देश स्वयम् रोएको बेला
त्यही आँशु पिएर
म रजस्वलाको कहर काटिरहेकी थिएँ ।

भुत्रो, मैलो र टाटो बसेको मेरो कपडा

साम्भवी थापा (बी.बी.एस. दोस्रो वर्ष)

म नवीन युगका आशा र आकाइक्षालाई
बन्दुकको नालभित्र भिन्न सविदनर्थे
जनभावका वेदना एक झोला बढुलेर
उही क्षितिजितिर टोलाइरहेकी थिएँ ।

रजस्वला- म नारी र नारी हुनुको प्रतीक हो
जिन्दगीको रहस्य
म भित्रको कठासो
म पत्रपत्र सुस्तरी खोल्दै थिएँ
रजस्वला भएपछि
म बोध गर्दै छु, नारीत्व ओढेर
म मातृभूमिको गाला छान्दै छु
हो यो विकराल भन्नफट भिरेर
म रगतको आहालमा डुब्दै उत्रैदै
यो धर्तीका लागि निरन्तर निरन्तर लडिरहँ
किनकि,
ढाक्रे, भरिया, माने र भक्ते दाइको भारीमा
न्याय मिलाउन बाँकी छ ।

देश व्याकुल थियो

शान्तिको अनुपस्थितिमा
जनभरोशा भद्र हुँदा
उही युद्धको भद्रखालोमा
खै कसैले बुझेन् ती वेदना, चिच्छाहट र
बालरोदनलाई
म रजस्वलाको पीडामा हुँदा
नेपाल आमा
मलाई नै हेर्थिन् ।

म घाइते आशा बोकेर
वेदनाका पराकाष्ठा नियाल्दै
बुद्ध, जनक र सीतालाई एक-एक सम्झन्छु

अरे, विकार त कलमले पखाल्छ
बुद्धिले टल्काउँछ
नैतिकता कुल्चिएका, खुम्चिएका हिटलरी
अमानवीयता
म रजस्वला भएकै दिनदेखि
अर्को जोस उनीरहेकी छु
शान्तिको दीप बालेर
एक युगको अवसान र अर्को जवानीको स्वागतद्वारमा
म निरन्तर निरन्तर
नव सन्तति जन्माउन
परिपक्व बन्दै छु ।

हामीकहाँ सम्पूर्ण स्टेशनरीका सामानहरु सुपथ तथा होलसेल मूल्यमा पाइन्छ ।

प्रो. विष्णु खनाल
८८४५३४४५६५, ८८१३०५६८५

विद्यार्थी बुक्स एण्ड स्टेशनरी

गजुरी-१, धादिङ

हामीकहाँ सम्पूर्ण स्टेशनरीका सामानहरु सुपथ मूल्यमा पाइन्छ ।

लुटिएको अस्मिता

दिनको प्रहर ढल्दै थियो
 पूर्वसन्ध्या टर्दै गोधुली संसारमा
 म आफ्नै मौनतामा हराएकी थिएँ
 अनायासै
 मन अमिलाई कुडिँदा
 ठीक त्यही समय
 चित्कार सुनै आकाशवाणी जस्तै
 आवाज सुनिँदै थिए-'बचाऊ मेरो अस्तित्व'
 'आमा कता हुनुहुन्छ, ए आमा बचाउन मलाई'
 तब,
 तोडियो मेरो मौनता

मुक्तिकला लामिछाने (उप-प्राध्यापक)

हराए विचारका ज्वारभाटा
 मसानघाटजस्तै घायल मस्तिष्क
 अत्तालियो खोज्दै त्यो आवाज ।

आवाज भेट्ने व्यग्र चाहनामा
 जाँदै थिएँ जङ्गलतिर

चल्नै चाहेँदैन थिए डेगहरू
 सन्त्रासको आगोमा जल्नलाई
 तर पनि,
 जानु त छँदै थियो
 जो मलाई पुकार्दै थियो
 विभत्स चित्कारले त्यहाँ
 अदम्य साहस बोक्दै चाले आफ्ना पाइला
 पुगे जङ्गलबीच
 ठूलो कटुसको रुखमुनि
 देखे आफ्नो प्रतिच्छायाँ
 रक्ताम्य थियो धर्ती
 कटुसको काङाँमाथि एउटा निर्जीव जस्तै अचल
 शरीर
 हेँदै थिएँ- रुखका जोडिनै लागेका टुप्पाहरूलाई
 ती निरीह आँखाहरूले
 गर्दै थिए प्रश्न मलाई
 'आमा मेरा लागि त्यो कोख भन्यौ किन ?'
 दूधको साक्षी बिरालो किन पठायौ मलाई ?
 त्यसैले त आज कोखिलाको अमिट घाउ बने
 तिम्रो जिन्दगीभर

म अवाक भएँ !

एकोहोरो उसको शरीर हेँदै
पश्चातापको भूमरीमा रुमलिलाएँ
सोचै,
त्रेता र द्वापरमा सीता र द्रोपदीको कथा भन्दा पनि
भयझकर लायो आफ्नो आँखा अगाडिको कथा
लुटिएको थियो स्वाभिमान अरू कसैबाट
तर अपसोच,
यहाँ त लुटियो आफ्नैबाट,
तोडियो इतिहास
इतिहासका पात्र त दुर्योधन र रावणको
अभिमानको सिकार भएका थिए
तर, निमोठियो आफ्नै बीजबाट
मायावी इन्द्रको स्त्रीमोहलाई
थाहा पाउँदा पाउँदै पनि
आफ्नै पति गौतम ऋषिबाट
श्राप पाएकी अहिल्याको कथा भन्दा पनि
दर्दनाक भयो परिस्थिति
मालीले नै फूल भाँचेपछि
रक्षक नै भक्षक भएपछि ।

समयको मलमपट्टीसँगै दिनहरू
बित्दा पनि
रुण र विक्षिप्त मन अनि तन
लिएर
आफूले आफैलाई छल्न खोजै
तर पनि
बौरिएको जीवनसँग
अस्वत्थामा जस्तै शिरको घाउ

लिएर

नचाहेर पनि बाच्नुको विवस्ता
हो आमा तिमीले बुझिनैं
तिमीलाई समाजको डर लायो
त्यो पापीको डरलाग्यो
त्यसैले त म जस्ता कैयन छोरीहरू आफ्नैबाट
लुटिए
विनापहिचानको जीवन जिउन लाचार भए
म यी सबैको अधिकारका लागि
देह तिलाज्जली गर्नेहरूको आत्म शार्नितका खातिर
खोटो जीवन लिएर
तमाम म जस्ताहरूका निमित्त
बाचेकी छु अमृतको तृष्णामा
प्यालाभित्र सजाएको विष पिएर
लइनेछु ज्यानको बदला ज्यानको निमित्त
दृढ निश्चयको सद्कल्प लिएर ।

त्रेतालाई पहिलो र सताहिक धातक रोगहरू विरुद्ध आर्थिक सुरक्षा दिक्षे जीवन बीमा कर्तव्यी

३५ वटा धातक रोगहरू विरुद्ध

८५० सम्जको आर्थिक सुरक्षा सहितका योजनाहरू

तयान्सर जस्ता धातक रोगको विरुद्ध लड्न
आवश्यक **३ अस्त्रः**

इक्षा शक्ति

आर्थिक तयारी

उक्ति उपचार

JyotiLife
नये तराईको नाम

उच्चल गविष्ठाको लाभि आटोटेक्सि
संजराले यात्रा आरञ्ज गर्दै ।

f facebook.com/jyotilifeinsurance www.jyotilife.com

नेपाल रोइरहेछ

कसलाई भनूँ कसलाई पोखूँ व्यथा नेपाल रोइरहेछ
दुःख लाग्छ, देखदा-सुन्दा किन यस्तो भइरहेछ
आयो भूकम्प, बाढी पहिरो, भाइरस अझै कति
चस्कन्छ अनि भस्कन्छ नेपाल अझै कालो छ
प्रवृत्ति ।

सपना थपलिया (बी.एड. दोस्रो वर्ष)

समाज स्वार्थी मानिस स्वार्थी देश स्वार्थी भयो किन
निर्दोष बालक बली चढावा पीडा हुन्छ छिन छिन
लाउँलाउँ खाउँखाउँ बाल इच्छा निमोटैरै हाय हेर !
अत्याचार यति धेरै हे ईश्वर ! के गर्दै छौ आऊ
एकफेर !

पुर्खाको नासो मेरो देश खण्डित अझै पार्ने अरे
भाग लगाई बिलो बाँढी भोग लाउने सोच हेर !
गोखाली, नेपाली पहिचान बिर्से आफ्नो पहिचान रे
भाइलाई जिउँदो जलाउने सोच बढ्यो आज हेर !

भाला, खुर्पा, बन्चरो र तरबार हँसिया अधि सरे
मानवता पर्खाल ढले हिंसावादी आज अधि बढे
दूधे बालक भयो घायल कोमल शरीर भयो छियाछिया
नारीलाई जलाए रे सन्तान चुँद्यो अझै देश भाँडिंदा ।

एउटा घाउ पुर्न नपाई लायो आउ अर्को अझ
नेपाली मन चर्सिकरहन्छ बिभाउने पीडा सब

न्यु ग्लोरियस इन्टरप्राइजेज

गजुरी-१, धादिङ

हाम्रा सेवाहरू :

- टाइपिंग तथा प्रिन्टिङ
- इमेल, इन्टरनेट
- फोटोकपी र लेमिनेसन
- लोकसेवा आयोग, शिक्षक सेवा आयोग लगायत सबै प्रकारका अनलाइन फारम भर्ने सुविधा
- विदेशमा अध्ययन गर्न जानेहरूका लागि नाता प्रमाणित, आय स्रोत, आय कर तथा प्रोपटी भेलुएसन लगायतका अन्य कागजात तयार गरिन्छ ।
- इ-सेवामार्फत् विदेशका लागि प्लेनको टिकट तथा सीम कार्डलाई होलसेल वा खुदा मूल्यमा विक्री गरिन्छ ।
- इ-सेवा सम्बन्धी अन्य सेवा समेत उपलब्ध छ ।
- यसका साथै हामीकहाँ सेनेटरी प्याड, नेपकिन पेपर, प्लास्टिकका प्लेट, ग्लास तथा चम्चाहरू लगायतको होलसेल सुविधा रहेको छ ।

सम्पर्क स्थान : न्यु ग्लोरियस इन्टरप्राइजेज, गजुरी-१,

धादिङ राष्ट्रिय बाणिज्य बैंकसँगै

सम्पर्क नम्बर : ९८५१११५९०१, ९८४१०४३९०१,

९८१८७७७६२५

घिरौला बा !

चिनजानकै दिदीले हेँदै खाइलाग्दा घिरौला टिप्पै क्रेटमा भर्दै गरेको देखेपछि मन तानियो । सयको नोट देखाउँदै “ल दिदी अलि ठूलोठूलो राखिदिनोस् त” - मैले भनै । घिरौलाको इयालभित्रबाट आवाज आयो- “आँ राख्नुस भाइ, छानीछानी ।” आफै हात जग्नाथ, के चाहियो र अब । भोलाभरि कोचीकोची राखेर कुद्न खोज्दै मात्र के थिएँ, “पुया छैन भाइ, ल यो चैं दिदीको कोसेली” भन्दै ठूलूला ५ वटा अझै थपिदिइन् । देव्रे पाखुरामा त्यतिकै र दाहिने हातमा लचक्क भोलाभरि सकिनसकी बोकेर गृहमन्त्रीबाट ठूलै प्रशंसा पाउने अपेक्षा गर्दै घर पुर्णे । ती दिदीको घरपरिवार, माझ्तीखलक पूरै नालीबेली केलाइयो घिरौला ताछुतुछ पार्ने क्रममा ।

त्यसको १०/१२ दिन त यसै उसै बितेछ । तिउनताउनको टोकरी निखेपछि स्वाद फेर्ने गृहमन्त्रालयको आदेश दिमागमा लिएर बजारितर निस्कै । बाटैमा फेरि तिनै दिदी भेटिइन्- “मेरो भाइ आइपुयो, मेरो बाबु ! आऊ, घिरौला लैजाऊ ।”

घरमा भुराले आफ्नो नामै “घिरौला बा” राखिसकेको पनि सम्फै । सधै एउटै तरकारी पनि त हैन आखिर, परिवर्तन त गरेकै हो । बिहान घिरौला, भिण्डी र आलु अनि बेलुकी आलु, भिण्डी र घिरौला ।

म अलमल्ल पर्दापर्दै क्रेटमा अलि नभरी तयार पारेर दिदी बोलिन्- “घैरे लागिदिँ त भाइ । सय डेढसय दिए हुन्छ ।” सोचैँ, अब चै न्वारनकै नाम समेत फेर्ने भए भुराले ।

छोरी दुस्स परेर बसेकी छे । छोरो एकबित्ताको जिभो बाहिर निकालेर ३ औँलाले भातको मट्याङ्गा पार्दै, अचार चाखे भैँ गर्दै छ । कान्छीको भनै रौद्र रूप ! “न छ दूध घिउ न दाल, घिरौला बा आफै मुखमा हाल ।” घिरौलाबाहेक तिम्रा आँखाले क्यै देखेन है ?” रौद्र रूपको अपेक्षा पनि पूरा भई

रामचन्द्र अर्याल, (सहायक क्याम्पस प्रमुख)

छाइयो ।

मानेकी त होइन तर छोरीलाई फकाएर काखमा लिँदै भनै- छोरी, आज त घिरौला हालेकै छैन भने पनि हुन्छ, नानू ।

“अँ हो ? घिरौला बा ढाँढ्नुहुन्छ । मलाई थाहा नहुने हो र ?”

“हो छोरी, आज मैले १४/१५ वटा भिण्डी, ७/८ वटा आलु अनि घिरौला चैं जाबो एउटा मात्र हालेको छु छोरी ।”

“मेरो बाबा, प्यारो बाबा” भन्दै गालामा चुप्प गरेर कपाकप सबै खाईकरी कुकरको पिँधको माझ्नी समेत पुनः थपेर टन्न खाई छोरीले । हामीले पनि मीठो मानेर थपीथपी खायौँ । एउटैमात्र घिरौला भए पनि तरकारीको ८० प्रतिशत भन्दा बढी भाग घिरौलाले नै ओगटेको कुरै त बताउने कुरै भएन ।

“आज नानीबाबुलाई दिउँसोको खाजाको पो चिन्ता भो, खाना केही पनि बचेन खै ।” अरमङ्ग परेको पेट मुसादै कान्छीले भनी ।

त्यसदिन घरमा कसैले पनि मलाई, “घिरौला बा” भनेर सम्बोधन गरेन् ।

नेपालको भाषानीति र योजना आधारः पुस्तकमा एक दृष्टि

रेडियोबाट राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरेको रचना र नातिकाजीको स्वर सङ्गीतमा “नेपाली हामी रहाँला कहाँ नेपालै नरहे....” गीत गुञ्जिरहेको थियो । वास्तवमा त्यो गीतको मूलभाव सोच्दै गर्दा मोबाइलमा सामाजिक सञ्जाल प्रयोगकर्तामध्येबाट साथी बन्ने सन्देश आएको थियो । हातमा नयाँ पुस्तक लिएर वर्तमान परिषेक्ष्यमा घटित अधिकारको माग र सम्बोधन गर्नेको आश्वासन गणितीय समीकरण जस्तै समाचारमा म घोलिरहेको थिएँ ।

अब सन्दर्भलाई हातमा परेको उही पुस्तकतर्फ मोडौँ । त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरामा नेपाली शिक्षा अन्तर्गत अध्यापनरत तथा अनुसन्धान समितिका संयोजक प्रा.डा. रोजेन्द्रप्रसाद पौडेल र आदर्श बहुमुखी क्याम्पस गजुरी-१ धादिङमा नेपाली भाषा शिक्षा विभागमा विभागीय प्रमुख रमेश भट्टाराई ‘सहृदयी’ द्वारा लिखित “नेपालको भाषानीति र योजना आधार” को प्रथम संस्करण पुस्तकलाई इन्टेलेक्चुअल्ज बुक प्यालेसले प्रकाशन गरी बजारमा ल्याएको कुरा थाहा भयो । मलाई पनि लायो- यो विषय पक्कै पनि बजारमा आइरहेकामा नयाँ नै हो । लेखक भट्टाराईसँग नै चिनजान भएकाले मैले पुस्तक प्राप्त गर्न असहज भएन । मैले आफ्ना लागि भनेर एकप्रति सुरक्षित गरिहालैँ । २८३ पृष्ठ सङ्ख्याभित्र आठ एकाइमा राखेर लेखिएको यस पुस्तकले मलाई भाषिक गरिमा र स्वाभिमानको एक बिन्दुमा बसेर सोच्च बाध्य बनायो । विषय र सन्दर्भ साहित्यको होइन तर साहित्यको आत्मारूपी भाषाको बारेमा भने अवश्य नै हो । तसर्थ पनि म नामले गम्भीर मान्छेलाई कामले नै पो गम्भीर बनायो किनकि भाषिक

गम्भीर दुवाडी, गजुरी-१, धादिङ

गरिमाको सन्दर्भसँग व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको सिङ्गो पहिचान जोडिएको हुन्छ । यद्यपि यो विषय नै छायामा रहेछ नि त !

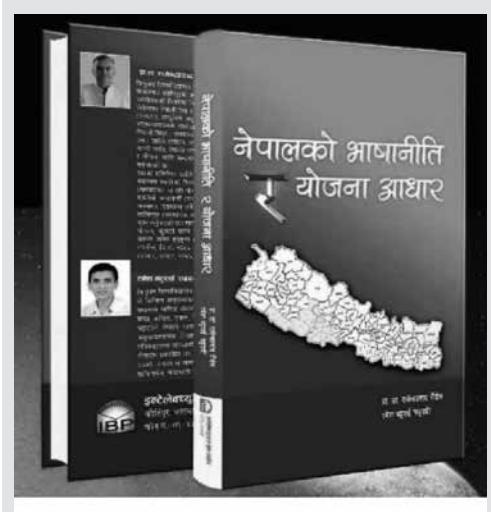
विश्वविद्यालयका शिक्षाशास्त्र संकायमा पठनपाठन गराउने हस्तीका यो पुस्तकभित्रका सबै कुराहरू केलाएर गुणदोष प्रतिक्रिया स्वरूप यो कनिष्ठ पाठकले दिन सकला वा नसकला त्यो आफै ठाउँमा रह्यो । अझ नेपाल अधिराज्य र नेपाली भाषासँगै मातृभाषाको संरक्षणमा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायले गर्न सक्ने कदम राख्न नराख्नला, त्यो यसै भन्न सकिन्न । यसमा निराशाभन्दा आशा जगाउने पर्याप्त आधारहरू लेखकका पूरै पुस्तक अध्ययन गरेपश्चात् पाउन सकिन्छ । यसभित्रका विषयमा पाठकभन्दा पनि प्रयोक्ताको तह बलियो हुनुपर्न भएकाले म यस क्षेत्रमा कमजोर हुनु स्वाभाविकै हो ।

प्रा.डा. पौडेल र भट्टाराईको संयुक्त मिहिनेतद्वारा सिज्जित “नेपालको भाषानीति र योजना आधार” पुस्तक लिएर चौतारीको वरपीपलको छहारीमा बसेको थिएँ । यत्तिकैमा स्थानीय मा.वि. तहसम्म

नेपाली विषय पढाउनुहोने शिक्षक छेवैमा आइपुगुभयो । मेरो हातको उक्त पुस्तक बालकले नयाँ खेलौना हेरेको जस्तो गरी ओल्टाइप्लटाइ गर्नुभयो । विशेष गरी बाहिरी आवरण, साजसज्जादेखि पृष्ठसङ्ख्या र मूल्यसूचीसम्म एक नजर लगाएर मन्तव्य राखिदिनुभयो- “पुस्तकले मात्र गर्ने के हो र !” उहाँको एक वाक्यले मलाई अर्कै कित्तामा ढल्मलाइदियो । फेरि भनाइ विसर्जन गर्दै उहाँ भनुहुन्छ- “यहाँ जे कुरा पनि राजनीतिक खतराबाट सुरक्षित छैन ।” उहाँ त आफ्नै गन्तव्यतर्फ लानुभयो तर म यसै कुरामा पनि पो निकै सोचमग्न हुन पुर्णेछ ।

वास्तवमा मलाई ठीक बेठीक, असल खराब, राम्रो नराम्रो, सत्य असत्य, धर्म अधर्म आदि विविध पक्षमा सन्दर्भ सापेक्ष गुणदोष केलाउने वा छुट्याउने चेतनशील तर्कको आधारमा आउने विवेकशक्ति नै समालोचना हो भन्ने लाग्छ । मानिसमा यस्तै ज्ञानको स्फुरण भएदेखि राम्रा नराम्रा भनाँ दूधको दूध, पानीको पानीमा पानी छुट्याउन सक्ने चेतनाको प्रादुर्भाव भएको हुँदो हो । यसर्थ सन्तोष हुनु, सुख वा दुःख मन पर्नु वा नपर्नु जस्ता अनुभूति जब ऋमशः प्रतिक्रियात्मक भनाँ या त प्रतिक्रिया स्वरूप व्यक्त हुन्छ तब त्यो आलोचना हुन जान्छ । सकारात्मक आलोचना र नकारात्मक आलोचना जे होओस्, त्यो हुन्छ ।

वास्तवमा कुरैकुरामा पनि कति कुराको आलोचना गरिन्छ । हिँदाहिँदै पनि टीकाटिप्पणी गर्ने बानी आफैमा पुरातन सोच होला र यस्तै भएका होलान् । आफ्ना आडमा भैंसी कुदेको नदेख्ने र अरूको आडमा देख्छु भन्ने सोचमा हामी अनायास अभ्यस्त रहेछौं क्यार । कसैको उछितो काढ्ने प्रवृत्ति हाबी नभएको पक्कै होइन । साँच्चै भाषा र सभ्यता अन्योन्याश्रित छ भन्दा अत्युक्ति नहोला । यो उछितो काढ्ने सन्दर्भ होइन । यस मानेमा हेरेर भन्दा- सभ्यता पनि बर्बरताकै समालोचना हो । यो

द्रष्टव्य

पुस्तक : नेपालको भाषानीति र योजना आधार

लेखक : प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल र रमेश भट्टाराई 'सहृदयी'

प्रकाशक : इन्टेलेक्च्युअल्ज बुक प्यालेस, कीर्तिपुर, काठमाडौं

पृष्ठ सङ्ख्या : २८३

मूल्य : रु. ४२५।-

संस्करण : प्रथम, २०७७

भाषानीति र योजना आधार पुस्तक पनि सङ्घीय शासन प्रणाली अन्तर्गत बहुभाषा, बहुसंस्कृति उपर सकारात्मक आधार सूत्र साबित भएर आएको हो । यसमा समालोचकीय धारभन्दा सोचगत पृष्ठाधारको जग बलियो हुनैपर्ने देखियो ।

मुलुकमा विभिन्न कुराको माग र त्यसलाई सम्बोधन गर्न दबाब स्वरूप सडक आन्दोलनसम्मका हर्कत नभएको पनि त होइनन् । मनले भन्यो- बहुभाषा भएको देशमा भाषाको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको चासो गएको छ

त ? जसरी अधिकारको माग भइरहेको छ के त्यसै गरी नेपालका बहुभाषाको उन्नयनका लागि व्यावहारिक बन्दै छौं त ! हर कुराको पहिचानका लागि राजनीतिक आश्वासन पाए झैं के मूर्त रूपमा कम्मर कसेर कटिबद्ध भएका छौं त !

संवैधानिक सर्वोच्चको साख जोगाउन प्रभावकारी भाषानीति/भाषाविनिमय, भाषानीति र योजना सार्थक रूपमा नै चाहिन्छ । के यो विषयलाई पनि प्राथमिकतामा राखिएको छ त ! नेपालको बहुभाषा बहुसांस्कृतिक, सामाजिक रहनसहन लगायत विविध भेषभूषा आदि ऋमः लोपोन्मुख हुँदै गएकोमा दुःख मान्ने हाम्रो सझौता ज्यादै थोरै छ । बहुभाषा/मातृभाषाको विकास एवम् भाषिक अधिकारहरूका सम्पूर्ण सवाललाई सही दिशानिर्देश गराउने आधारविना यी विषयले गन्तव्यमै सीमित भइरहनुपर्ने हुन सक्छ । जति अन्य राजनीति तरड्गले ठाउँ पाउँछन् त्यसको तुलनामा यो भाषिक सम्पदाको विषय पहिलो प्राथमिकतामा त पर्दै पर्दैन । यो त बत्तीमुनिको अँध्यारो भनेभैं सम्भावना बिर्सिएको एउटा गहन सन्दर्भ हो । यही ढिगले अधि बढिरहँदा हाम्रा भोलिका सन्ततिले कतै हामीलाई औँला ठियाउने अवस्थाको वातावरण त आउने होइन ? अनि पहिचान हराउनुको परिणतिलाई कसरी सम्याउने !

नेपाली भूमिमा विभिन्न कालखण्डमा चेपिएर रहेका जातीय मातृभाषाको दिउल उम्रे वर्तमानमा आइपुदा करिपय रैथाने भाषाहरू प्रतिकूल संस्कारका कारण पलायन भइरहेको अवस्था छ । भावी पुस्ताले त पैरे रह्यो वर्तमान हामीले पनि त्यो असल संस्कार पाउन नसक्नु दुःखद कुरा होइन र !

व्यवहारतर्फ भन्दा आदर्शतर्फ आजको समाज रफ्तारमा हुँईकिएको छ । हाम्रा पूर्वीय संस्कृति अनि पूर्वीय मूल्य मान्यता जसरी आयातित संस्कृतिमा फस्दै छन् त्यसैगरी हाम्रो सान, ठान, मान सबै

धरापमा परेका छन् । शिक्षातर्फ एकैखाले नीति नदेखिनु पनि अर्थात् सरकारी (सामुदायिक) देखिनीजी विद्यालयतर्फ अझ्येजीले सभ्य समाज निर्माण गर्ने भ्रम हाबी भएकै छ । पहिलो पाठशाला घरभनिएँ भाषा जोगाउने पहिलो दायित्व घरपरिवारदेखि समुदायकै हो । यसपछि राज्यको जिम्मेवारी हो । जुन कुराले सकारात्मक परिवर्तन ल्याउँछ ती कुरालाई अनुसरण गर्नुचाहिँ उपयुक्त हुने होला नि त । जुन कुराले हाम्रो भाषा संस्कृतिलाई विनासतर्फ धकेल्दै भने त्यसबाट कसी जोगिने भने चुनौती खडा हुनुचाहिँ सबैभन्दा ठूलो खतरा होइन र ! भाषानीतिको महत्व र आवश्यकतालाई हेरी हाम्रा बहुभाषालाई समयपरक ढिगले बुझी यथाशक्य संरक्षणमा जुट्ने सबैको दायित्व बराबर नै छ । यो भाषा संरक्षण गर्ने दायित्वबाट राज्य पञ्छनु भने सान्दर्भिक रहँदैन भन्ने सारलाई पुस्तकले समेटेको छ । यो चानचुने विषय नै होइन ।

राजनीतिक तरड्गासँगै तरड्गित हुँदै वर्तमानसम्म आइपुदा नेपाली भाषा र नेपालका मातृभाषालाई जुन अर्थ बोकेर संविधानको गर्भभित्र सजाइयो त्यस रूपमा व्यावहारिक प्रदान गरिएजस्तो लाग्दैन । जनगणना गर्ने ऋमसँगै भाषा गणना गर्ने कार्यदक्षता भएकाहरूले नगरी टालटुले नीति अवलम्बन गरेर अगाडि बढेको जगजाहेर नै छ । माथि एकजना मा.वि. तहका नेपाली विषय पढाउनुहुने शिक्षकले भन्नुभएँ जे कुरा पनि राजनीतिक खतराबाट मुक्त छैन । वास्तवमा भन्ने हो भन्ने जसरी घरबलियो हुन जग बलियो हुनुपर्छ त्यसरी नै शिक्षा राम्रो भयो भने त्यसको प्रभाव भावी पुस्तासम्म पनि सकारात्मक हुन्छ । देश बलियो हुनका लागि देश सञ्चालन गर्न पुगेका राजनीतिकर्मीहरू सम्बन्धित क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सक्ने गरी दक्ष हुनु पर्दैन त ! यसका लागि शिक्षित हुनु पर्ना कि नपर्ना यो सोचनीय विषय छ । सबै जनप्रतिनिधिहरूलाई एकै कसीले हेर्नु पनि अन्याय

हुन सक्छ । यहाँ भन्न खोजेको विषय के हो भने योजना, नीति नियम लगायत राष्ट्रका विविध पक्षमा काम गर्न जाने जनप्रतिनिधिले हर विषयमा त्रुटिपूर्ण नहोओस् भन्नका खातिर सर्वप्रथम शिक्षित हुनु नितान्त आवश्यक छ । यदि त्यसो नहुँदो हो त घुम्ने मेचमाथि अन्धो मान्छे भनेहैं दूरदृष्टिमा फराकिलो आँत र आँट नभएकाले सबैलाई सम्बोधन गरी कसरी देश सञ्चालन गर्न सक्छन् ?

रातारात परिवर्तन आउने भाषा संस्कृतिलाई समयोचित जगेन्ना गर्नका लागि हचुवाको भरमा नीति र आधार योजना बुनु पनि अँध्यारोमा दहमा ढुङ्गा हान्नु शिवाय अरू केही होइन । यी सबै सन्दर्भलाई पुस्तक पढेपछि उब्जएका कार्यान्वयनका तहभित्र लगेर जोड्नु सान्दर्भिक हुन्छ । पुस्तक पढ्दै जाँदा केही आकर्षण अर्थात् सबल पक्ष र सुझावहरूलाई बुँदागत रूपमा नै केलाउने मन भयो ।

सबल पक्षहरू

- मातृभाषाको उन्नयनका लागि दियो बाल्ने कार्य भएको छ ।
- नौलो विषयमा बहुभाषाको चेतना दिने कार्य भएको छ ।
- भाषा र यसको महत्त्वबाटे प्रष्ट पारिदिने कार्य भएको छ ।
- समयानुकूल भाषानीतिको प्रसङ्ग उठाउनु सहाहनीय कार्य भएको छ ।
- २०७८ को जनगणनाका लागि भाषाभाषीको पनि राज्यले सही ढङ्गले बहुभाषानीति अपनाएर अधि बढोस् भनी राज्यलाई सकारात्मक ऊर्जा दिइएको छ ।
- पुस्तकका माध्यमबाट भाषाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकासका पक्षमा आम नागरिक, सरोकारवाला र सरकारलाई घच्छ्याउने सैद्धान्तिक काम भएको छ ।

- बहुभाषिक गरिमा र मातृभाषाको रक्षामा एकताको शङ्खघोष गरिएको छ ।

यति कुरा राखिसकेपछि सुधारात्मक सुझावहरूलाई पनि नराखीकन यस पुस्तकको समीक्षामा एकाइकी व्याख्याको आरोप लाग्ना भन्ने भयले सतायो । तब केही सुझावहरूलाई बुँदामा राख्ने प्रयास गरेको छ :

- यति राप्रो भाषानीतिको सन्दर्भमा लेखकको जन्ममिति र जन्मस्थान लगायतका चिनारी खुलस्त हुँदा अझ राप्रो हुने देखिन्छ ।
- केही तथ्याइकहरू दोहोरिएकाले सायद पाठकले सो कुरालाई फिँजो मान्न सक्छन् ।
- पुस्तकको साजसज्जामा हिमाल, पहाड, तराईका सामाजिक भेषभूषा भल्क्ने आवरणभित्र तस्बिर भएमा अझै सुन्दर देखिने कुरा महसुस भयो ।
- मूल्यसूची र पृष्ठ सङ्ख्यालाई हेर्दा सबै सामान्य वर्गका पाठकलाई केही महङ्गो पर्ने देखिन्छ ।
- भाषानीतिको सम्बन्धको चर्चा गरिरहँदा नेपाली भाषाको जननी मानिएको संस्कृत भाषाको सन्दर्भ तथा त्यसको सम्बन्धको चर्चा पनि भए अझै राप्रो हुने देखिन्छ ।

उल्लिखित पक्षहरू एउटा प्रतिनिधिमूलक आकलन मात्र हुन् । वास्तवमा भाषा समाजको निधि हो । केही हदमा हेर्दा राष्ट्रिय सञ्चार माध्यमद्वारा विभिन्न भाषाभाषीहरूमा समाचार आउनु लगायत विविध कार्यक्रमलाई सहाहना गर्नुपर्छ । यो राप्रो पक्ष हो । बोलीचाली भाषाको जीवन्त अवस्था हो । यो भाषाको प्राकृतिक र कथ्य रूप हो । भाषालाई जाति व्यवहारमा ल्यायो त्यति नै विकास र विस्तार हुँदै जान्छ भन्ने लेखकको तर्कसँग म त यसै पनि सहमत हु । मननीय विषय त नेपालको सङ्घीय शासन व्यवस्थामा पदार्पण हुनका निम्ति जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, सांस्कृतिक लगायत विविध

कुरालाई भज्याड बनाई माथि उकिलए त्यसैगरी आन्दोलनताका अधि सारिएका सम्पूर्ण मुद्दप्रति सम्बोधन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको कुरा न्यून बाहेक अरू महसुस गर्न पाइएको छैन । यसतर्फ नै राज्य मौन देखिन्छ ।

मातृभाषाकै रूपमा शिक्षा लिन नपाउँदा विद्यालयबाट टाढिएका बालबालिकाको अवस्थाले चाहिँ कटकक मन कुँडिन्छ । यसर्थ भाषाहरूलाई सबै भाषिक समुदाय र भाषाका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अध्येता तथा अनुसन्धानकर्मीहरूको सक्रियताविना बचाउन सकिँदैन । यस सन्दर्भमा अगाडि बढ्दै गरेका पाइलालाई निरन्तर सशक्त बनाएर लम्किरहनुपर्छ । भाषानीति र योजना आधारतर्फ नेपालीहरूको ध्यान जानु आवश्यक छ । यो त तेरो र मेरो भने विषय नै होइन केवल हाम्रो भनुपर्ने सन्दर्भ हो ।

सयाँ थुड्गा फूलमा हामी एउटै माला नेपाली..... राष्ट्रगानमा जसरी देशले सम्बोधन गरेको छ त्यसै गरी राज्यले स्पष्ट नीति लिएर भाषा र संस्कृति संरक्षणमा बढीभन्दा बढी ध्यान दिनु आवश्यक देखिन्छ । राज्यलाई सहयोग गर्नु सबै भाषाभाषीको उत्तिकै दायित्व हुन जान्छ । आयातित संस्कृतिको भूमरीमा पर्नबाट सचेत तुल्याउनका निमित्त प्रदेश, सङ्घ र स्थानीय तीनै तहको समन्वकारी भूमिकाको खाँचो छ । हाम्रा बहुभाषाका बारे स्थानीय म्रोत साधन उपयोग हुनुपर्छ । नेपाली बहुजातिगत समाजको बहुभाषिक अवस्था र त्यसप्रतिको गौरवभित्रका मौलिक, भौगोलिक, सांस्कृतिक गाथा तथा परिचानलाई बचाइराख्न कुनै पनि कसर बाँकी राख्नु हुन ।

जो जसले जति सकिन्छ र जति गरिन्छ आफै

देश, भेष, संस्कृति र भाषा आदिलाई प्राथमिकता दिँ भने अभिप्रायले लेखकद्वारा प्रयोग गरिएका ६९ ओटा सन्दर्भ सूचीबाट के कुरा स्पष्ट हुन्छ भने यो पुस्तक अनुसन्धानात्मक धारमा समेत लेखिएको छ । वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा यो पुस्तक आउनु भनेको आउँदो जनगणना २०७८ सँगै हुने भाषिक गणना, तथ्याङ्कको सत्यापन र प्रस्तुतिकरणका लागि पनि पूर्वतयारी र मार्गदर्शक बन्नु हो । एक हदमा यो पुस्तकले निदाएर बसेकालाई ब्युँझाउने कार्य गरेको छ । घरपरिवार, समाज अनि राज्य सबैको साभा परिचानको समाज भनेको भाषा हो । हरेक सहसम्बन्धका समाज बहुभाषामा समाहित भइरहेको हुन्छ । तसर्थ, यो भाषिक विकासको खातिर बहुभाषाका सबै बाहुहरू एकादिकका भएर जुद्दुपर्ने र एकै लक्ष्यमा अडिग हुन यो पुस्तकले सम्बन्धित पक्षलाई अनुरोध गरिरहेको छ ।

देश सङ्घीयताको दिशातर्फ बामे सर्दै छ । लेखकद्वारा उठान गर्न खोजिएको विषयले बहुभाषिक विनिमय प्रणालीमा विकेन्द्रीकरणको विकास सिद्धान्त अनुरूप देशको समृद्धिसँग नातो गाँस्न सक्छ । नेपालको नीति र योजनामा यस सन्दर्भले एक नवीन आधारलाई प्रदान गरेको कुरालाई सहजै महसुस गर्न सकिन्छ । नयाँ नेपालको सङ्घीय शासन प्रणाली सामु यो विषयले ठाउँ पाउनु अर्थात् यो भाषानीति र योजना आधार आउनु एउटा छुट्टै नयाँ शिल्प, शैली र सोचको थालनी हो भन्दा अत्युक्त नहोला । लेखकप्रति सामान्य पाठकको तर्फबाट जे जति बुझेर त्यसकै आधारमा एक दृष्टि लाउने चेष्टा राख्न । अन्ततः यहाँहरूप्रति हार्दिक साधुवाद र असीम शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

व्यथा

सामान्य परिवारमा जन्मे हुर्केको राम आफ्नो घर नजिकैको सरकारी विद्यालयमा पद्दतिथो । उसलाई सबैले असल व्यक्तिका रूपमा चिन्दथे । ऊ पढाइमा निकै लगनशील र मिहिनेती थियो । एसईई उत्तीर्ण गरेपछि उसका मनमा विभिन्न कुराहरू खेलिरहेका थिए । उसले आफ्नो उच्च शिक्षा हासिल गर्नका निम्ति शहर जाने सपना बुनिरहेको थियो । यस्तैमा ऊ एक दिन घरबाट निस्क्ने निधोमा पुऱ्यो ।

भर्खर १७ वर्षमा प्रवेश गर्दै गरेको छोराले शहर जाने प्रस्ताव राख्दा बुबाआमालाई ज्यादै दुःख लायो तापनि छोराले आफ्नो भविष्य उज्ज्वल बनाउला भन्ने आशाहरू बुन्दै छोरालाई आशीर्वाद दिए बिदाइ गरे । रामलाई पनि कताकता नरमाइलो महसुस भइरहेको थियो । आफ्नो प्राणभन्दा प्यारो गाउँ, बाबु, आमा अनि साथीभाइहरूलाई एकसाथ छोडेर टाढा जाँदाको पीडा असहज थियो । मनको बहलाई आखाँका परेलीसँग मिसाउँदै उसले आफ्नो बाटो ततायो । यता उनका बुबाआमा भने आँखाले भ्याउन्जेलसम्म उसलाई नियालिरहेका थिए ।

आफ्नो लक्ष्यप्रति प्रतिबद्ध हुँदै मनका सबै उथलपुथलहरूलाई नियन्त्रित गरेर राम एउटा ठूलो शहरमा पुऱ्यो । सुरुमा त रामलाई शहर देखेर अचम्म लायो । पहाडीको दुर्गम गाउँबाट शहर आएको रामलाई उक्त शहरको कोलाहल, भीडभाड देख्दा कतै नयाँ संसारमै पुऱ्यस्तो लागिरहेको थियो । मानिसहरू सबै आ-आफै सुरमा भौतासिरहेका थिए मानौं कि त्यहाँ कुनै मेला वा महोत्सव लागिरहेको छ । उक्त शहरमा रामलाई समायोजन हुन निकै गाहो भयो । दिनहरू बित्दै गए । ऊ आफूलाई जसोतसो समायोजन गर्दै थियो । उसले एउटा सानो नोकरी गर्ने अवसर त पायो नै तर उक्त नोकरीबाट आउने पारिश्रमिकले उसलाई दैनिकी चलाउन पनि पुऱ्यैनथ्यो । एकले अर्कोलाई नचिन्ने, नगाने, भावना नबुझ्ने मानवताहीन त्यो अस्तव्यस्त शहरमा रामलाई त्याँति रमाइलो लागेको थिएन ।

विष्णुपुकार श्रेष्ठ, (बी.बी.एस. दोस्रो वर्ष)

उच्च शिक्षा हासिल गर्ने उसको सपना त्यो शहले पूरा गर्ला जस्तो रामलाई लागेन । तसर्थ, ऊ केही बेर गहन सोचमा रहेपछि आफ्नो घर फर्कने निर्णय गर्दछ । करिब २ वर्षको त्यो शहरी बसाइलाई विश्लेषण गर्दै, तीतामीठा पलहरूलाई सम्झौदै ऊ घरतिर लाग्दछ । उमेर ढल्केका उसका बुबाआमा उसको नै याद र प्रतीक्षामा थिए । निकै समयपछि आफ्नो गाउँ आएकाले रामलाई पनि ज्यादै रमाइलो लागिरहेको थियो । अझ भनौं उसमा खुशीको कुनै सीमा नै थिएन तर खरको छानो भएको त्यो भुग्गो घर अनि बुबाआमाको शरीरमा लगाइएको भुग्गो पहिनले रामलाई कताकता मनमा नमज्जा अनुभूति भयो ।

बुबाआमाको जेठो छोरो भएकाले उसका काँधमा धैर जिम्मेवारीहरू थिए । गम्भीर रूपमा केही क्षण सोचेर ऊ आफ्ना भाइबहिनीलाई उचित शिक्षा दिने र आफ्नो बुबाआमाको खुशीलाई दोब्बर बनाउने अठोट गर्दछ तर उसको अठोट पूर्ण सकैदैन । “हुँलाई जतातै नहुनेलाई कतै न कतै” भन्ने उखानले उसको मनमा गहिरो प्रभाव जमाउँछ । कुनै उपाय नदेखेपछि उराठ र निराश हुँदै राम गाउँका एक जना साहुसँग बित्ती बिसाउन पुऱ्यै । साहुसँग एक लाख रुपैया त्रिश लिएर मनमा अनेकौं सपना, आशा र चाहनाहरू बटुली जिन्दगीको वास्तविकतालाई नियाल्दै केही समयपछि परदेश भासिन्छ ।

प्यास

खेमराज रौतेडा (आदर्श-३ डोटी, हाल काठमाडौं)

उसको प्यास कसैलाई उपहास बनिरहेछ
एकादेशमा !

ओभाना छैनन् उसका परेलीहरू
छोडेको छैन पसिनाको गन्धले उसलाई
सुकेका छैनन् भिजेका उसका कपडाहरू
ऊ दूधले तृष्णा मेटाउने प्रयत्न गर्छ
र, समिभन्छ उसकी आमालाई
अनि चुम्छ पुरानो एल्बममा सजिएको आमाको
तस्विर
र, पनि मेटिएन उसको प्यास !

भर्खर बिहे गरेर पलायन भएको ऊ
पर्सको एक कुनाबाट भिक्छ
उसको सानु हुँदाको फोटो
र, टाँस्छ छातीमा
स्पर्श गर्छ ओठमा
एक टकले हेर्छ आँखामा
र, मुस्कुराउँछ उसको प्रेम प्यास मेट्नलाई
र, पनि ऊ प्यासी कहलिन्छ ।

बचपनमा दुःख गरेर हुर्केको ऊ
जिम्मेवारीको प्यास मेटाउन
हिँडेपछि
कुञ्ज-कुञ्जमा बज्ने

सारङ्गी र बाँसुरीका धुनहरूको प्यास
गितार र पियानोको धुनमा मेटाउन खोज्छ
डेउडा, ठाडीभाका, सालैजो, असारे गीतको मिठास
च्याप र पपमा खोज्छ
घाटु, मारूनी, स्याबु, च्याबूडसँगै
ऊ सपनामा नाच्छ
र, बजाउन खोज्छ डम्फु र मादल
र, पनि मेटिएन उसको प्यास ।

फ्रिजको पानी, एसीको हावामा
सेती, कालीगण्डकीको पानी र
चुरे पर्वतको सिरसिरे हावालाई खोज्छ
बरालिन्छ ऊ
र, उसको प्यास मेटाउन
खसाल्छन् उसका आँखाहरूले
दुई थोपा आँशु
बिचरा ! ऊ सगरमाथाको देशको नागरिक हो ।

यस्तै तमाम प्यासीहरूका तमाम प्यासहरूबीच
एक छुट्टै प्यास छ मसँग
यो देशमा एक अर्को बुद्ध देख्ने ।

आँशु

मेरो आँशुमा कसैको हाँसो छ,
हाँसो मदेखि टाढा छ
निरन्तर म पछ्याइरहन्छु
तर, भेटाउन मुस्किल हुन्छ
कहिलेकाहीं आक्कलभुक्कल भेटाउँछु
तर, त्यही हाँसो पनि
क्षणिक हुन जान्छ ।

कहिले हाँसदाहाँस्दै रुन थाल्छु
रुँदारुँदै हाँसन थाल्छु
त्यही हाँसो पनि फरक बनिदिन्छ
पागलकै रूपमा
तर, आँशु मेरो जीवनमा ओइरहेको छ
साउने भेल जस्तै गरी
निरन्तर निरन्तर ।

यही आँशुसँगै उदाउँछन् मेरा सपनाहरू फेरि

गजल

यो वर्षको दसैँ-तिहारमा...

परदेशका परदेशीहरू आउन पाउँदैनन्
जमरा र रातो टीका लाउन पाउँदैनन् ॥

बर्खे भरी हिउँदे घाम नथामिने घरको
उधारेर नयाँ छानो छाउन पाउँदैनन् ॥

संस्कृति र सभ्यतामा रम्ने सद्यीहरू
लिङ्गो पिड र रोटे पिडमा धाउन पाउँदैनन् ॥

बलिराजको निर्देशन मान्ने साथीहरू
देउसी अनि भैली गीत गाउन पाउँदैनन् ॥

हिरालाल श्रेष्ठ (शिक्षक, मुनाल एकेडेमी)

लुकीछिपी महाकाली, मेची तर्ने पनि
आफू खाई बालबच्चालाई ख्वाउन पाउँदैनन् ॥

शान्ति र विकासका लागि विज्ञान

शान्ति र विकासका इन्जिनका रूपमा विज्ञान तथा प्रविधिको सम्भाव्यता अनन्त छ । हरेक व्यक्ति, समुदाय, समाज तथा राष्ट्रको समग्र विकासका लागि शान्ति अपरिहार्य हुन्छ भने शान्ति र विकासका लागि विज्ञान अपरिहार्य हुन्छ । सामान्य अर्थमा शान्ति भनेको भगडा वा द्वन्द्व नभएको अवस्था हो । हरेक व्यक्तिको जीवनको अन्तिम उद्देश्य नै शान्ति वा आनन्द प्राप्त गर्नु हो । शान्तिविना देशको विकास सम्भव छैन र विज्ञानविना शान्ति र विकास सम्भव छैन । सकारात्मक र प्रगतिमूलक परिवर्तनको प्रक्रिया नै विकास हो ।

राष्ट्रका हरेक पक्षहरू परिवर्तनशील, गतिशील र विकासशील हुन्छन् । विकासले व्यक्तिको भौतिक चाहनासँग मात्र नभई सामजिक अवस्थाको सुधार सम्बन्धी कुराहसँग पनि सरोकार राख्छछ । राष्ट्रिय रूपमा जीवनशैलीमा सुधारात्मक परिवर्तन आएपछि देशको विकास भएको मानिन्छ । राष्ट्रको लागि विकास अनिवार्य हुन्छ र विकासका लागि विज्ञान । आज विज्ञान मानिसको अभिन्न अझा बनेको छ र विज्ञानका उपलब्धिविनाको मानव जीवन आज प्रायः असम्भव भइसकेको छ । विज्ञान तथा प्रविधिले आजको मानव जीवनलाई निकै सहज तुल्याएको छ । शान्ति, विकास र विज्ञान एकअर्काका परिपूरक हुन् । विज्ञानकै कारणले आज विकासका बाटाहरू सहज भइरहेका छन् । प्रत्येक देशको विकासमा विज्ञान र प्रविधिको प्रयोग तथा विस्तार अत्यावश्यक मानिन्छ । कुनै पनि देशको आर्थिक विकासका लागि होस् वा सामाजिक परिवर्तनका लागि होस्, विज्ञान तथा प्रविधिलाई सशक्त माध्यम मानिएको छ । सामाजिक रूपान्तरण र भौतिक विकासका लागि विज्ञानको प्रयोग नै किन आवश्यक पर्दछ भन्ने कुराको प्रशस्त उदाहरणहरू रहेका छन् । विज्ञानको महत्वलाई विकसित राष्ट्रहरूले उच्च प्राथमिकताका साथ आत्मसात गरिरहेका छन् भने नेपाल जस्ता

कृतिका खत्रिवडा (बी.बी.एस., दोस्रो वर्ष)

राष्ट्रहरूले विज्ञानको क्षेत्रमा विकास गर्ने आफ्नो प्रयासलाई कायम राखेका छन् । यसै सन्दर्भमा विज्ञान तथा प्रविधिको महत्वलाई उजागर गरी यसको भूमिकालाई आत्मसात गर्दै नेपाल सरकारले वैज्ञानिक तथा प्राविधिक समुदायबाट प्राप्त सुभावका आधारमा राष्ट्रिय विज्ञान दिवस मनाउने कार्य गर्नु हामी सबैका लागि सुखद अवसर हो ।

हरेक वर्ष नोभेम्बर १० तारिखमा विश्वभरि शान्ति र विकासका लागि विश्वविज्ञान दिवस मनाइने गरिन्छ । समाजमा विज्ञानको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । अहिलेका समाजका नागरिकहरूलाई विज्ञानको उन्नति, प्रगतिका बारेमा जानकारी राख्न पनि संयुक्त राष्ट्रसङ्घ विज्ञान सँगसँगै वा भनाँ धैरेभन्दा धैरै नजिक राखेर अधि बढन चाहन्छ । हामी जन्मिएका यस वैज्ञानिक युगमा विज्ञानले शान्ति र विकासको लागि पुऱ्याउने योगदान अतुलनीय रहनेछ । वर्तमान समयमा हामीसँग विज्ञान तथा प्रविधिको उच्च शिक्षामा आजको अवस्थासम्म आउन सफल भएका छौं । शान्तिले सिर्जना, निर्माण, एकता, बन्धुत्व, सहयोग, त्रेम र समग्र देशको विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ । आर्थिक तथा भौतिक समृद्धिले मात्र शान्ति प्राप्त हुँदैन त्यसैले हाम्रो आफ्नो मात्र होइन, सम्पूर्ण विश्व समुदायको उन्नति, प्रगति तथा आनन्दमय वा शान्तिपूर्ण जीवनका लागि शान्ति र

विकास आवश्यक हुन्छ । शान्ति र विकासका लागि विज्ञान चाहिन्छ ।

२१ औं शताब्दीको युग भनेको विज्ञान र प्रविधिको युग हो । हेरेक देशमा विकास तथा शान्ति ल्याउन विज्ञानको आवश्यक छ । शान्तिपूर्ण एवम् समृद्ध वर्तमान र उज्ज्वल भविष्ययुक्त भावी पुस्ता हाम्रो चाहना हो । विज्ञानको कारणले शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, उद्योग र यातायातका क्षेत्रमा पनि ठूलो परिवर्तन तथा विकास भएको छ । विज्ञानले क्यान्सर र एड्स जस्ता कैयौं रोगको निदानको लागि अनुसन्धानहरू गरिरहेको छ । विज्ञानको कारणले औद्योगिक क्षेत्रको विकासमा पनि टेवा पुोको छ र बेरोजगारीको समस्या समाधान भएको छ । विद्युत ऊर्जाले मानव जीवनलाई थप सुविधा सम्पन्न बनाएको छ । विज्ञानले अपराधीहरूलाई तह लगाएर न्याय र शान्ति स्थापना गर्न कैयौं हात हतियार आविष्कारहरू गरेका छन् । यो पनि एक प्रकारको विकास नै हो । विज्ञानले आविष्कार गरेका रेल, मोटर, पानीजहाज तथा हवाइजहाज जस्ता यातायातका साधनले देश विकासमा तथा मानवको जीवनमा ठूलो परिवर्तन ल्याएको छ । मानव जीवनलाई विपन्नताबाट सम्पन्नतातिर र अँध्यारो युगबाट उज्यालो भविष्यातर डोच्याउने काम विज्ञानले नै गरेको छ । यो एक ठूलो विकास हो ।

मानवका निमित अज्ञात र असम्भवजस्ता देखिएका कुराहरू विज्ञानकै कारण सहज र सम्भव भएका छन् । मानवका निमित अत्यन्तै खतरनाक देखिएका बिफर, हैजा र प्लेगजस्ता प्राणघातक रोगहरूलाई विज्ञानले नियन्त्रणमा लिएको छ । संसारमा देखा परेका धेरै रोगको औषधी पत्ता लगाई मृत्युको मुखबाट मानिसलाई बचाएको छ । विज्ञानले यन्त्रमानवको आविष्कार गरेपछि मानिसका लागि कठिन कामहरू समेत सहज ढडगले सम्पन्न हुन थालेका छन् । यो हाम्रो लागि ठूलो विकास र उपलब्धि हो । यो कार्य विज्ञानविना सम्भव छैन । मानवका निमित विज्ञान वरदान साबित भएको छ । विज्ञान मानव सभ्यताको वरदान हो । विकासका

हेरेक कार्य गर्नका लागि विज्ञानको आवश्यकता पर्दछ । आज विश्व विगतको अवस्थाबाट धेरै रूपान्तरित वा विकसित हुँदै अघि बढिरहेको छ । वर्तमान समयमा हामीसँग विज्ञान तथा प्रविधि देश विकासका लागि अपरिहार्य क्षेत्र भएकाले यस क्षेत्रको विकासमा अभि सशक्त रूपमा क्रियाशील हुनुपर्दछ ।

वैज्ञानिकहरूले हाम्रो समाजको हितका लागि उल्लेखनीय योगदान दिएका छन् । हामी जन्मिएको यस वैज्ञानिक युगमा विज्ञानले शान्ति र विकासका लागि अतुलनीय योगदान प्रदान गर्नसक्छ । विज्ञान र प्रविधिमा भएका विकासले मौलिक रूपमा आर्थिक जीवनमा प्रभावका साथै व्यक्तिहरूको बाँचे, जडान गर्ने, कुराकानी गर्ने, लेनदेन गर्ने तरिका परिवर्तन भएको छ । विज्ञान र प्रविधि विकासका प्रमुख भलकहरू हुन् किनभने वैज्ञानिक क्रान्तिहरूले आर्थिक प्रगति, स्वास्थ्य प्रणाली, शिक्षा र पूर्वाधार तथा शान्तिको सुधारलाई प्राथमिकता दिन्छ । हेरेक समस्याको समाधान शान्तिपूर्ण उपायबाट निकाल्न सकिन्छ भन्ने तथ्यलाई हामी सबैले आत्मसात गरी सुन्दर विश्वको निर्माणका लागि शान्ति स्थापना गर्नुपर्दछ ।

विज्ञान तथा प्रविधि देश विकासलाई अपरिहार्य तत्त्व हो । हेरेक देशको विकासमा विज्ञान र प्रविधिको प्रयोग तथा विस्तार अत्यावश्यक मानिन्छ । विज्ञानका विविध विषयले विकासका लागि उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गरेको छ । आजको युग भनेको कम्प्युटर र इन्टरनेटको युग हो । कम्प्युटर र इन्टरनेटको विकासमा पनि विज्ञानको ठूलो योगदान रहेको छ । मानवका निमित विज्ञान वरदान हो । शान्ति र विकासका लागि विज्ञान अत्यन्तै आवश्यक छ । शान्तिपूर्ण समृद्ध एवम् विकसित वर्तमान र उज्ज्वल भविष्ययुक्त भावी पुस्ता हाम्रो चाहना हो र यस चाहनाको निमित विज्ञान अपरिहार्य हुन्छ । विज्ञानको उपलब्धिविनाको मानव जीवन आज प्रायः असम्भव भइसकेको छ । शान्ति, विज्ञान र विकास एक अर्काका परिपूरक हुन् ।

The Social Hack

People often talk about addictions like; drug addiction, smoking, gambling, and many more. Many of us see these addictions as harm to the person who is a victim of such addictions and we do care a lot to keep our closely related ones away from such acts. We all talk about such addictions and admit they are dangerous for us in the long term. But, there is another modern addiction of which we never talk about and we never try to admit that we are also the victim of this addiction: Social Media.

People spend a lot of time on social media than any other things nowadays. A person can be engaged in social media for hours and still feel the need to spend more time there. We are in the modern addiction and we don't feel that we are in this addiction, just like the other addicts feel. It's a trap from which we can't easily get away with and does a great loss. Still, we don't admit we are in this addiction and we don't talk about this issue.

Social media feeds our mind with dopamine, which is a pleasure hormone. Dopamine is stimulated when we strive towards a goal and when the goal is accomplished; our mind relaxes due to dopamine. It motivates us to do things repeatedly so we can experience the pleasure of the reward. So, social media is engineered in such a way that we try to engage more and more in

Hari Bishal Koirala

them, without knowing. And, they stimulate the secretion of dopamine through the social media feed we look into and our mind starves for it all the time that we have an urge to go into it again and again until we get it. People think Facebook is just a social platform where we see each other's photos, posts, and chat. But in reality, it's far more complex than any of normal people's imagination. They control us and force us to do things as they wish. They make us engage more and more in them. The ads we see are controlled by our browsing history and our watch history, which are exchanged between bigger tech companies to keep us engaged in them.

All the social media platforms control our psychology like what to do, what not to do, what to eat, what to wear, and even what to think. It makes people jealous of one another. Like, a person posts a picture of some food that he/she is eating, and another person who sees that feels like she should also eat

that particular food to maintain a so-called 'social standard'. So, it creates a disparity in the society. The problem of depression and mental illness in new generation kids and teenagers is due to social media influence. Not all families can afford all the things available in the online stores and as seen with somebody in social media. So, when teenagers can't get things they see, they develop mental illness and depression. Family interaction is also being less common and during a family get together too, people interact less with family members and engage in social media more. Everyone can be seen scrolling through feeds on their mobile.

There is more fake news on social media than the real ones. It's very hard to get authentic news on social media because they are polluted by fake news vendors and self-claimed news media personnel. At present, anyone with a good camera and a mic is a news reporter on social media and we get to see the worst news and fakeness. Social media has become the platform to show richness. On various occasions, users post photos to show what richness they have with them.

Face-to-face interaction has become rare as users prefer to talk through social media. Even I have that problem. I don't really like to talk in real life and face-to-face, but like to talk on Messenger. So, we can assume that 'Social Media' has made us less 'Social' than we used to be before. Real-life communication skills play an important role in job interviews and

good public speaking. But, due to high engagement in social media and texting habits, it may hamper our face-to-face communication skills, and eventually, we have to suffer when we have to be engaged in the practical world.

There is too much hatred among users due to their opinion on social media. Each person has a different perspective to look upon some topic and due to differences in opinions; people start to hate each other. People tend to be hurt by a small misunderstanding. In real-life communication, we can know what they are trying to say and convey by their body language and their tone while talking. But, there is no such feature available on social media and there is a lot of miscommunication and misunderstanding. And, a small misunderstanding can end a relationship with friends.

There are a lot of positive aspects of social media too. It's a great platform to show our skills, talents, etc. We can share and express our views and opinions to people all around the globe through social media. But, there is a lot of misuse of social media nowadays and now, they are somehow synonymous with fakeness. We have to filter tons of information to get the real and authentic one. So, we should use social media but not let social media control us. That way, we can spread positivity and social media can be a safer and cleaner platform in the future.

कर्जा नियमहरू:

१. क्रेडीले दैनिक/साप्ताहिक/मासिक/साँचा व्याज सहितको किस्ता रकम दैनिक/साप्ताहिक/मासिक रूपमा अनिवार्य बुझाउनु पर्नेछ।
 २. कुनै कारणबाट क्रेडीले संस्थालाई बुझाउन पर्ने किस्ता बुझाउन नसके तो को भोलिपल्ट बुझाउनु पर्नेछ। तर यस्तो रकम ३ दिन सम्म पनि नदुभाएको अवस्थामा नदुभाएको रकममा २०% का दरले जरिबाना लगाइने छ।
 ३. क्रेडीले अवधि तथा मुद्री निक्षेपमा जम्मा भएको रकम कर्जामा मिलाउन पाइने छैन र तो रकम अवधि समाप्त भएपछि मात्र कर्जामा मिलाउन सकिनेछ।
 ४. क्रेडीले म्याद समाप्त हुनु भन्दा अगाडि नै कर्जा चुक्ता गरिसक्नु पर्नेछ।
- वयत नियमहरू:
१. निक्षेप खातामा जम्मा गरेको रकम अनिवार्य रूपमा तोकिएको अवधिसम्म नियमित रूपमा राख्नुपर्नेछ।
 २. रकम जम्मा गर्दा पासबुकमा भर्न लगाउनु पर्नेछ।
 ३. कुनै पनि खाता ६ महिना पूर्व बन्द गर्न सकिने छैन।
 ४. चेक हराएमा वा रकम भुक्तानी रोखन परेमा लिखित र मौखिक रूपमा कार्यालयमा सूचना दिनुपर्नेछ। अन्यथा त्यस्तो चेकको रकम भुक्तानी भएमा सम्भाजित बोक्ताको हुने छैन।
 ५. १ लाख भन्दा बढी रकम फिक्कन परेमा १ दिन अगावै सूचना दिनुपर्नेछ। **२०६६**
 ६. रु.५००/- भन्दा कम रकम फिक्कन पाइने छैन।
 ७. पासबुक हराएमा तुरन्त कार्यालयमा सम्पर्क गर्नु पर्नेछ। साथै नयाँ पासबुक लिदौं रु.५०/- लाग्नेछ।

पान नं.: ६००३९३२२५

दर्ता नं. १३०/०६६/०६७

नेपाल सरकार
(सहकारी एन २०४८ बमोजिम स्वीकृत प्राप्त)

श्री सुनदेवी अर्गनिक वृष्णि सहबाहारी संस्था लि

गजुरी-१, धादिङ, फोन नं. ०१०-४०२९०३

E-mail: sundeviargnick125@gmail.com

“आजको बचत भोलिको आधार”

के तपाईं घर तथा विकास निर्माण कार्य गर्दै हुनुहुन्छ ? यदि गर्दै हुनुहुन्छ भने निर्माण सामग्रीका लागि हामीलाई सम्झनुहोस्।

रेश्मी एण्ड बिगु हार्डवेयर प्रा.लि. Reshma & Bigu Hardware Pvt. Ltd.

निर्माणको सम्पूर्ण समाधान...!

प्रो. दीपक यादव ९८५१२६००५४, मेनेजर : मनु तामाङ ९८०९२२४३५१, ९८०९२२४३१३, ९८०९२२४३०७

ठेगाना : गजुरी बजार, कृषि विकास बैंकको विपरीत

हात्ता निर्माण सामाग्री

साथसाथै हामीकहाँ पेन्टर, कार्पेन्टर, प्लम्बर र सटर मिस्त्रहिरुको सेवा पनि उपलब्ध छ

के तपाईं घर तथा विकास निर्माण कार्य गर्दै हुनुहुन्छ ?

यदि गर्दै हुनुहुन्छ भने हामीलाई सम्झनुहोस् ।

प्रो. मोहन बहादुर लामिछाने

४८५१२००७४२

४८४१५५६७४२

जय माता पिण्डेश्वरी कन्दर्षण प्रा.लि.

गजुरी-५, घाटबेशी, धादिङ

हामीकहाँ वासिङ बालुवा, ढबल
वासिङ बालुवा, दुङ्गा, गिर्दी, पेवल,
ग्रावेल पाईनुका साथै जे.सी.भि.,
स्काभेक्टर, टिफर भाडामा पाईन्छ ।

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.
RASTRIYA BANIJYA BANK LTD.

नेपालीको चर्चाको इतिहासमा सबैले

— तपाईंको आपाती बैंक —

तपाईंलाई खुशी दिने
आपनैले त हो नि !

www.rbb.com.np

RBB
HOME LOAN

तपाईंको आपाती बैंक

७.२५%
व्याजदर

एक वर्ष सम्म व्याज अपरिवर्तनीय

आपनो भ्रनेको
आपनै हुन्छ

- » कर्जाको अधिकातम रीती: बढि मा. रु. १ करोड ५० लाख सम्म
- घर कर्जा SWAP गर्ने / नयाँ घर निर्माण गर्ने / नयाँ घर खरिद गर्नको लागि लिन सकिने।
- » न्युनतम प्रशोधन शुल्क।
- » व्याज तथा किसिंग सुकानीमा लक्खता।
- » ग्रुकानी अवधि: अधिकातम २० वर्ष सम्म।
- » ७ कार्य दिनमा कर्जा प्रवाह।

We CARE for yours health being YOURS OWN BANK.
We request all our customers to #StayHomeStaySafe
and use the digital banking services.

OUR PRINCIPAL DIGITAL SERVICES

Mobile Banking and Internet Banking Service

- Balance Inquiry/Mini Statements
- Funds Transfer within the Bank and Interbank
- Mobile Topups and Recharge
- Utility Bill Payments - Landline, NEA, Internet, Cable TV etc
- Bus, Airplane, Movie Tickets Payments
- School, College Fee Payments
- Merchant Payments QR
- Load funds to e-wallet/Cable TV etc

Card and ATM service

- ATM withdrawal
- Balance Inquiry/Mini Statements
- Merchant POS Payments

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लि.
RASTRIYA BANIJYA BANK LTD.

— तपाईंको आपाती बैंक —

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक
शाखा कार्यालय गजुरी

www.machbank.com

उन्नति र प्रगति
अब स्वदेशमै

एम.बि.एल. कृषि कर्जा तथा विपर्तन वर्ग कर्जाको साथ पारपाणि स्वदेशीकरण कर्जा, पशुपालन र साना तथा लघु व्यवसाय रोजी आफूले अविष्य सुनारिशत गर्ने र उन्नतिको शिखरमा आदि बहाँ।

एम.बि.एल.
साना किसान कर्जा

एम.बि.एल.
सुवा तथा साना
व्यवसायी कृषि कर्जा

एम.बि.एल.
महिला-उद्यमी कर्जा

एम.बि.एल.
साना लघु
व्यवसाय कर्जा

उच्चान्तराल	प्रदेश नम्बर	प्रदेश नाम	प्रदेश नम्बर	प्रदेश नाम
उच्चान्तराल	१	पश्चिमाञ्चल	२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३	काल्पनिक	४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५	काल्पनिक	६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७	काल्पनिक	८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९	काल्पनिक	१०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	११	काल्पनिक	१२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	१३	काल्पनिक	१४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	१५	काल्पनिक	१६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	१७	काल्पनिक	१८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	१९	काल्पनिक	२०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	२१	काल्पनिक	२२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	२३	काल्पनिक	२४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	२५	काल्पनिक	२६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	२७	काल्पनिक	२८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	२९	काल्पनिक	३०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३१	काल्पनिक	३२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३३	काल्पनिक	३४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३५	काल्पनिक	३६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३७	काल्पनिक	३८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	३९	काल्पनिक	४०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	४१	काल्पनिक	४२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	४३	काल्पनिक	४४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	४५	काल्पनिक	४६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	४७	काल्पनिक	४८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	४९	काल्पनिक	५०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५१	काल्पनिक	५२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५३	काल्पनिक	५४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५५	काल्पनिक	५६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५७	काल्पनिक	५८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	५९	काल्पनिक	६०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	६१	काल्पनिक	६२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	६३	काल्पनिक	६४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	६५	काल्पनिक	६६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	६७	काल्पनिक	६८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	६९	काल्पनिक	७०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७१	काल्पनिक	७२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७३	काल्पनिक	७४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७५	काल्पनिक	७६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७७	काल्पनिक	७८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	७९	काल्पनिक	८०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	८१	काल्पनिक	८२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	८३	काल्पनिक	८४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	८५	काल्पनिक	८६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	८७	काल्पनिक	८८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	८९	काल्पनिक	९०	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९१	काल्पनिक	९२	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९३	काल्पनिक	९४	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९५	काल्पनिक	९६	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९७	काल्पनिक	९८	काल्पनिक
उच्चान्तराल	९९	काल्पनिक	१००	काल्पनिक

थप जानकारीको लागि “DSL” टाइप गरी ३८५४५ मा SMS गर्नुहोस्।

Machhapuchchhre Bank Limited

माधापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड

शाखा कार्यालय गजुरी

सबल, उत्कृष्ट एवं विस्तारित

गजुरी ग्रामपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

गजुरी, धादिङ

गजुरी ग्राउंबासीहरूमा हार्दिक अनुरोध

- जन्म दर्ता, मृत्यु दर्ता, विवाह दर्ता, सम्बन्ध विच्छेद एवम् बसाइँसराइ जस्ता व्यक्तिगत घटना समयमै दर्ता गराँ।
- नक्सा पास गरेर मात्र घर निर्माण गराँ, भवन संहिताको पालना गराँ।
- ग्रामपालिकामा तोकिएका करहरू समयमै बुझाई विकास निर्माणमा सहभागी बनाँ।
- रुख रोपाँ, वातावरण संरक्षण गराँ र हरियाली बढाओ।
- खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब नगराँ, सभ्य नागरिकको परिचय दिओ।
- सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरूले आफ्नो नाम भत्ता पाउने सूचीमा छ छैन प्रत्येक श्रावण महिनामै आ-आफ्नो वडा कार्यालयमा गई बुझाँ र ढुक्क होओ।
- शीतलहरको समयमा प्रत्येक वडामा वडाको निर्णयानुसार ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई कम्बल वितरण गर्ने कार्यक्रम रहेकोले वडामा सम्पर्क गराँ।
- विकास निर्माणका काममा सहभागी बनाँ र खबरदारी गराँ, सभ्य नागरिकको परिचय दिओ।

राजन घिमिरे

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

सीता ढुंगाना

उपाध्यक्ष

राजेन्द्र विक्रम बस्नेत

अध्यक्ष